

70 kop.



Herta Lalpalk

KURJASADU





Herta Laipaik

KURJASADU

Illustreerinud Milvi Torim



Tallinn
„Eesti Raamat“ • 1987

LÄTTEPIIGA

4

KURJASADU

31

VAESE RAHARÄTT JA RIKKA KRATT

52

ANNIVAKK

94

Vähetuntud ja haruldaste sõnade seletus

125

Saateks

Intud on valminud aastate jooksul. Mind aitasid mälus kumavad vanad uskumused. Lugude juured on rahva pärimustes, võra kasvasin peale. Et kirjapandut võiks nimetada kunstmuinasjuttudeks ja ainevald on pärit minevikust, andsin neile ümberjutustamisel arhailise sõnavara, kasutasin mõnda regivärssi ja püüdsin tabada aeglaselt voolavat stiili. Juttude eesmärgiks seadsin loodushoiule õhutamise (palju ilusaid allikaid on maaparanduse käigus hävitatud, ka Kuupemäe allikaid tabas sama saatus) ja igivana hea-kurja vahelise võitluse kujutamise. Võib-olla suudavad mu väikesed lookesed noortele kas või terakese loodust ennast ja ta asukaid ligemale tuua.

Autor

LÄTTEPIIGA

Õige vanal ajal istunud noored õitsitule ümber. Aeg olnud küll juba jaanis, aga öödes püsinud ikka veel vilu sees. Nii pidigi õitsivanem ühtilma lõkkele lisa andma, et inimesed tulekiires sooja saaksid. Kui oli küllalt lauldud ja lõõpi löödud, ütles üks õitsilisi, et võiks õige muistseid lugusid jutustada. Seda enam, et noorte hulgas istus vana Kehu Sander, kelle kohta külas teati, et tema on „kuntsidega“ mees.

„Sander, kesköö varsti käes, räägi midagi,“ hakkasid ka teised tule ümber istujad nuiama.

Ega Kehu Sandril midagi rääkimise vastu olnud, sihukene palumine oli talle isegi meeltemööda. Ometi võttis ätt piibu suust ja ütles väikseid silmi pilgutades:

„Mul jo kõik mitmel korral räägitud. Mul ep ole enam midagi hinge taga.“

Seegi lause oli Sandril nagu tapiga paika rihitud, sest vanamees piilus ise altkulmu kumpaneid. Seda tema kommet teadsid kõik ja sellepärast ütles jututahtja õitsiline:

„Laaspera talu lehmade piim hakanud äkki venima. Ketra või lõnga. Kuis sa kurja väest jagu said? Räägi.“

Kehu Sander maigutas vastumeelselt suud. Kohe ürgas Vihujärve äärest pärit Vadsa perepoeg Maanu teise loo lahti:

„Kuule, Sander, siinsamas Jõku jõe kalda Kuupemäe allikate kohta kõneldakse igasuguseid asju. Ilmuta meile midagi.“

Kehu Sander popsutas piibu ja veeretas nagu muuseas üle huulte:

„Imelikke asju, poja, on maailm äärest ääreni täis. Nii kui sügisöö tähti. Et kas sa mõtled seda kellalugu või?“

Õitsilised vahetasid salakesi pilke ja keegi lohmas huupi:

„Küll ta sama mõtles. Mina tean meest, kes seda kella ihusilmaga on näinud.“

Nüüd pistis Kehu Sander piibu nii ägedalt taskusse, et sädemed lendasid.

„Kella näinud? Sel mehel oli siis küll hingevõll vildak. Kuis saab toda kella näha? Sinna pane este paar härgi teda välja vedama. Kus mul raamatmaakler!“

„Aga kell olevat allika põhjas olemas küll,“ lausus nüüd Maanu.

„Kell on põhjas. Lugu on sihukene, et õige vanasti seisnud tihel pool Jõku jõe tore kirik. Sõja ajal viinud suurestüki mürsk kella üle jõe Kuupemäe allikasse, pühakoda lõhutud ise maani maha. Ma olen teibaga allika põhja lõõnud, kell kumiseb sealt vastu. Hillult, nagu laulaks ingliskoor.“ Kehu Sander tegi juttu vahe, tohitas suurõõmu, siis, lasknud tükk aega oodata, rääkis edasi:

„Kuupemäel olevatki imeliselt ilusat tütarlast nähtud. Kes teab, võib-olla on neid seal isegi mitu.“ Ätt pidas veel vahet, enne kui teatas: „Allikamäel või Kuupemäel pidid, jah, vetevaimud või allikamemandad elama. Rahvas on neile töö kah leidnud — olevat teised unemagajad ja ilutegijad.“

Vadsa perepoeg Maanu, kellele Sander „poja“ ütles, aga kes noormehe mõõdu välja andis, küsis jälle:

„Tea, mis see „unemagaja“ tähendab?“

„Kes seda täpselt teab? Vahest niipalju, et nad hingelist endale ligi ei lase. Saadavad unereed välja, inimene langeb nagu magusasse suuku. Näeb ja kuuleb kõik, mis ta ümber sünnib, ometi ei mäleta ärgates tuhkagi.“

„Mida nad inimesest nii pelgavad? Kes nüüd ilusale tüdrukule ikka halba tahab teha?“ ei saanud Maanu küsimata jätta.

„Ära arva. Inimesel nii mitut liiki käsi otsas, kui mitut moodi nügusid peas. Üks annab, teine võtab. Üks ehitab, teine lõhub. Üks teeb tööd, teine sööb sohileiba. Ahne müüb oma hinge ja käe kurjale. Ja vähe neid viinavikke ja õllekruusi-tõstjaid käsi on? Paljude inimeste käed ei oska puhtusest ja aulikust allikaveest lugu pidada. Võib-olla eksis mõni sehokene maa-ema seaduste vastu ja siis said lätted endale ussirahva kaitsjaks. Magavad teised mäeveerul kui suured vorstid rõngas. Et kes tuleb, see maohammast saab. Ikka selleks, et reotu käsi enam veeni ei ulatuks.“

„Kui lähaks õige hulgakesi vaatama? Materdaks ussid surnuks, taoks kella ka,“ lausus üks õitsilisi.

Nüüd sai Kehu Sander õige pahaseks:

„Käkk sulle kurku ja satikad selga. Või tema käsi ihkab vembla järele. Kas sa, hullvaim, sellest aru ei saa, et uss ju niisama maaema laps nagu sa ise.“

Kõneleja tõmbas ennast teiste selja taga kühmu, aga Sander punetas veel tükk aega pahameele pärast.

Lühike suveöö sai mööda. Toometund tõusis kullase õhetusega taevasse, linnunokad läksid laululustiks lahti ja hõre udu, mis aruheinamaid, Jõku jõe käärusid ja Kuupemäe oli katnud, kerkis kõrgemale ning hajus. Õitsilised läksid igaüks oma koju.

Vadsa Maanu ei leidnud sestsaati enam hingerahu, kohe nii olid Sandri jutud talle südame külge hakanud ja karvapealt meelde jäänud. Ühel õhtul oli Maanu vanaemaga peretoas kahekesi. Noormees rääkis, mida ta õitsil oli kuulnud, ning küsis:

„Memm, kuis nende allikatega lood õieti ongi? Sina pidid ka sõna jõudu tundma. Ma tahaksin kangesti ühel ööl Kuupemäel ära käia. Kas sinu sõnad saavad mind aidata ja võivad kaitsta?“

Memm, muldvana eideke, tõstis oma poolkustunud silmad poja poja poole ja küsis:

„Mida sa sealt otsid?“

„Kui ma seda isegi õieti teaksin!“ lautas Maanu käsi. „Aga nagu vesikivi istuks mul hingel ja rõhuks minemist peale.“

„Ega see head tööta...“ jäi eideke murelikuks.

„Mida halba võib minuga seal juhtuda? Ussidelt ei ole ma hingi võtnud, allikavett ka mitte reostamas käinud. Aga jo lapsena jooksin Kuupemäe ligedale vee vulinat kuulama.“

„Allikad on maaema silmad, neid tulebki pühaks pidada ja nagu omaenda silmi hoida,“ lausus eideke ning lisas mõtlikult: „Sul oli sündimise ajal veemärk rinnal, tegin sinna küll elutähe peale...“

„Seleta ligemalt,“ palus Maanu.

„Ei, mis oskan minagi seletada,“ tõmbus vanaema tagasi, „vahest seda, et vesi ihkab sind.“

„Allikasse inimene ometi ära ei upu,“ puhkes Maanu naerma.

Mõne aja pärast tuletas noormees vanaemale oma minnatahtmist uuesti meelde. Nüüd rääkis eit Maanuga kaua, ilmutas loitsusõnu, õpetas lausumisi ja andis talle oma hame eest hõbepreesi kaasa.

Prees oli ka sõnaga seotud ja loitsust tuge saanud.

„Sa oota ära neljapäeva õhtu. Paremt, kui kuu ei oleks kõver-
tõbar, vaid õhetaks omas noores ümaras ilus taevalael. Vihtle ennast enne saunas valgete emanõgestega, pane selga puhas hame ja jalga puhtad kaltsad. Vahest siis, kui karvapealt mu õpetuste järgi teed, pääsed Kuupemäe allikate imesid nägema.“

Maanu tegi kõik nii, nagu vanamemm õpetas. Heinamaarja-
päeval, neljapäeva õhtul, seadis ta sammud Jõku jõe ja Kuupemäe allikate poole. Ilm juhtus olema vaikne ja selge, noorkuu ümar nägu paistis taeva õhetuses kahvatuna, jõe kohal hõljus hõre, valgeid pelmeid sülle meenutav udu. Mida ligemale noormees jõudis, seda neelusemaks muutus ta samm, silmad otsisid usse, kõrvad kuulatasid süsinaid. Maanu hakkas lausuma ussisõnu:

„Maakirja, maranakirja,
saakirja, sarapuukirja,
tungerjas musta mullakirja!
Ära sa sala salugu,
nägemata näpistagu!“

Maanu pigem oimas kui nägi vingerdavaid salvajaid eemale roomamas. Iga põõsa alt otsisid ta silmad keerdu tõmbunud mürgi-
kandjaid. Iga puujuur nagu liigutas ennast ussi moodi. Perepoeg seadis hilju samme, ja kui ta lõpuks allikate juurde jõudis, oli ta ihu üleni higine. Kaks veesilma läikisid hämaras ja soojas suveõõs nagu hiiglasuured kastepiisad vastu. Veel ligemale minnes näisid nad perepojale hõbedaga täidetud liudadena. Vaikne veevulin võttis hirmu vähemaks. Maanu seisis tükk aega kõheldes, siis läks ning kummardus. Selges vees paistsid põhjast vastu värvilised kivikesed ja ohvriks toodud hõberaha. Lätted olid kõrvu peaaegu õhenuksed, tuletades tõesti silmapaari meelde. Maanu istus otse veepilril asuva kivi otsa, võttis taskust vanaema preesi ja kaapis hõbevalget. Ehe sädelev hõbedapuru pudenes ta sõrmede vahelt, langedes helkiva joana vette.

Sealtsamast, kivi otsast, ta koidikul, järgmise päeva hommikul, ennast leidiski, vanaema hõbeprees ja kaabits pihus, magus unemaik suus. Ainult silmapilguks kangastusid talle allikaveest tõusnud imepärased kujud.

Noormehele meenus vanaema jutt unereest. Imelikust unereest, mis kärjemeest magusama suigu kaasa toob. Ta oli suure ähmiga unesõnad unustanud.

Suve jooksul käis perepoeg veel mitu korda Kuupemäel hõbevalget ohvriks toomas. Luges ka unesõnad ja jäi imet ootama. Ometi ei näinud ta silmad midagi iseäralikku. Hommik leidis ta kivil tukkumas ja ainult siis, kui ta unest üles võpatas, oli tal tunne, nagu põgeneks keegi lausa sädemesääri ta kõrvalt, libiseks allikate poole ja vajuks ühte neist, mis kohe nagu taevatules põlema lahvatas.

Kord talvel, küünlapäeva tuiskude aegu, läks Maanu jälle allikate juurde. Läks videvikuvalgel, tuulelatern ühes. Nihujärve poolt õõtsuv vinge tuul tõi lagedatelt väljadelt teravaid lumenõelu kaasa. Nüüd olid lätted vaiksed ja tumedad, tuletades kahte kurba silma meelde. Või olidki nad praegu unemagajad, nii nagu vanades loitsudes sõnatud. Sellest mõttest juhitud lausus Maanu unesõnad:

„Ära heida unereele,
lase rammaratta'aie.
Unel on regi madala,
rammal ratas kallakile.
Mine, uni, huilates külasse,
tukk talle tuisates järele!“

Silmapilgutuse-võrra kangastusid Maanule lumeilides sõitvad unereed, hiirhallid unehobused ees. Nad olid näebastuslikud ja maadligi-madalad. Nad kihutasid üle allikate, üle Jõku jõe külmunud vee, mööda vaevapajudest, läbi võsa, tuisuvõimus olevate külade poole. Võib-olla oli neist pudenenud unesuik ka Maanul riivanud, talle püstijalu kerge tuku kaasa toonud. Aga kohe andis vihisev tuisk endast märku. Noormees vantsis koju, heitis lavatsile ja ei leidnud hommikuni und, nagu sõidaksid unereed Vadsu talust mööda, aina mööda...

Kevad tuli varane, leheristipäeval visati juba seeme mulda. Kord õhtueeli üht põlluotsa lõpetades tulid Maanule jälle Kuupemäe allikad meelde.

„Ilus õhtu täna, käin seal õige korraks ära,“ otsustas noormees.

Kui ta sammud Nihujärve äärest Jõku jõe ja Kuupemäe allikate

poole seadis, tuletas ta juba mullas puhkava vanaema loitse uuesti meelde.

Ohk oli mahe nagu äsja lehmanisast lüpstud piim. Ligidases kaarikus kukkus varane kägu. Salu all õitsesid metstubakad ja ulased. Muld elas ja lõhnas. Jõku jõe luhtadel krooksusid konnad.

Juba kaugele oli allikate vulin kuulda. Talitanud karvapealt vanaema õpetuse järgi, kummardus Maanu pärast hõbevalge ohverdamist vee kohale ja äkilise tunde tõukel võttis preesi ning hoidis seda lättes. Perepoeg tahtis kangeks jäänud selja juba sirgeks ajada, kui nägi preesi all pikki juukseid lainetamas. Noormehe ihule ei jõudnud veel hirmuhigigi tulla, kui allikatest mitmed kangasteljed ja noored siredad tüdrukud välja kerkisid. Üks kägu kukkus otse Kuupemäe allikate kõrval kasvavate toomingate otsas. Linnunokk hüüdis heldelt ja helisevalt kuk-ku, kuk-ku — ja ei tea kelle käsul, tuule teadmisel või salasunnil, ent Maanule tulid meelde vanaema käest kuulnud sõnad:

„Käost ma teinud käteräti,
piholinnust pika põlle,
laululinnust laudlina.“

Noormehele ei osanud Maanu tähelegi panna, kes tüdrukutest koo klitterätti, kes piholinnust pikka põlle või laululinnust laudlina kudus. Alles kui esimene ehmatuse mööda läks ja silmad selgisid, sai ta aru, et valmiskootud kangad kui hõbedaselt läikivad nired allikasse voolasid.

Maanu nägi lättehaldjaid, veekudujaid. Tütarlapsed lõksutasid kibedasti soolaadi. Silmnäolt ja ihuplaanilt olid nad ütle mata nügusad. Kõigil kudujail olid peas tipulised, pitsist äärega mütsid, seljas kaharad undrukud ja veekarva pihad, ees hõbekarralised kaoluspõlled. Silmad aga tundusid puhta allikavee moodi, selged ning sinavad.

Maanu vahtis hinge kinni hoides Kuupemäe imet. Hirmu noormees ei tundnud. Küll aga tuli kange tahtmine kõige ligemal kuduva neiu mütsipaelast kinni võtta.

Perepoeg vahtis ja vahtis veetüdrukuid. Kõnõkk jäi vakka, kevadine õõ jõudis koitu. Äkki kires külas kukk. Otsekohe hakkasid kummalised piigad kahvatuma, kangaspuud nagu sulasid ära tõus-



vasse päeva ning varsti hõljus allikatel ja nende ümber ainult jahe aur.

Sestsaadik seisis Maanu meeled üksnes lätete juures. Kodus märgati peagi noormehe muutust ja ema usutles targu:

„Kas on sul mõni kudruskael hinge läinud?“

Isa ütles oma otsuse: „Kui tüdrukul on käed töö küljes ja meel mehe man, tuleb ära võtta.“

Maanu ei lausunud musta ega valget, aga neljapäeviti, peale tööd, kadus kodumailt. Ema läks talle kord silmnäotsi järele ja nägi kaugelt, kuidas ta poeg Kuupemäe allikate kõrval kivil istub ja nagu ära tehtult õnneliku näoga ringi vahib. Perenaise pilk nägi ainult mätaste vahel susisevaid usse. Üks suur hakkas õkva tema poole roomama ja ajas ennast hänna peale, nii et eit jalgadele valu andis.

Järgmisel päeval ütles ta pojale:

„Mis sa, noor inimene, seal üksi konutad? Mine parem kiigele.“

„Kus ma üksi? Allikate ümbrus ilutegijaid täis. Aga keda ma kiigel vahin?“ küsis Maanu imestuse ja pahameelega.

Ema tegi targu minekut ja sellel suveööl kuuldi kambris veel varahommikuni vanarahva sosistavat juttu.

Lättepiigad ei võõristanud enam Maanut. Kui noormehe kõrv oli esialgu ainult vee vulinat kuulnud, siis mõne aja pärast hakkas ta piigade jutustki aru saama. Oma imestuseks kuulis ta veetüdruid kuid laulmas:

„Me istume ilumäela,
ilupilli meil peossa,
ilukannel kaendelessa,
iluoksa alla hõlma.“

Ükskord, kui kukk külas jälle esimest hommikut hüüdis ja veerahvas kahvatumaks hakkas, sirutas Maanu äkki käe välja ja haaras kinni kõige ligemal istuva veetüdruku mütsipaelast. Lint ta imestava pilgu all olematuks ei muutunud, nagu oleks inimlike puudutus selle asjaliseks teinud. Pael oli siidiselt sillerdav, veena jahe ning hõbekarraliselt hele. Perepoeg peitis mütsipaela põue ja ei jõudnud järgmist neljapäevaõhtut ära oodata.

Oli vanakuu aeg. Juba kaugelt silmas Maanu üksikut veelast läte kõrval seismas. Ligemale minnes nägi ta, et neiu valas silmasvett. Perepoja hing läks haledaks ja ta ütles:

„Ära nuta! Rikud veel oma ilusa näo ära. Kus teised on?“

„Kuupemäe allikate emand ei ilmuta neid sulle enam. Su pilk läheb tühjaks. Sa läksid üle piiri, kiskusid mu mütsi küljest paela,“ kuuldas tütarlaps.

„Ma ei saanud isegi aru, kuidas käsi tõusis,“ tundis Maanu oma süüd ja päris siis tekkiva hirmuga: „Kuule, ega sa ometi terve nädala siin mind ei oodanud?“

„Ootasin. Ma ei saa enam voolata. Ma ei saa enam kulgeda...“ kuulatas veelaps ja ehkki Maanu sellest suurt midagi aru ei saanud, lausus ta ikkagi:

„Nee teie emand on siis küll üks tige da südamega moor. Ime, et metsakutsud sulle liiga ei teinud.“

Lättepiiga palus nuutsudes: „Anna mu mütsipael tagasi!“

Maanu võttis põuest paela, et seda õnnetule ulatada, aga siis sai tema üle võimust inimene ja ta kõneles lohutavalt:

„Saad ta tagasi. Kas sa mind siis ei tunne? Olen Vadsa perepoeg Maanu. Juba põlvepikkusena käisin allikate juures.“

Lättepiiga naeratas läbi pisarate.

„Külaid küll. Kord, kui sinuga kaasas olev poisike poriste postelidega vette astus, et üht läikivat kivist võtta, tõukasid ta veele ja sõitlesid läbi... Ta olekski äärepealt mu põlle tallanud,“ kõneles lättepiiga ja lisas tasa: „Pärast seda me sind hoidma hakkasime.“

Maanu tundis puna palgeisse tõusmas. Ta küsis:

„Määgi, kes sa oled?“

„Vesi. Voolan ajast aega. Joodan kõike elavat.“

„Te koote veekangaid?“

„Kuidas saab muidu vett selgena hoida? Seepärast meid ka ilutegijaks kutsutakse. Mina olen Virvevesi, aga osa meid, sõsaraid, voolab sügaval maakamara all,“ kõneles tütarlaps.

Nüüd tuli Maanule Kehu Sandri jutt meelde ja ta päris: „Kas on õige, et selles kivipoolses allikas on sees kirikukell?“

„On küll õige,“ noogutas lättepiiga.

„Ega sa ei tea, kuidas ta sinna sisse sai?“

„Kukkus. Mõni silmapilk tagasi.“

„Nüüd sa küll valetad. Valetamine on patt. Lugu olevat jo õige hulga inimpõlvi varem juhtunud.“

Virvevesi lõi nagu pelgu või süüd tundes pilgu alla.

„Kuule, sa varjad veel midagi. Räägi ära,“ käis noormees peale. Nüüd tõstis neiu veeselged silmad ning usutles:

„Sa ei kõnele edasi?“

„Kellele? Tark peab sihukesed asjad enda teada, ei hõika küla peale laiali,“ rahustas perepoeg veelast.

„Kellale on loitsusõnad peale loetud ja vanne külge kinnitatud. Kes tema all olevat varandust puutub, see...“ lättepiiga peatus poolelt sõnalt.

„Varandust? Missugust varandust?“ päris Maanu kähku.

„Kamara-älused sõsarad räägivad, et hõbe ja kuld. Veel kõnelevad nad imelikkudest, imelikkudest kividest.“

„Kuld ja hõbe ja imelikud kivid...“ hüüatas Maanu. „Kust se hokeseid imelikud kivid Kuupemäele said? Ja miskanti nad imelikud on?“

„Eks kõik kivid ole siia aega ja ruumi tulest tulnud. Aga vara olevat seitsme maa ja seitsme vee tagant pärit.“

„Räägi enamat! Kui oskad. Ja tead!“ sundis Maanu tüdrukut.

„Kuld ja hõbe on rahatükkides. Aga neil imelikkudel kividel pidi vikerkaaretäis värve küljes olema. Nad säravat nagu päikese killud või välgu sähvatus, sest nende peidukohta tungivat natukene valgust. Mõned kivikestest olevat läbipaistvad ja rohelised otsekui kevad ise. Oma helgiga panevad nad mu sõsarad heledamalt vilguma. Veel leiduvat seal taevavõlvi meeldetuletavaid siniseid kive, olevat mõru sapi moodi musti, värvituid ja läbipaistvaid nagu kastepiisad, punaseid kui loojuv päike või veri. Üks neist pidi isegi värvi muutma. Mõned põlevat kollasena kui päevavalgus või soojus. Teiste hulgas leiduvat rohekaskollaseid, nagu tahaksid nad kadedust või viha külvata. Tihtipeale peatunud mu õed voolamises, et imelikkude kivide ilust rõõmu tunda.“

Maanu oli juttu ahne uudishimuga kuulanud. Noormees päris hinge tagasi hoides:

„Kuhu kohta on vara peidetud?“

Veelaps raputas aeglaselt pead.

„Ma ei tea seda. Kuhugi, kust allikaid toitvad veesooned läb jooksevad. Aga mis tähtsust sellel kohal on?“

Poisik jäi talle ammulisui otsa vahtima.

„Kuule, kas sa teed minuga kurja nalja?“

„Ma ei tee kurja nalja. Ma tahaksin koju. Omade juurde. Kõikukella seismisel küljel on märgid. Olen neist üle voolanud. Märgid pidid peitvara asukoha teada andma.“

„Oelnud seda siis kohel?“ pahvas Maanu ning lisas: „Tüdruk, kas terves su jutus on terakest tõtt sees? Näita mulle mõnda tunnus- märke, et sind usuksin. Siis saad paela kohe tagasi.“

Lättepiiga silmad läksid taas veekahkvele.

„Kelleks peaksin ma allikasse minema, aga vesi ei võta mind ilma paelata vastu,“ sosistas neiu.

„Tolle jutuga on tal vist tõsi taga, ega ta muidu ei oleks mind terve nädala oodanud,“ mõtles Maanu. Ka tüdruku olek hakkas talle hinge. Noormees ei tahtnud endale tunnistada, et Virvevesi iga hetkega ikka omasemaks sai ja meeldima hakkas.

„Võta siis pael,“ lausus Maanu karedalt, et oma meeleliigutust varjata.

Vaevalt sai pael tütarlapse kätt puudutada, kui vesi allikas rahutult lainetama lõi. Võttis natukene aega, enne kui Virvevesi muutis inimesekujuliseks muutus, Maanu juurde astus ja talle kuldlitri ulatas.

„Nii on tunnustäht. Sõsarad on neid mängulustiks kaasa toonud.“

Maanu vaatas jahmunult kulda, hüpatas seda korra, peitis põue ja kõneles:

„Oota. Ära veel mine. Nüüd on meelevald sinu käes, sundida ma enam ei saa, aga ma tahan sind veel näha. Kas lubad, et ilmutad ennast?“

„Tahad veel kuldlitreid?“ päris veelaps.

Poisik raputas pead: „Sind ennast tahan näha. Eks siis vaata seda kullalugu ka.“

Virvevesi kärsitas minekuga. Aga kui ta pilk läks Maanu näole ja silmadele, vastas kohmetult:

„Ma... tulen.“

Ja unesti näitas ainult allikavee rahutu lainetus tütarlapse teed. Vadas perepoeg kõndis nagu unes kodu poole. Ta ümber õitses ja küpses suur suvi. Õöd olid juba pimedad, silmapilgile heletas

pätk, leivavili valmis, Jõku jõe luhtadel lõhnasid hobusehurma-
rohud, roosatasid maarjaputked ja rohetas konnarohi.

Unenäolisena Maanu ringi kõndima jäigi. Ta silme ees seisis
ühtilma Virvevee ahtake kuju, sätendavad juuksed tipulise müti
all, pelglik olek ja suured selged silmad. Perepoeg vaatles salaja
kuldlitrit, nagu lootes selle pealt tütarlapse nägu leida. Maanu
kõndis peale tööd alailma allikate juurde, järgmist neljapäeva aga
ootas pikisilmi.

Poja olek tõi Vadsa vanapaarile uut muret.

„Ei see mees tea enam tõuvilja kokkupanemisest ega hooli, mis
loomadele nina ette saab. Käib ringi, silmad kui teises elus,”
muretses ema.

„Sa oled talle allikate juurde järele läinud. Mida imet sa seal
nägid?”

„Mis imet seal? Ja ega ma õite ligidale pääsenudki. Üks uus
ahtas mu ees ennast otse saba peale püsti, vaata, et kargab põrgu-
vaim rinnale. Maanu istus kivil ja vahtis äraseletatud näoga ringi,
aga minu pilgud ep näinud seal kedagist ega midagist. Maanu on ära
tehtud.”

„Peaks õite Änipalu targa juurest abi nõutama,” arvas Vadsa
taat.

„Mede kadunud vanaemal olid suuremad võimud käes kui sel
tühjal Änipalu tuusijal. Ju memm oma teadmised Maanule edasi
andis. Sõna vägeva jõu. Kellelegi pidi ta nad ometi jätma, muidu ei
lähe hing ihust välja. Sõnaga Maanu ussirahva taltsaks teeb, ja teab,
mis tempe ta veel neljapäeviti ette võtab.”

Kui järgmisel neljapäeval Maanu talu ussaiast välja sammus,
helevalged kaltsad jalas ja hame seljas, jäid isa-ema tummadena
paja-akna juurde seisma.

Tükk aega istus Maanu kivil, kuulates vee vulinat, ja jälle
meenustas talle, kuidas ta juba alakulmu poisikesena oli siin käinud.
Pikkamööda hakkasid Maanu kõrvad vee helinast aru saama. Keegi
laulis lättes vaevatud suuga:

„Ma istun muremäela,
murepill mul peossa,
murekannel kaendeleessa,
mureoksa hõlma alla.”

Oli viimane sõna Maanu kõrvu jõudnud, seisis äkki Virvevesi
ta juures.

„Kas tulid?” sai Maanu rõõmsaks.

„Kas sa tahtsid, et ma ennast ilmutaksin.”

„Kas sa omal soovil ei oleks tulnud?”

„Jah. Omal soovil mitte. Meil on nüüd vaja palju kangaid kududa,
kust peab pööda. Elajad lõõtsutavad janus. Kamara-alused sõsarad
ei jõua üksi lätteid toita,” seletas Virvevesi.

„Istul. Kas sina laulsid allikas?”

„Jah. Mina,” vastas veeneiu ja võttis noormehe kõrval istet.

Nüüd ei osanud Maanu äkki enam midagi öelda. Ta tahtnuks
Virveveele kinnitada, et ärgu ta murelaulu laulgu, tema ei tee talle
kunagi haiget. Veel kipitas ta hingel jutt, et kui keegi julgeb
allikale halba teha, siis selle ta lööb kas või jalust maha. Mõtted
tulid, imeliselt hellad mõtted, nad tõid kaasa rõõmsa tunde, et
suuremat õnne ep olegi maailmas olemas kui lättepiiga kõrval
istumine. Vadsa perepoeg ei julgenud pärida, kas veelaps nagu
temagi kuuleb sel suvel küll juba vaikinud ööbiku laulu. Või
jätiski laululaksutaja oma helinad allikate peale?

Maanu kuulis vaid mõne üksiku sõna poetada, peljates, et
vähem ütleb midagi, mis ei passi. Ja ahtapihiline selgesilmne
noorutas selle peale ja vastas samuti ainult paari sõnaga.

Õi läks nagu lennates mööda, juba hüüdis külas ehmeslind
loometundi.

Maanu sai allikasse kaduva Virvevee undrukust kinni haarata.

„Tule järgmise neljapäeva õhtul veel,” anus noormees. „Tule
kindlasti. Ma ootan.”

Päeval luukas talu ussaeda Kehu Sander. Tegi juttu siitnurgast
ja sealtnurgast, lõpuks ütles südamest välja:

„Nedasamune et, jäta allikad rahule.”

„Rahule? Ega ma neid mõnitamas käi?” sai Maanu ägedaks.

„Kae, poja, vahel võib õnnetus ka sealt tõusta, kust oodata
ei oska.”

Tuli järgmine neljapäev ja Maanu läks uuesti allikatele. Küttis
endale enne üksi sauna. Vadsa vanaperemees Ruut ainult sülitas.
Tema, urmelise südamega, tema tilgutab silmavett. Juba kaugelt nägi
Maanu allikat kirkalt sädelemas, nagu oleks sinna kausitäis sula-
hõbedat lisaks valatud. Ja vaevalt oli ta kivil istet võtnud, kui
nõidus enda kõrval silmas.

„Seekord ta ei laulnudki murelaulu,“ jõudis õnnelik ja tõttu mõtte Maanuni ja läks veelgi edasi, „...vahest tuli isegi pihupõim omal tahtel. Sooviga mind näha.“ Noormees tundis ennast hea meelest punastavat. Ta kõneles kähku:

„Peab ikka pōuda, aga ega viljal viga ole. Kōrt on ja tera ka. Paar korda andis ju vanemavihma. Aga sinu sõsaratel on mood küll vist käed-jalad tööd täis?“

„Küll jah. Meie vallas on praegu häda suur,“ oli tütarlaps nõu.

„Kuis veteema sind ära laseb?“

„Eks ma tee oma osa uneajast tasa,“ tunnistas lättepiiga.

Jutt oli nagu mesi Maanu südamele. Öö tuli imeline. Vaikus ja lämmi. Taevas läitis ennast lugematusse tähesärra. Noored ekslesid Jōku jõe kallastel, kõndisid Soepalus, möödusid kaugelt metsataludest. Lõhnas juba saabuva sügise järele. Mets vaikus nagu kuulates nende juttu. Millest ainult ei räägitud! Maanu jõudis isegi selle ära küsida, mispärast allikate ümber nii palju uss-fahvast elab.

„Me tulime siamaile kusagilt mujalt. Sealne rahvas ei pidanud vee puhtusest lugu. Tulime musta härja sarvede peal. Siis andi maaema meile ussirahva kaitsjaks,“ kõneles lättepiiga.

Lahkudes julges Maanu esimest korda tütarlapse kätt puudutada. See oli tööst rõõmus — kare ja tugev. Töörõõmus käsi Maanul mõtte tõigi, et sihukene kõlbaks Vadsa etteotsa küll. Hingele armuks ja tööle hirmuks.

Mõte jäi ka kodus Maanu külge. Noormees oli nagu ümber sündinud. Rabas aina tööd, tegi plaane uue kambri ehitamiseks, ajas mõttes isegi suure karjalauda püsti. Ja nägi suisa ilmsi, kuidas Virvevesi laudast välja astub, kaks ämbrit sooja kobrutavat piima kaeotsas, ikka see oma tipuline müts peas, mütsipaelad seljal.

Kui Maanu nädala pärast jälle sauna küttis ja õhtul ussaiaast välja sammus, nägi Vadsa perenaine Kai oma meest Ruutu sauna minemas. Kai oli tasase ioomuga ega tahtnud tüli, sellepärast jäi ta suu lukku ka siis, kui Ruut öösi üles tõusis, ennast riidesse panema ja tarest välja astus.

Vanamees sammus mõrul meele allikate poole poega ootama. Ruut oli külas isevärki mees. Talutööst ta suurt ei hoolinud, tahtis elust viguritega liibl tulla, küsis rohkem kui teised viinavooris.

...metsloomadele püüniseid ja viis liha mõisakööki. Külas otsust Ruutu „va rebaselinaks“, sest Vadsa linapeod seisid johtuval põllul ja muutusid vihmast nagu rebaselhänd punaseks. Aund tona libeda keele ja olekuga oli teisest kihelkonnast pärit kodupooline Vadsale peremeheks saanud.

Ruut oli pojast peremeest oodanud, Maanu oli emasse.

Ruudul tuli kama varasügisiseses öös seista. Oli juba puhtetund, kui ta poega Kuupemäe allikate poolt liginemas nägi. Maanu seadis saunakuu uneskõndija, olek oli teisel sihuke, nagu oleks kosjakohtluses. Ruut ootas suure kase varjus ja poeg ei märganud isa tulla, kui see tal kahe käega rinnust kinni krahmas.

Kuule, pusu pard, kus sa igal neljapäeva öösel hulgid?“ ähkis vanamees vihaga.

Maanu elumatas ja hakkas vastu. Poja tugevad rusikad sülitasid Ruudu nagu õletuusti. Tükk aega rüselesid vana ja noor sülitisi kinni. Maanu hoidis isa tagasi. Lõpuks sai vanamees pojalt uuesti tihkest kinni krahmata ja Ruudu pihku jäi seekord tükk särki ning tal alla peidetud linane kotike.

„Anna tagasi!“ hüüatas Maanu raskes vihas.

„Ei anna. Kohe mitte ei anna. Võta kas või hing,“ ähkis vanamees, tõmbas ennast küüru ja pistis äkki jooksmas. Kui Maanu kätte sai, oli selle olek sootuks muutunud. Ta ulatas kotikese tagasi.

Kust sa kulla said?“ päris vanamees vaata et sama aupaklikult, nagu taapiks ta kirikhärra endaga.

Maanu haaras isa käest kotikese ja tegi pakilt minekut.

Perenaine ei jõudnud hommikul mehe ja poja olekut ära arvata. Viha kestis terve päeva. Alles laupäeva õhtul, peale vihusauna, hakkas Ruudu suu pehmemaks vajuma. Ta kutsus poja kambri, pani mõdukruusi lauale ja kõneles:

„Maanu poeg, oli mis oli, omade asi, ära pea viha. Mul oli tüüp hirmus täis, sest, kae, naine vaadatakse külast... sellepärast ma sulle harja hüppasingi.“

Maanu kõõritas isa poole. Miski tema toonis tegi südame rahu. Ometi tuli lugu ära rääkida, sest Maanu tahtis Virveveti perenaiseks tulla. Noormees pidas endaga aru, aga siis seletas poole sõnaga oma käikudest.

Nüüd jäi vana Ruut päris nõutuks. Rabistas tükk aega vabisema kippuva käega piibu kallal.

„Või sedakanti... haldjast naisterahvas... ja ilus kui ingel... Ma olen sihukestest asjadest ennegi kuulnud, aga...“ venitas ta.

Enama peale vanamehe võim ei hakanud. Ta kobis kambrist välja. Alles paar päeva hiljem sai isa enda niikaugale, et päris:

„Ja sul on kindel nõu too tüdruk, või kes ta sul on, tallu tuua? Aga kuidas tema ise mõtleb?“

Maanu kohmetus.

„Ma ep ole julgenud päriselt pärida, aga et mina tal meeles seisan, seda arvan kindla peale teadvat.“

„Kas tema andis sulle kulla? Nii nagu kaasavarale käsirahaks?“ usutles isa.

„Ei ole tal mingisugust kaasavara tarvis tuua! Jätkub, kui ta ise mu kõrval on,“ seletas Maanu ägedalt.

Isa vaikis targu. Vanamees tundis, et siin ei aita enam ei ussi- ega püssirohi. Kui Maanu veel kord lättepiigaga kokku oli saanud, hakkas Ruut ettevaatlikult kõnelema:

„Ma siis, jah, pean kesiku nuumale panema. Teete kadripäevaks ühele poole... Ainult et, ega see kuld ülekohtuselt saadud ei ole? Kae, Maanu, mina olen üks õiglane inimene ja sohki ma oma katuse all ei kannata.“

„Ta võttis kulla mu silme ees allikast. Seda ei tohi sa mitte ühele hingele rääkida,“ vastas poeg.

„Kellele mina... vana tohik... küsisin sellepärast, et mul see äraütlemata tundeline süda sees on. Tea, kust kuld allikasse sai? Me ju varsti üks pere, ega ma muidu ei pärikski.“

Vastu tahtmist pidi Maanu asja ära rääkima, endal süda muret täis. Noormees usutas mitut puhku, et isa suu peaks. Vanamees ainult neelatas, vahtides pojale otsa. Lõpuks sai sõnale ja töötas nagu haud vaikida.

„Vaata, kui keegi läheb allikaid lõhkuma, tõuseb sellest suur õnnetus,“ hoiatas Maanu isa.

Järgnevil päevil hoidus Ruut pojast eemale. Hakkas aga nuumal olevat siga jahuga söötma ja palmavasikat rõõsa piimaga lakutama.

„Toob palja naise kui püksipööra majja,“ tagus vanaperemehel peas. „Ütleb küll, et käed teisel töö järele nagu meilgi, aga äratehtud poisikese jutt. Ei ole tal praegu silmi peas...“ Päevade möödudes

hakkas imelik mõte Ruutu kiusama. Puges salakesi ligi ning peibutas: „Kui õige tooks selle kullanoosi ise ära? Ega ma endale, mina, vana tohik, ep vaja varsti muud kui seitset kirstulauda. Ikka neile. Noorikule kaasavaraks.“ Mõte võttis ta kohe nii vägevasti oma võimu alla, et Ruut seisma jäi ja edasi arutles: „Ikka nonde-vanade kaasavarakirstude ja -mullikate asemel. Kui ma kulla oma ühmesetarkuse ja -aruga koju toon, kiidavad nad mind takkapilita. Aga Maanul on õigus, et allikaid tuleb hoida.“

Mõne päeva pärast, enne kui Ruut pidi mõisa viinavoori minema, lõi tal ikki kitsi põlve. Lõi kohe nii rängalt, et põlv nagu harmoonik kilahtsus. Vanamees lasi tuusija kutsuda, see luges kitsisõnad peale ja pani soojust loomasõnnikust mähise ümber; ometi abi sellest ei tõusnud.

Maanul tuli isa asemel küüti minna.

Vaevalt oli mõisa viinavoor võsa varju kadunud, kui Ruut avemelt põsti krapsas, ennast riidesse rabistas ja ussaiast hobusega välja kihutas. Naine jäi talle sikkus silmadega järele vaatama.

Ruut sõitis Seeru-lelle poole. Seeru-lell oli noorpõlves mõisas teenunud, tundis kirja, oli palju ringi käinud ja tal oli mitu keelt suus. Seeru-lelle tunti sihukese mehena, kelle sõna nagu aamen kinkus maksis.

Lõuna paiku jõudis Ruut pärale.

„Vaata nalja, va rebaselina tuleb meile,“ ütles Seeru-lelle naine.

„Iga tulijat keelata saa,“ vastas vana Seeru ning kutsus sugulase naise.

Kui Ruudu toodud pipranapsi mekitud oli, kõneles mees lellele tuleku põhjuse ära.

Lell kuulas, vahtis pajaaknast välja ja venitas vastuseks:

„Kohe mitte ei meeldi mulle see asi.“

„Me allikaid rohkem ei puutu, kui et kella tõmbame välja. Ikka tusa ja targu. Sina loed kirjamärgid ära ja uputame kella kohe tagasi. Pikkamööda ja tasakesi.“

Ruut ootas vastust, aga lell vahtis ühtesoodu paja-aknast välja. Nii pidigi Ruut ise jätkama: „Kuld ei või kaugel olla ja seda peab seal lähedalt vedelema, kui maa-alused veesooned tükke kaasa toovad.“ -Ruut piilus jälle vana Seeru poole, aga see ei teinud teda nägemagi. Vadsa peremees kõhatas kergelt ja kõneles edasi: „Need imelikud kivikesed, kus päikese- ja kuupaatid pidi sees

istuma, need tühjad las jäävad," Ruut lõpetas rõhuga: „Poolevõrra varast võid endale pidada. Sedasamune et, kas lööme käed?“

Nüüd viis Seeru-lell pilgu paja-aknalt Ruudu näole. Ta pikk hall habe vabises kerges tõgamises:

„Ei ole see varasaamine ega käelöömine nii kerge ühti. Et kargab kui kirp ise põue — kõigepealt tuleks targa juures ära käia.“

„Targa juurde minna ei saa. Lugu peab nagu oma naba paika jääma," ehmus Ruut.

„Kuidas sa ilma sõna väeta ussid taltsaks teed?“ päris Seeru-lell.

„Ussid praegu jo tera loiumad. Võtaks tulelondi kaasa ja notiks või mõne maha," arvas Ruut.

„Aga veel kõneldakse sihukest imelikku asja, et veevulin pidi teinekord inimese magama panema. Et siis veehaldjatel võim käes.“

„Seda ep maksa peljata. Kui üks veteema tütreid inimese poega on armastama hakanud, ei tee ta siis poja isale ka midagi," seletas Vadsa peremees.

Aga Seeru-lell arvas endiselt: „Ilma sõna jõuta ep maksa ikka minna.“

Veel tuli pipranapsi proovida, enne kui vana Seeru maailma asju tera roosamas valguses nägema hakkas ning venitas:

„Kui sedasi võtta, siis kaasa ma ju minna võiksin. Temp jääb sinu teha.“

Sai Vadsa peremees ära sõitnud, küsis Seeru-lelle naine:

„Mida tema tahtis?“

Lell lõi käega: „Äh, mida Ruudul ikka tahta. Sügistöödega sabas. Lubasin talle paari härjaga appi minna.“

Järgmisel ööhakul ootas Ruut allikate ligidal. Ta oli juba pärastlõunal targu kangid ja kaevamistarbed Kuupemäele toimetanud. Ka oli ta sulatõrvas takku leotanud ning varte otsa pistnud.

Mihklikuu öö laotus üle maa. Tähed põlesid vaikse leegiga. Jõku jõe poolt tuli külma auru. Vanakuu täis palevaatas alla, kallates maa hõbedase paistega üle. Varsti võis ligemale tulevate rataste loginat kuulda. Seeru-lell jõudis pärale. Lelle olekus ei olnud enam pipranapsi roosat valgust, vanamees vaikis mornilt, nagu tahtnuks rõhutada, et sai korra hullust peast sõna antud. Ruut hakkas nii kui ennast süüdi mõistes rabinul kõnelema:

„Ma käisin juba Kuupemäel ringi ära, ussirahvast ep olnud

lukvel näha. Kui me tasa ja targu toimetame, ei saa külas ükski hing teada, määkülge varjuks ees. Ja kes nüüd kesköösi Jõku jõe lahtadel ikka ringi roidab. Kui mõni juhtubki tuld nägema, arvab murendava krati olevat.“

Seeru-lell ainult urises midagi arusaamatut vastu.

Ruut ees, vana Seeru järel, nii liiguti sammhaaval allikatele lähemale. Lõpuks olid mehed lätete juures ja Ruut ei suutnud ennast pidada:

„Ma jo ütlesin, et ussid juba loitud," aga mõtles endamisi edasi: „Kui ma selle kullanoosi välja toon, annab tüdruk vaat et mu suutele varbale suud. Kuidas ta kahe palja käega ikka oleks talu tulnud.“

Sealkohal jättis Ruut mõtte katki, et ta seda veest tulevat nimestahvast juba ette pelgab. Kes ütleb, et teine näki tõust ei ole?

Allikate juures süütas Ruut veel teise tulelondi. Selle paistel tundus rahuhkult voolav läte tumedana, ainult pinnal lõi virvevesi sütlema.

„Mis sa vahid, hakka peale, ega me siia öömajale tulnud," ütles Seeru-lell, astus kaugemale ja raius piibule tuld.

Ruut ründis ennast rahule ning vajutas pika teiba allikasse.

„Sugav teine, sunnik, kah kui kaev. Siin on päris tükk tegu kella väljatoomisega," mõtles Ruut endamisi. Ta hakkas allika-põhja teibaga määrtama. Vesi muutus sogaseks. Mõne aja pärast lausus Ruut ähkides: „Tule nüüd sina ka ja proovi. Ega see sul tükk ära ei võta. Näh, mitte ei juutu külge puutama, aga kell on siin põhjas. Iga suur kirikukell ritsikas ole, kes näpu alt välja kargab.“

„Ise jagasid juba kulda," vastas Seeru-lell teivast enda kätte võttes.

Ruut lukkas oma üle valla tuntud looperguse kaabu kuklasse, haaras labida ning hakkas allikaservas kaevama.

„Mida sa, pinevaim, nüüd teed?“ küsis vana Seeru.

„Kas sa ise ei näe? Lasen vett madalamaks. Kui ta tükk aega mööda määkülge alla pahiseb, peab jo kell nähtavale tulema.“

„Ruut, ära kaeva... ära rohkem kaeva... mul jo seitsekümmend turjal, aga ep ole sihukest patutegu näinud. Jäta allikas rahule," kõneles Seeru-lell. Kõneles ja tundis pelgu, tahtis ära minna, aga palkas nagu endast välja astudes kella otsimist.

Sel ajal, kui Ruut ähkides allika üht serva lõhkus, tõusid



lüttest kangaspuud ja siredad tüdrukud. Terve Kuupemägi sai nobedaid kudujaid täis ja neid tuli üha rohkem ja rohkem juurde, et elukat tuhjuksjooksmisest päästa.

Et olnud varaotsijate silmadele lubatud näha, kuidas veelaste valged tipuhsed mütsid ja kaeluspõlled, hõbekarralised undrukud ja juuksed üha paksema mudakorraga kattusid, nii et veekudujad varsti kui mudakujud välja nägid. Ja ehkki mäeküljest allapahisev vesi elujõudu kaasa viis ja nende silmi tumestas, sõtkuti viimast jõudu kokku võttes tallalaudu ja heideti kotspoole. Väike osa veekangast ei voolanud mitte nirena lättesse, vaid tõusis õhku ja jäi sinna üha tiheneva uduna hõljuma, nii et varsti mõne sammu kaugusele ka midagi näha ei olnud. Songitud allikast sõitsid välja uuteed, hurhallid pisikesed unehobused ees, hobustel porikarva linnud küljes.

Lättemõnutajad ei võinud näha, kuidas unehobused hakkasid nende ümber kurapidi päeva ringe tegema. Kihutasid ikka kurapidi, ikka kurapidi, laotades unevõrke, sirutades suiguniite.

Kuupemäel sündisid imepärased lood edasi. Äkki pupsatas Seeru-lell nii mesimagusalt naerma, nagu oleks ta teab kui palju kallist pipraunapst pruukinud või loeks härjavärsi eest saadud rahatükke. Ait pale hulgas justkui sulavõiga üle valatult.

„Ruut, põrgu päralt!“ hüüatas ta, „me songime kui kaks pimedat vallavanti teibaga allikapõhja, aga kellal, näe, ninaots veest väljas.“

Ruut oli tuld näidanud. Nüüd märkas ka tema äkki kella. Ta hõitis tulelondi käest ja hüppas nagu arukaotanu vette, viskas ennast kõhuli kella peale, haarates mõlema käega selle libedast otsast kinni, sest mine hullu tea, vahest kaob teine kui lutsukala nina käte vahelt ära.

„Viska kõis ja too härjad ligemale!“ puristas Ruut mudases vees. „...Nüüd ta, sunnik, mu käest enam ei pääsel!“

Seeru-lell hakkas kui täispuhutud seapõis krõbisema, astus ähmi-ga lihe maa peal susiseva tulelondi surnuks, torkas teise otsapidi mulda ning jooksis oma kangete jalgadega veoloomi tooma.

Varsti hakkas kell tõusma. Ta kergitas põhjast üles liiva, aga lükas pikkamööda allika ääre poole. Kõik see sündis imeliselt hõljuvas helenduses ja meeste äraütlemata muheda naeru saatel. Naer tuli nagu väljastpoolt varaihkajaid.

Kui kumisev kirikukell oli kaldal küljeli keeratud, tõstis lell

tulelondi, süütas veel teisegi ning luges kella siseküljele peidetud märgid ära. Siis ajas ennast sirgu ja lausus ulbaku poisikese kombel ikka naeru kõhistades:

„Kuld jo siinsamas. Sina, Ruut, seisad tal, kuidas üteldagi, õkva kukla peal. Võta, jah, jalg maad põhja ja suska labidas mulda.“

Ruut oli üleni mudane ja märg. Ometi ei tundnud mees külma, tal oli pigem teadmus, et istub kodusoojal saunalaval. Nii kui Vadsa peremees labida mulda vajutas, kõlksatas selle tera millegi vastu. Veel paar labidatäit ja varsti kerkis kuhjaga täis rahapada kahe mehe jõul üles, lüües tulelontide valguses tuhandeid kiiri pildudes sädelema.

„Sa valgehobusevaras!“ vajus Ruudul suu vapustusest lahti.

„Püha pilverist!“ mekutas Seeru-lell.

Aga siis hakkas Ruut rabistama, nagu oleks mesilinnu käest susata saanud:

„Seeru-lell, laseme nüüd kella tagasi. Ja paneme ajama... juhtub veel mõni peale. Inimese hing jo ahne ja kuri...“

Kui kell lättes tagasi ja rahapada vankrile vinnatud, arvas Seeru-lell:

„Allikat peaks terakese nagu kohendama. Ta näeb välja kui üks mõnitatud naisterahvas.“

„Kas sa oled segi või? Kõigepealt viime kulla varju alla. Küll ma hommikul allika korda teen. Nii kui pruudi altari ette minemiseks.“

Ja siis tuli imelik, roiutav, värvilisi unesid täis tukastus. Naerud olid naerdud ning unustatud. Ruut paotas korra silmad ja suutis öelda:

„Kuule, härjad ei lähe sul õiget teed...“

„Ära muretse. Ma ise õpetust saanud mees ja mul on õpetatud härjad. Need viivad meid, kuhu tarvis.“

Aga ikka veel kripeldas une äärel võitleva Ruudu süda. Talle tuli kusagilt meelde jutt sõnast. Kas ei peaks praegu selle väge pruukima? Vadsa peremees teadis nagu üks õige talupoeg ainult viljasõnu ja neid ta vägisi huuli liigutades posistaski:

„Viskan rukist, ei lustet,
viskan otra, ei ohakast,
viskan kaera, ei kasteheina,
viskan lina, ei n-ä-l-g-h-e-i-n-a.“

Uneredegeide killavoor ees ja taga, tormasid rahutud ja hirmu täis härjad mäeküljest alla. Tormasid Jõku jõe sügavate hauakohtade poole, mis pajude ja leppade varjus tumedalt läikivaina omu olivereid ootasid.

Kui Maanu mõisa viinaküüdist tagasi jõudis, kuulis ta murest muutud ema klist terve tõe. Et isa Seeru-lelle pool käis ja ühel ööl kodumailt kadus. Et järgmisel päeval tuli Seeru-lelle naine, hobune vahul, Vadsale ja kõneles, et nende härjapaar hommikul niha vankriga koju tulnud. Loomad olnud vaevatud, nagu oleks neil panna kullal käinud.

Nad olid tulistvalu Kuupemäele jooksnud. Jõku jõe ääres, veel ema latete juurde jõudmist, olevat nad vees imelikke kivisid närganud. Need olid karvapealt inimese kujuga. Vesi virvendanud kivide kohal, pannes neid silmapilguti nagu kullaläikes hiilgama. Nemad tutanud, jalad nõrgad ja hirm kurku pigistamas, ligemale ja kobe muutunud kivid kurjalt mustaks. Kui tema alla kummardunud, näinud ta kõigepealt oma mehe, Vadsa Ruudu kivisse tordunud lopergust kaabulotti. Sinnasamasse ta põlvili vajunud... ta Kuupemäe allikad olid peaaegu tühjaks lastud.

Vat ema viimased sõnad räägitud, kui ta poja silmis päris nõdrameelse pilgu märkas. Maanu jooksis kui ussist nõelatud mine-

ma. Poolel teel nägi ta Kehu Sandrit. Maanule tuli vanamehe hoiatus meelde. Mõlemad jäid kohakuti seisma õiget sõna leidmata. Viimaks sõnustas Maanu paluda:

„Ole kas või niisugune sõna.“

„Mida enamat minagi tean. Neid kahte muld vastu ei võtnud,“ lausub Sander. „Jäävad rahvale põlvest põlve silme ette. Käti nende külpe panna ei maksa.“ Vanamees neelatas ja lisas: „Kui enam hullenat ei tuleks. Kui nad sellega lepiks, mille võtsid.“ Lõpuks sus uuriva pilgu Maanule ja päris: „Ega sina ei tea öelda, mida nad allikast otsisid?“

„...Vahest ikka seda kirikukella,“ suutis Maanu vaevaliselt vastata.

Ait tunnistas Maanut tükk aega, enne kui ütles: „Ma tegin Kuupemäe jutti, aga allikad on nagu kaks linaleotiku.“

Järgmine suvi tõi pika põua. Päike seisis kui hõõguv kirs pilvitus taevast ja kõrvetas halastamatult, manema veesooned kudu-



old. Varsti hakkas mööda külasid kõndima nälg, hingedepaun kaenlas, vaevakott pihus. Kui janused inimesed ilmatarga poole pöördusid, et see sõnaga veesooned harutaks, lättepaelad sõlmest lahti teeks, vastas vanamees:

„Et ole mina neid maaema silmi mõnitamas ega veesooni sidumas kinnud. Sihukest võimu mu käes ei ole, et ma kaevud täidaks.“

Aeg keris oma aastaringe. Järgmine suvi andis nii sooja kui ka vihma ja need, kellel eluvaim sisse jäi, kosusid uuesti.

Parast ema surma tõi Maanu nooriku tallu. Tõi teisest vallast, sest oma kula rahvas vaatas pojalegi isa teo pärast viltu.

Noor perenaine oli tubli ja mõistlik inimene. Temast tuli talus otsalme nii sõnas kui teos. Vadsa kosus. Mõne aja pärast jooksis uustata neli harjaspead ringi. Maanust sai teokale ja sõnakale perenaisele üksnes vari. Öhtuti istus ta tihti allikate juures, kaapis vanameelt saadud preesi küljest hõbevalget ning kutsus Virvevett.

Allikad olid uuesti selged ja puhtad, aga Virvevesi jäi tulemata. Ainult laukivad kivikesed helkisid põhjast vastu ja Maanu korjas need kühlitriple seltsiks, tuletades seejuures meelde Virvevee juttu imehkkudest, imehkkudest kividest.

Pojad sirgusid, Maanu vajus kühmu. Vananev ja alaliselt vaikiv mees jäi võõraks isegi omastele. Ainult kõige noorem, Andustpoega, nähti aladma isa seltsis. Temale ilmutas Maanu ammu unustatud vanavanaema ürgseid teadmisi, sõna jõudu ja loitse.

Kord küünlapileva tuiskude aegu tuli Maanul õhtul tallis hobuseid sõites kange igatsus allikate järele. Ta viskas endale pihulinnu selja ja kõmpis Kuupemäele. Mõlemad lätted olid pea-aegu külmunud, ainult keskelt läikis sõõr haljast vett vastu.

Maanu istus kivile. Ta tundis, et tal oli hea, nii ütlemata hea olla. Jõku jõe luhad, Kuupemägi ja külad olid tuisu võimuses. Vilistav tuul tõi teravat, nagu hammustavat lund, aga seegi oli nagu emake pantus. Kusagil laulis pehme naisehää! Vadsa esiemade laulu.

„Käost ma teinud käteräti,
piholinnust pika põlle,
laululinnust laudlina.“

Ja siis nägi ta uuesti kangast kuduvaid siredaid tüdrukuid. Nüüd olid neil veekarva suurrätid ümber. Ühe kangaspuu tagant tõusis Virvevesi ja istus Maanu kõrvale kivile.

„Lõpuks sa tulid,“ suutis Maanu öelda.

„Sa ju kutsusid mind,“ vastas Virvevesi.

„Ma kutsusin sind kaua. Aastaid kutsusin,“ kõneles Maanu. Ja lisas mõtlematult: „Sa ei olegi enam poriga koos...“ Rohkemaks Maanu keelel jõudu ei olnud. Virvevesi vaatas talle otsa ja tüdruku silmades oli kõik see, millest Maanu talle rääkida tahtis — nende kunagised lembeajad ja ühise leiva unistus. Maanu mälestusse jõudis Virvevee ahta soojus.

Aga veel tahtnuks Maanu jutustada Kuupemäe allikate itkust ja halast, mida ta peale lätterüvetamist kaua aega kuulis. Veelast nutt lõikab isegi nüüd vahest ta unenägudesse. Õigete sõnad puudumisel jäi seegi ütlemata, missugust rõõmu ta tundis, et allikate rahvas on talle andeks andnud.

Kui lättepiiga tõusis, et ära minna, jõudis Maanu terve olemus ainsale mõttele: „Virvevesi, jäta mind enda juurde.“

Allikatüdruk vaatas talle täis imestust otsa ja küsis: „Kuidas tahad sina, lühikese-ealine ja tuimade meeltega inimene, ületada piiri meie poolele?“

Maanu palus Virvevett: „Ulata mulle käsi.“

KURJASADU

Ühe talu lähemaal, võseriku serval, seisis vana osmik.

Maalala õlgkatuse all elas saunamees Matt oma suure perega. Tööajad sai ühtekokku kaheksa ja sellepärast tuli leivakäärud nii olukesed lõigata, et neid kahe käega vastu võtma pidi, muidu oleks kallis saunadõm keskelt pooleks murdunud. Matt rühmas naise Elloga talupõllul tööd teha, Ello vuristas veel öösiti vokki lisaks või kudus talupettedesse kangaid. Ometi jäid leib ja leiva-kõrvane kesiseks. Mitu korda kõndis Matt oma tillukese malgamaa läbi, sihtis selle kõrvale algavat sööti jäetud põldu, mis ulatus põndakul asuva vana kivikangrui välja. Kord võttis Matt väikse mättakirve kanna ja ketgitas heinakamarat. Selle all nägi mees musta, rannusvat mulda. Nüüd oli kodapoolikul aru peetud. Ühel laupäeval õhtul peale sauna kõndis ta talu peremehe jutule.

„Leib jaab napiks, anna see sööti jäetud põllutükk minule. Vahel kogu ahtuke muld, et pista sõrm sisse, võtab tema ka juured alla,“ lausub Matt jutul sarvist kinni.

Peremees oli saunast tulnud ja mekkis odramärjukest. Ta käskis Matulegt tuua. Peremees pidas Matust kõvasti lugu, või õigemini — ta pidas lugu Matu kätest, teadis, et teist sihukest tööroõvli ei ole tulega taga. Sellepärast ta küsimusele kohe ei vastanudki, vaid püüis hoopistlõikes:

„Kas sa, mees, tolle kivikangru nime oled kuulnud?“

„Kuidas ei ole? Kurjasadu on ta nimi. Neljapäevaöösiti pidavat kurjad aial pidusid. Ma juhtusin kord oma silmaga nägema, kuidas tulekera üle taevalendas ja kivikangru kohal ennast maha laskis,“ kõneles Matt.

„Nah, ja ikka tahad neile paariliseks minna,“ lausus peremees nauga vastutahvi.

„Kui mina nende tempe ei sega, küll jätavad siis mind ka rahule,“ jäi Matt endale kindlaks.

Nüüd vaatas peremees Mattu teraselt. Ju tal veel midagi hingetaga oli. Aga nähes teise kindlat tahtmist, ütles ainult: „Minu isa seal hakkama ei saanud, vahest tead sina vanu loitse enam. Proovi minugi pärast.“

Sellega oli asi otsustatud.

Järgmise pühapäeva varahommikul läks terve saunapere jäämaale. Isegi kõige väiksem, ädalajalg, ukerdas ringi ja aitas vendade mättaid, ümber pöörata. Suve läbi raadati pühapäeviti maad ja suitsesid alëtuled. Tuul kandis kodapoolise õue kirbet põlengu lõhna ja öösiti hõõgusid udus tuled nagu tõnnisilmad. Sügis oli pikk ja lämmi. Vihm leotas mättaid, ja kui päike välja tuli, hakkas uudismaa aurama. Talutöölt koju jõudes jäi Matt aiateiba najal rinnutama ja võis nii seistes kaua oma tulevast põldu vahtida. Udupalakad hakkasid alla langema, ligidases metsas oli tikk toksumise lõpetanud ja heinamaadel karjaluik vaikseks jäänud. Vahel kõndis kodapooline uudismaale, haaras musta märga mulda pihku ning mudis sõrmede vahel. Muld oli rammus kui piima peal riisunud koor. Selline muld kasvatab leivalisa. Targu jättis Matt peremehe sõnad meelde tuletamata ja ka kivikangrust käis ta pilv mööda.

Pika külma talve järel tuli äkiline soe kevad, nii et linnurist päeval võis juba põllule minna. Poolele uudismaale taheti herneid külvata, teine pool oleks segavilja alla läinud. Matt küsis talusendale päeva vabaks. Ta oli juba enne päikesetõusu jalul. Mees tahtis üksinda veel aru pidada. Ent kui kodapooline kevadhommik hämutavas hämaruses põllu äärde jõudis, tundis ta põlvi nõtkuvat. Mustaval mättakühmudega kaetud põllul paistsid lapsepeasuuruse munakivid vastu. Neid oli kivikangruni välja, oli esimesel pilguvaadatuna peratumatult palju, nagu oleks kurjakülv põhjalikult tehtud. Mehe aeglane mõte käis nüüd peremehe sõnade ja imeliku vaikimise juures ära. Siis sellepärast põld kunagi jäetigi! Ta oleks pidanud tõesti kõigepealt vanu loitse tundva targa juurde kõndima.

Aga samas tõusis kodapoolise südamesse niisugune raev, e kippus hingest kinni võtma.

„Laskis põllu valmis teha, alles siis näitas oma väge ja võimu. Irvitab töö ja inimese vaeva üle. Oota sa, kurjavägi, ma ep ole nii heituline.“

Matt kõndis üle mõnitatud uudismaa kivikangrude. „Tampis halli

del kivimürakatel, andes mõnele südamehäiega jalahoobi, ja pilus see pelglikult ringi. Talle tundus, nagu seisaks keegi ta selja taga või ootaks kõhinal pastilutalla all. Mees tegi südame kõvaks, istus ühele suurele kivile ja pidas aru. Lõpuks kõmpis koju, kutsus Ello õue ja kõneles naisega tükk aega.

Päikesetõusul läks kodapoolise töövägi kive korjama. Lapsed olid ka loost teada saanud ja pelgasid. Õhtuks oli tükk uudismaast kiviblast puhtaks kantud. Vastu ööd tuli Matt üksinda tagasi, vana kasukatorbak kaenla all. Otsis ühe põõsa varjus paraja koha valmis, taotas küljesoojaks kasuka maha ja hakkas vahtima. Pika päeva jooksul tikkus uni nagu painaja kallale. Matt oligi kerge linnusuike tulla teinud, kui pehmed mütsatused ta ärkvele kiskusid. Istuli tõustes nägi mees hõredas udus lausa kivisadu liginemas. Kivid tulid mudalal maa kohal õõtsudes nagu nähtamatutes peodes kantuna ja kukkusid rida rea järel mullale. Samas jõudis temani juba varem kuulitud kõhisev mer. Üleni väriseva ja vesihernes kodapoolise sõnaga see jõudis kohale viimane kivilasu ja kukkus põlluveerele.

Kurjasaju oli uuesti teoks saanud.

Võttis aega, enne kui mees nähtust toibus. Ta tahtis vanduma hakata, aga tal sõnusest kinni. Matt vantsis koju, seisis tükk aega ühes kohas, kuni läks naise ja Ello kõrval lamades kõneles, mida nägi.

„Täna see põld rahule. Ei meiesuguste vägi nende vastu saa,“ hakkas Ello hõbedama.

Pärastlõunast tikkis sosinal hommikuni. Aga nüüd oli kokku lepitud, et Matt läheb targalt abi nõutama ja Ello annab tuusijale oma hõbedast rinnanõela meelegaheaks. Naine hakkas hinges isegi lootma, et vanad sõnavõimud neid aidata võiksid, kui tark oma teadmisel ainult ilmutab.

Esimespäeva õhtul kõndis Matt peale tööd külatarga juurde, kõneles asja lru ja lõpetas: „Minu mõistus on otsas. Ole mees, ähha. Tead ka midagi enamat Kurjasaju kivikangrust?“

See asetask Ello hõbedast rinnanõela lauale. Tark tunnistas tükk aega Mattu, enne kui päris:

„Kas siis peremees sulle ei rääkinud?“

„Peremees kõneles selge sõnaga. Aga kaheksa suud on lauas, lolla juttu napiks,“ vastas Matt.

Külatark mõtles jälle, siis rääkis:

„Minu võim ja vägi Kurjasaju kivikangru peale ei hakka. Kull



aga olen ma kuulnud, et kivivare asemel kunagi kas mõis, loss või klooster seisnud. Saksarahvas olevat seal niisugust kõlvatut elu elanud, alamaid punanud ning palju verd valanud, et ühel ööl oli taevatuhi looned ühes purjus inimestega maani maha põletanud. Kurja hing on visa. Täiskuu öödel, neljapäeviti, hingede ajal, ja vahel ka mõnel muul ööl olevat nad uuesti platsis. Minu isa teadis rääkida, et need tuhveljalad jo oma elu ajal tulemaod olnud ja praegu on nad Kurjasajus kratte ehk pisuhändu näha."

"Need olen ma oma ihusilmaga näinud," lausus Matt.

"Nä ei seegi on õige. Sa võta oma hõbe tagasi, teda läheb sul veel tarvis. Mine Koiva targa juurde. Tol tuusijal on peale meie maa loitsude veel lapi saagusõnad käes."

"Kust ma selle peratuma raha välja võtan, mis niisugune mees julguse nõuab?" ehmus Matt.

"Kõlatark puhkes naerma.

"Ara mureitse. Neil inimestel, kel salasõnad teada ja silmad teistest enam näevad, neil ei ole näpud vara järele väljas."

Kui Matt juba ussaias oli, hüüdis tuusija ta tagasi.

"Pidangi unustama. Pista üks väike kivi Kurjasajust hõlma alla ja anna Koiva mehele."

"Laulleva õhtul hakkas Matt astuma, Ello rinnanõel põues, Kurjasaja hõlmulase kaasas. Onnekombel sai kodapooline kevadisele laadale mineva peremehe vankripera peale. Aga linnast Koiva äärde oli veel laimakas maad. Ometi ligines Matt juba päikesetõusul targa majale. Viimne mees toetus vastu puutüve ja vahtis tükk aega otsikut mööda jõekäärus. Ta ei söandanud kohe sisse minna. Lõpuks tõmbas mehe lukuma mõte laste leiba ihkavate suude peale. Matt ei olnud veel paari sammugi teha saanud, kui majauks avanes ning pikkade haitide juuste ja halli habemega ätt välja astus. Tark tuli asplaval sammul talle vastu. Tal oli seljas nööriaga keskelt kinni tõmmatud paklane pikk-kuub ja pihus kadakane kepp. Kui nad kolmikut jõudsid ja tuusija talle otsa vaatas, tundis Matt nagu lipelgand üle selgroo jooksmas. Koiva tark peitis muige habeme varju ja lausus:

"Sul pikk tee selja taga, murekivi südamele, tule. Oled ometi aspluline."

"Nüüd võttis mees julguse kokku ja kõneles:

"Tulin su juurde tõesti pakilise asja pärast. Ju ma vist oled see Koiva tark ise?"

„Sedasi mind kutsutakse küll,“ noogutas vanamees nii lahke näoga, et Matule südidust juurde tuli. Aga kui mees asutas oma lugu seletama hakata, pani tuusija käe ta õlale ja ütles: „Istume Kõnele. Võib-olla annab ära arvata.“

Nad võtsid üsna vee piiril kohad sisse. Päike hakkas tõusma, udu hõrenes, kerged virved lõid kullapaistel sillerdama, selges vees vilksatasid kalamaimud silme eest mööda. Hänilane pildus jõepevel hända ja mets helises ümberringi nagu suur kannel. Jõekalmused ja maavitsa noored võsud lõhnasid uimastavalt. Tuusija ei võtnud kohe juttu üles, vahtis vette, ja ei passinud Matulgi alustada. Vanamees ta kõrval oli nagu sügavas mõttes võ hoopis kusagil ära. Alles tüki aja pärast jõudis ta meel tagasi. Ätt pööras halli pead ning lausus:

„Anna oma hõlmuline minu kätte.“

„Kust tema mu kurja küüsisist toodud kivi ära teadis? Ja näe, ei ütle sõna otse välja, ju seegi ta tarkuste juurde käib,“ mõtles Matt ning hakkas rabistades ja omaette pomisedes kivi põues otsima. Aga kohe manitses tuusija:

„Tasemini, tasemini, mees. Niisuguseid asju tuleb hiljukesi ajada. Sa ju tulid siia sõnast abi saama. Sõna oli enne meid ja jääb meist maha. Sõna jõud on äraütlemata suur, ometi pelgab temagi tühja tuule tagaajamist ning liigset pruukimist. Aga sina tahad nagu sõge karjapoiss talle harmi peale ajada.“

Nüüd ehmatas Matt ennast päris tummaks. Higiseks tõmbunud käega kobas ta mööda rinda, kuni leidis puhta linase riidetüki sisse köidetud ja nööri kaela riputatud kivikese üles. Kui rinna-soojaline Koiva targa pihus oli, uuris vanamees seda igast kandist. Siis tõusis ja lausus: „Oled väsinud. Mul lakas heinu. Maga, kunni sind äratan.“

Matt vajus unne nagu kivi sügavasse järvepõhja. Koiva tark pidi teda tükk aega raputama, enne kui mees silmad lahti lõi ja istuli krapas. Ussaias ulatas tuusija Matule kivi tagasi. See põletas, nagu oleks tulest tulnud. Ätt kõneles:

„Kuula nüüd ja jäta kõik karvapealt meelde. Kurjasaju kurjadel on Moosese Seitmenda raamatu tarkused teada ja võitlus nende vastu saab sul raske olema. Aga proovimä peab. Kivil on nüüd lapi nõidade loitsud küljes ja igivanad salamärgid peal. Need peaksid väelt ja võimult kangemad olema kui Kurjasaju omade tarkused.“

„Väl ajal, kui sa magasid, laususin sullegi kaetuseloitsud külge.“ Tuusija tegi juttu tillukese vahe, et ta sõnad Matule selgesti meelde saadaksid, ning jätkas: „Koju jõudes kõnni neljapäeva südaööl Helme allika juurde ja kraabi rinnanõelalt, mis sul põues on, hõbevalget. Kui late silmapilgu võrra keema lööb, on ta su palvet kuulda võtnud ja aitab. Annuta puhta savikruusiga vett ja niisuta silmi. Võta veel vett ja joo. Võta kolmaski kord vett ning piserda kivi. Kohe on saanud Kurjasaju kivikangru poole. Seda, mis sinu silmad näevad, et toli ükski inimene teada, muidu kaotad oma hinge. On Kurjasaju lembud kõige suuremas hoos, võta kivi pihku ja astu mööda. Sõnad, mis tarvis lähevad, õpetan sulle kätte.“

Mida mu silmad seal näevad? Vahest ilmutad terakese, et mu pehme vaimu kergitada võiksin,“ palus Matt.

„Su lausutud sõnad päästavad tulerahva kütkeist valla.“

Sõna tulesõnad...“ pomises Matt enamat suutmata.

Koiva tark kõneles pikkamisi: „Jah. Pea meeles, Matt, kivid on vanatäise tule sünnitatud, nad ometi tulelapsed. Tuld on meesvanemad alati pühaks pidanud ja tule võimu usuvad kõik rahvad. Ainsult et tulega tuleb nagu sõnaga ettevaatlikult ringi käia. Kui sinu sõna ja sinu hingejõud kurjade omast üle käib, oled võidumees. Õiguse sõna on meil sinu poole peal, õkva su kõrval. Hakkab kurjavägi tapama, nägi ära koht, mille ümber kivikingad pillerkaari pühaksid. Aajal viska seemnevili õela meelevallest vabaks saanud mulla. Viljal on kul emal ikka õnnistus küljes. Ainult see üks sõna, kus nad peitavad oma tempe tegid, jäta puutumata. Seal ei võta põld veel viljatera vastu, või õigemini, seemnel ei ole jõudu.“

Talle laske tark sõnu Matu omaks saada. Õige tüki aja pärast õpetas ta edasi:

„Saamise kurjade poolt neetud sõõri mine jaaniööl. Siis peaks vangi ja võim sinu poole peal seisma.“ Koiva tuusija vaatas talle terasel pilgul otsa ja lisas: „Nüüd kuula hoolega, ma õpetan sulle sõna sõnumist.“

Matt kuulab ahne uudishimuga targa loitse ja jättis saagusõnad karvapealt meelde. Kui tark õpetusega ühelepoole sai, tõusis Matu endamööre hirm, et temal vaesel mitte ühtki rahatükki hinge läbi ei ole. Kartus tõi sõnad keelele:

„Kui ma Ello rinnanõela pealt Helme allikasse hõbevalget

kaapima pean, siis ei olegi mul sulle midagi meeleheaks anda. Nüüd laskis Koiva tark ivakese naeru ning lausus:

„Ära tasu pärast muret tunne. Raha on kui hernetera, mis kärmelt peost pudeneb. Mäleta mind uudseleiba alustades hea sõnaga. Sõna lendab tuule tiivul siia. Kõnnin ja tunnen, kuidas tänusõnad pääsulinnuparvena mu ümber tiirutavad ja sidistavad.“

Matt vaatas rääkijale nagu arukaotanule otsa, sest ei olnud ta kunagi varem niisugust juttu kuulnud. Aga Matu näoilme tõi vana tuusija suule mõnusa muheluse, nagu oleks tal suisa hea meel oma mõistuse nõtrusest. Matt kogus ennast küll kohe ja venitas:

„Sedasi jah... nende pääsulindudega... mul kodus kah suitsupääsukesed, sidistavad teised või nii... eks nad tühjad või siis tuua ka seda sõna... kui just teisiti ei saa.“

Tark ei lausunud selle peale midagi, ju ta mõte käis juba teab missuguseid radu. Ätt ulatas Matule linasest riidest kotikesest ja kõneles:

„Panin sulle teele moona ühes. Mine nüüd ja toimetage mu õpetuse järgi ja ära sõna sõnumise tarkusi segi aja. Enne Kurjasajule minemist rüüpa sõõm koolnuehmatussejuure leotist.“

„Toda võib, Ellol leotis sängipeatsis. Ja küll ma, jah, tolle sõnumiga hakkama saan. Ole terve, hea inimene.“

Teinud paar sammu, jäi Matt uuesti seisma.

„On sul veel midagi hinge taga?“ päris Koiva tark.

Kodapooline kõhkles.

„Tea seda asja ja hinge, aga kui seesamune sõna jõud peale võtab, võiks põldudel ülepea kivid ära kaotada. Nende reotutega jo esiisadest saati rinda katsutud, aga jagu teistest ei saa.“

Nüüd kortsutas tuusija nagu pahaks pannes kulme.

„Matt, minu sõna käib Kurjasaju kivikangru peale, ei rohke male.“ Tark vaatas kodapoolisele otsa ja lisas: „Ära taha võimatut. Ja kas sa ei ole sellele mõelnud, et elulätteidki on mitut moodi. Iga kivi, millest sinu jõud on jagu saanud, muutub sulle mures rõõmuks, rääkimata kivipõllu leivast, kus seitsme vägimehe rammu sees.“

Matt sai aru, et ta tahtis oma ahnuses liiga palju, lõi pilgu maha ja andis jalgadele valu. Ta tundis ühtaegu võõrastust või isegi pelgu kummalise Koiva targa ees. Aga samas jõudis kohale hirm, et ta saagusõnad segi ajab või et jaks mehepoja äkki maha jätta.

Kodus oli Matt Ello küsimustele tumm nagu kala vees. Kui naine juba teab nutnendat korda juttu ürgas, kohmas mees lõpuks:

„Kas sa ei näe, et mu suu seitsme tabalukuga kinni seisma peab.“ Oli hetke nagu kaheldes vait, aga siis lisas: „Kae, lugu on praegu sedakanti, et kui ainult pääsukesed me ussalast minema ei lendaks...“

Ello taganes ja läks sõnatult leiba ahju panema. Pätse voolides pealtlades, neile jätkumärke peale vajutades jõudis naine viimaks otsa juurde, et ta mees on ära tehtud.

Kodapoolne õhtul täpselt kesköötunnil kummardus Matt Helme allika kohale ja kaapis Ello rinnanõelalt hõbevalget vette. Nagu oleks süttendavas hõbedapudemes sulatuli hõõgunud, lahvatas allikas kühisedes kreema, ta põhi lõi lugematus värvitules sädelema. Palang kustus kohe, viirved vaibusid ja taas kumas põhjavalgus rahunenud vee kohal.

Matt kogus ennast ivakese.

Kae, kas vigur,“ mõtles mees ehmatuse ja imestusega, tammudes põlvit teele. Veel jõudis mõte pähe: „Kui jo algus sihuke on, miksugune siis veel lõpp tulla võib? Ellole ütlesin, et olen õitsil. Kui mõnuga midagi juhtub, jääb valetamine mulle kui tõkat külge.“

Kui kivid läbi mõelnud, ammutas Matt kadakaokstega puhtaks süttendatud kiviõli ühe vett ja niisutas silmi. Kohe tuli mehele tunne, et ta veel mitu silmapaari lisaks sai. Pärast vee joomist hakkas kodapoolne mõnusalts muhelema. Tal oli kangesti naljakas tahtmine kas või pilve veere peale karata, sealt alla vaadata, murest poole kühitada ja saksa kombel jalgu kõigutada. Lõpuks võttis Matt kaelast kivikese ja nõrutas õpetuse kohaselt sellele allikavett peale. Ja kas sa hullu näed, südamekõrvane, sooja hõõgega kivi nagu lagastas, otsekui oleks hõlmulisele liha peale kasvanud ja tallo hing sisse puhutud.

„Sina, Matt, ära nüüd millegi üle imesta. Hakka aga astuma, milgu järgmisel silmapilgul või puupeaga nuge taevast alla,“ andis kodapoolne teendule käsu. Vaevalt oli ta orust mäele, poolkuivast okasliku puu juurde jõudnud, mida rahvas haarapeaks nimetas, kui kuulis selja taga raginat. Matt ei kohmanud veel ümber pöörata, kui sai paraja vopsu kuklasse ning temast vihises saba müllates ja kantsedes mõõda kratt, viljakott hambus. Tulesaba kadus üles-alla vooleldes hõreda kevadudu sisse. Aga sai Matt pilgu tõsta,

siis nägi ta küla kohal veel üht pisuhända kurjatööd tegemas. Hämutava taeva taustal paistsid mõlemad nagu sabaga tähed ja keravälgud. Temast möödavuhisenud sirr liikus kivivare poole, teine tiirutas ühe kodapoolise tare kohal, laskus saba särtsatades alla ja tõusis õige varsti, linapund hambus. Pisuhänna tee viis mõnda suunas ja sinna, puude vahele, ta kaduski. Matt tundis viha tõusmas. „Kae, mispäraast vaene inimene ikka vaesemaks jääb, aga rikkas vara juurde kasvatab,“ ähkis kodapooline.

Kurjasaju ligidale võserikuga kaetud põndaku peale jõudes viis mees pilgu kõigepealt kodutare kanti. Seda igaks juhuseks ehkki koolnuehmatusjuure leotis veel veres ringi käis. Osmiku õlgkatus oli kaskede ja vaevapajude vahelt näha. Lapsed magavad juba lavatsil ligistikku nagu räimepojad tünnis. Ello on pruukostipudru suurmatangude tegemisega valmis, põhemolli aganikku tagasi tõstnud ja vaevutab nüüd vokki ning iseennast, kamber ju kevadöö valge. Puude ladvadki sulavad otsekui taevaga ühte.

Matt hoidis tükk aega silmad üksipulgi kodutare harjal, siis tegi südame kõvaks ja vaatas Kurjasaju poole. Ja kohe tundis mees nagu oleks ta kaheks tükiks rebitud. Parempool istus ikka vee pilveveerul edasi ning välgutab mõisa ja rikkaste põlistalude poole oma poolpidust jalavarju, vasempool aga vajus kõssi, otsekui seisaks ta leivavilja laenul peremehe ees. Kodapoolise ülesharitud põllu asemel võimutses suur hallidest maakividest loss. Kivivare kohal kõrgus torn, mis tervenisti nagu mingisuguses rohekas tulehõõgus. Lossi katuse kohal ja torni ümber keerles paar tulesirre hammaste vahel röövitud vara. Uhke ehitus oli viirastuslik, korraldus kadus hoopis silmist, siis lahvatas äkki jälle pilgu ette.

„Kas sa kurja näed, missuguseid vigureid teeb. Endast ei ole enam muud järel kui kivihunnik, aga teisel ei lase elada,“ tuli mõtte pikkamisi, kuid nii selgelt, nagu ütleks Matule keegi ette. „...aga mis ma, sõge, targutan, neil ju Moosese Seitmenda raamatutarkused abiaks, või ikka toosama sõna, mille jõudu, väge ja võimu Koiva tark põrmukese mullegi ilmutas.“ Ja siis jõudis Matu arutamise sinnamaani „...et sai selle, noh, sõnaga, teinekord otsekui sõklahunnikuga ringi käidud. Näh, ep ole ilal mõelnud, et ju ainuüksi sinu teha, kas sa sõna nagu terava noaga teist inimest torkad, kõrvapetteks ja silmamooneutuseks sulavõli moodi teda tilgutad, endal rusikas taskus valmis, ehk jälle toosama imelikku sõna nii

muutud, et ta nagu see lehmapiim enda ja teise sõdant kosutab... Iga, kust ma sihukesed mõtted pähe sain? Vahest tollest Helme allikast ja lootsude tundmisest. Peab see nüüd head või halba olema.“

Matt ei tahtnud sugugi tunnistada, et nii targutades ta endale hoopis nõutab ja pelgu eemale peletab. Aga samas tuli otsekui muutuval viisil küll Koiva targa enda käest käsk ja kodapooline ühis.

„Iga kodast, pelgan ma palju tahes, aga lõpuks tuleb alustada.“

Matt võttis toleraani ja taela, raius, kuni säde taela kargas ja tulelõpet sünnitas, siis päästis hõlmulise rinnalt, hoidis võimu võtva leegi kohal ning hakkas külge pelglikult ees ajades näebas-kohtu lossi poole nihkuma, ise sosinal loitse sõnudes:

„Tuli tumma, raud on valju,
tuli ei polda* tuttavida,
raud ei raiu langusida.
Kui tuleb tule vahingu —
suis tulgu tule isanda,
suis tulgu tule emanda...
võimu valgeja valagu.“

Kohe hakkas kohe oma võimu ilmutama. Niipea kui kodapooline tuli tõusma ja tuleemanda välja kutsunud, lahvatas ümbrus. Põlangu sees hakkas kurapidi karusselli keerlema säde-kohtu pölv, mis nagu kellegi käsul ja tahtel tihenes, ja äkki nägi Matt hõõguva hobuse kuju sündimas. Kohe ilmus tulise ratsu turjale tuline mees, tulevaad ise, pikk rüü suisa leegimöll, habe sinakas võlasev tuli, veripunane vahingumärk vasakus käes. Ja samas sündis kappava ratsu kõrvale teine, sadulas peenepihaline tuleemand, kühked taga kul veripunane tulemeri, seelikuhänd susisevaid tule-kohti tala, ümber pea sädemetelend.

Matt kolkus nähtust nii ära, et Koiva targa käest õpitud kaitse-õpetused nagu iseenest keelele hüppasid:

„Suitsu münd ei sureta
müra suitsu sugulane!“

„Tuli mind ei põleta
mina tule tuttav!“

Ega tulemõll Matule liiga teinudki, tundus muheda naabrimehe ja kodapoolisele tuli kangesti niisugune tunne peale, et ta reheahjades istub ja soojamõnu saab.

Tulerahva kaitsel läks mees edasi ja varsti tundis Matt pastlataldade all vallikraavi kõikuvat silda ning kohe said lossi viiva raudväravad olematuks, nagu oleksid nad liblikatiivad õitsitukohal. Läbi ümberringi möllava palangu silmas mees nüüd juba selgesti lossi kõrgeid kitsaid aknaid, mis ka rohekat tuld tal seisid. Kui nad madalast kangialusest läbi said, oimas kodapooline kõigi oma meeltega kurja ligidalolu. Tulerahvas oli jõudnud lapsepeasuuruste munakividega sillutatud lossiõue. Nüüd taipas kodapooline, et ta uudispõld kurjade mänguväli on. Pikemat mõtlemata vahkviha uhades üle ihu, midagi veel nägematagi sõnus ta kõrvhäälega tuleisanda ja tuleemanda põletamiskohina sisse:

„Tere, herra, musta mantli,
mina maani maksakarva.
Sul jalas kivised kingad.
Mul jalas pastlad.
Hirmutagu sind tuleisanda,
kõrvetagu sind tuleemanda!“

Nüüd nägi Matt kurjarahvast ja mehel oli tegu, et süda külmaks jääks.

Kodapoolise pilgule avanesid kurapidipäeva ringiratast jooksvad kummalised olendid. Kõik nad lidusid vastupäeva niisuguse hooga nagu laksutaks neid kupjapiits tagant. Kõigepealt hakkasid silma mõisahärrad, kõrged kõvakübarad kuklas, hõbenupuga kepid kaenla all ja mustad hõlstid lehvimas, nii et nad kangesti hiiglasuur röövlinnu moodi välja nägid. Härrade kõrval jooksid prouad pihad peened kui mesilasemal, heinasaosarnased kübarad kõikuma peas. Sekka juhtus ka piitspeenil preiliseid, pikaad kleidihännakuid punase siukarjana taga. Saksarahva keskel karglesid inimesesuured tökatikarva kassivolaskid. Kõutside silmad põlesid rohekat tules, vurrud olid aga teistel nagu purjus kõrtsimehel sorgus. Samas hüppas Matu pilku päratu suuri sokkusi. Olid nad muide nagu sokud ikka, aga kapsasid tagajalgadel seistes ringi, sarve muksude peal kõrge kõvakübar ja kõhul üle tulelõõmas punaka

sootavate pukkade karvade kuldkest kulduuriga. Õisest kevadlaevast rajas alla, ringi keskele, tulesirre. Kratiid tõid hammaste vahel vilpavikke, kotikesi kõliseva rahaga, linapundi, lihaveerandikke ning liivarmandate sillerdavaid ehteid.

Aga kõige enam pani Matt imeks ilmutiste jalandusi — need liivarmandid olid kõigil kivised. Kes jooksis ringi raudkivist saabastes, kes vilpukivist sõrmedevais ummiskingades. Sokkude kabjad olid põhikamast, kõutside kläpad hallist maakivist.

Tulelõõma tuli meelde, kuidas kevadöö hõredas udus kivisadu alla. Kivid tulid madalal maa kohal õõtsudes, nagu nähtamatutes küttes kantuna, ja kukkusid rida rea järel mullale. Samas jõudis mees ka juba varem kuulnud kõhisev naer.

Kurjapüü ei leia saksad ka peale oma ajalist lõppu rahuvõravad põrgutükke edasi. Tol korral olid mu meeled nii tuimad, et ei mäletanud, et ma neid ei näinud...“ tulid pähe palavikulised mõtted ja kõnelesid veel: „...Koiva tuusija tarkusel ep ole vist

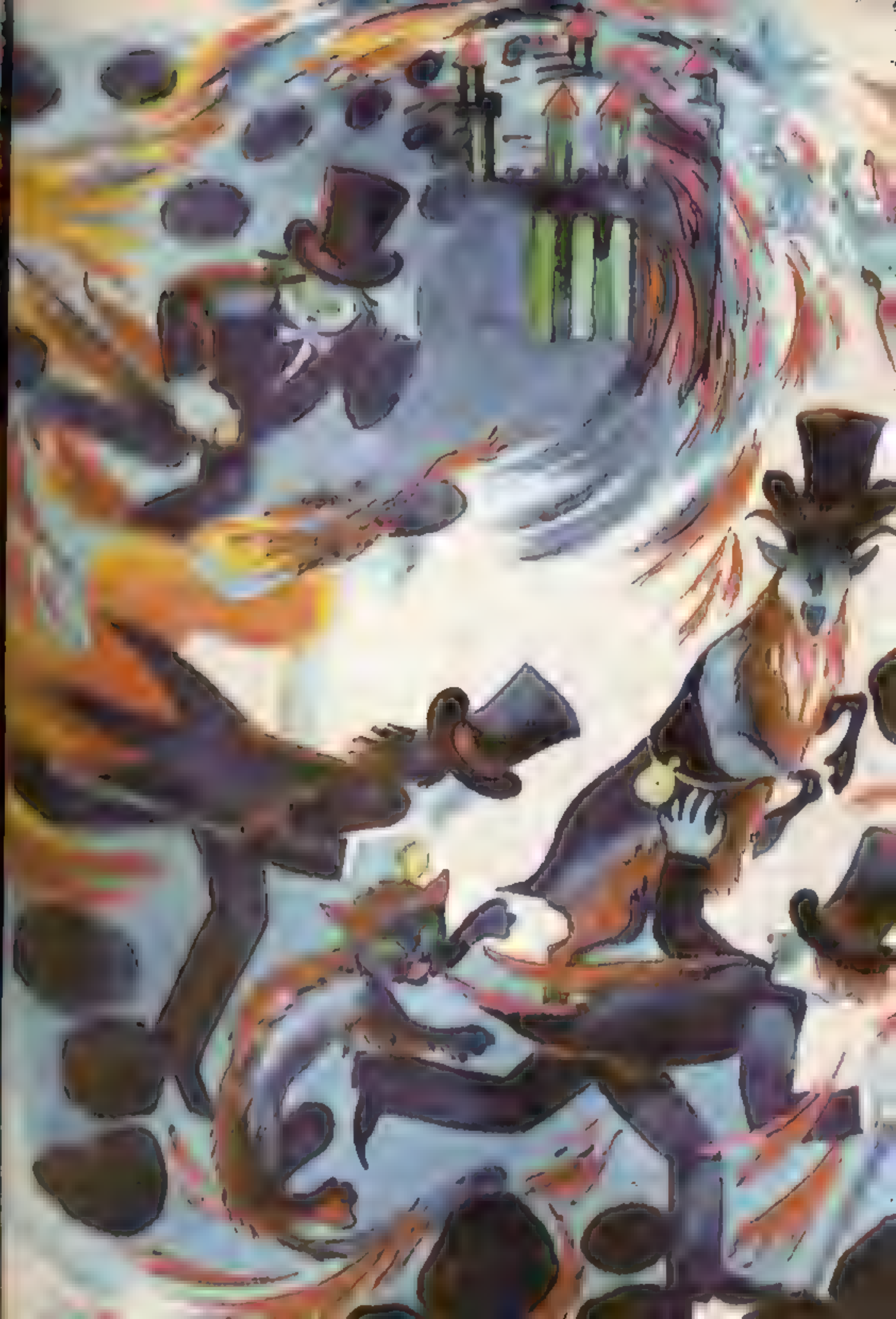
teada seal jõekäärus istudes ja tasakesi voolavat vett vaadates, et need kurjaviguritel kivikingad jalas on, minu osa on siin ainult välja õelda...“

Ma ei teinud midagi ja ähmis Matt, nagu oleks sõna ta kõrval kodapoolseks muutunud ning annaks talle terves oma äraarvamises võimuse jõule lisaks veel väge.

Ma ei osanud endale seletada, kuidas kõik sündida võiks, ja mõtlesin et olnud ta elus eales mõelnud. Aga sealsamas, tõusvas palangus, kaitsvate tulevaimude vahel edasi minnes, hakkas ligemale jõudes sähvatas peas veelgi hullem ning

hõlmas mõte, nagu oleks ta enda süda kaheks saanud ja teine pool sellest kurja kõhust vabastatud kivikeses asukoha leidnud, et kui hakkas pihus tema enda südame taktis tuksuma. Matt mõtles mõnepüüa rumala mõtte peale mehe kombel naerda, ent hakkas selle asemel üleni vabisedes hoopis sõnuma:

„Pöörä ümber üheksa korda,
karpa tagasi kaheksa korda,
seitse korda selgemini,
kuus korda kurjemini,
viis korda vihasemini!“



Ja nüüd ei olnud Matt enam Matt ise, ta toimis kellegi talituse ning käsul.

Kurjasigitised ei märganud tulemõllu liginemist. Nad ei näinud põlevatel hobustel ratsutavat tuleisandat ja tuleemandat ning lugematuid tulelapsi tantsu lüües vanemate ümber miilamas. Nad pannud helvettiilmutised tähele isegi seda, et leegid neil juba ühe peade kokku löid. Äkki vakatasid pillimehed, pragisevad tulelapsed panid suud kinni, tulised hobused ei hirnunud enam. Selles hingematvas vaikuses kostsid Matu sõnad nagu piitsapiu plaksatused.

„Saagu, saagu, ma sajatan,
saagu te sabavalule,
tuhande sirri tulele.
Kulu peale te kukkugu,
heina varju te vajugu,
mulla peale te murenegu.“

Saagusõnad viisid ta äkki sõõri keskele ja kivised kingad jooksisid ta ümber...

Samas kärgatas nagu äike. Lossimüürid löid vankuma ning hakkasid punase lõõsa sees maa sisse vajuma. Kratid kukkusid alla, moondudes mustadeks kassideks, kes kõrbevate sabade kärsasid pagesid. Sokkudest said kühmus selgadega hiiratsid. Mõisasakste koos pidutsenud kõutsid tõusid palangus tulesirridena üles, aga langesid jõuetult tagasi maha. Saksarahva endaga sündis kummaline asju. Kui härrased siiani ainult kiviseid jalavarje kandsid, siis nüüd said nendest kodapoolise pilgu ees üleni kivid. Kurjasaju suure kivimürakad. Ja maadlgi vihisevate kivimürakatena nad Matu ümber lendasidki, otsekui kannaksid neid nägematud kotkatiivide või kellegi koleda käed. Veel silmapilgutuse ja kivid hakkasid Kurjasaju künka poole laperdama ning kukkusid seal valju kolina alla. Sel hetkel lahvatas Matu pastla kõrvalt, maa ihust, ümber ringi möllavasse tulemerde rohekas virvaleek. Tugev kärgatus niitis kodapoolise maha. Viimane teadvuseraas käskis tal kivikeid kõvasti käes hoida.

Kui Matu silmad uuesti nägema ja kõrva kuulma hakkasid, oli päike juba tõusnud. Mees lamas kummuli, kivi kramplikult käes. Ümberringi lainetav udu kergitas ennast kõrgemale, kivide puhas põld sai nähtavaks. Võserik ning mets rõkkasid linnulaulu

... kodapoolne arutas tuleõõsündmused labi. Kompasid, kompassid, kompassid, kompassid, et kas need toesti näitavad et ole, et ole, Matt ise oli nagu oma endises olekus, moondunud õõs tundus unenäona, samas andis kivineedusest puhas põld tunde, et kõik, mis Matul meeles, oli tõesti sündinud.

... ja läks jooksupääl Kurjasaju kivivarele. Kividest lahkusid endist moodi üksteise peal hunnikus. Kodapoolne tundis, et tegi õige mitu ringi, siis istus ühele. Mees tundis endiselt kodutavat mõnu, et tema peale jäi, et tema lausunud sõnad tõusid pörmuks tegi. Ja lausa naer tikkus suunurka, kui ta mõtles, et istmiku all saksaemanda piht või musta mantli all mõeldud turri on. Igaks juhaks andis ta veel paarile sõnale mõne jalahoobi. Kivi jäi kiviks.

... lakka ja magas pika peatäie. Kui ta järgmise hommiku kohvitäie kühmituga uudismaa poole kõndis, olid ka juba põhust lahti ja sibasid isa-ema järel nagu kurepojad kividest puhaust põldu kaema. Ello oli nii mõistlik, et jättis oma laetud maha rahule. Küll aeg ise asjad harutab ja Matu suugi pöördub.

... kodapoolne sammud põllu poole. Seal rohetas ta õhus, alustades põllu keskel mustas seitsme sülla laiune varjaväli alla. Isegi ühtainust heinanina ei tõusnud ühesama sõõri pärast oligi Ello ükskord julgenud suu avada ja ütelda, kas unustasid külvamata või... Külaski juba haimaste vahele võetud.“ Aga siis vastas Matt kõrbevate sõnadega: „Kas sul, pimevaimul, sellest veel midagi, et põld omaks tehti. Sa vist kisud sinnakanti, et asi läheks. Need küla verisilmad ep puutu minusse.“ Ello jäi vaikseks, Matt nohises terve päeva pahaselt.

... kiskus tusk veel mitu päeva. Kiskus isegi terake siis, kui ta pärast muha sõtkudes mustava sõõri poole sammus. Vilja haimad loetakse ju sihukeseks süüks, et kui sa ka ise tervete sõnadega oma elu ära elad, siis võib mõni mitu põlve hiljem selle üvatu teo pärast sandiks jääda. Matt mõttis sõõri keskkoha sõnadega välju — karvapealt nagu Koiva tark talle õpetanud — hoidis kummuli, võttis kivikese põuest, surus kahe pihu vahele ja ootama. Täpselt kesköö aegu, kui kivi mürkku annab, pidi kodapoolne oma viimased loitsusõnad lausuma.

Õõ oli kangesti ilus ja vaikne. Luhtadelt tõusis kerge uduloo. Küla poolt ja Rusi mäelt kostis pillimängu. Võserikus tiutsu unine linnunokk. Ajuti tõi pehme tuul aruheinamaalt maarjahein lõhna. Maarjahein pidi jaaniööil imeliselt lõhnama ja Andujaag kodapooliseit, kes loitse tundis, oli rääkinud, et siis on maarja heinal imepärane jõud küljes.

...Ello oli lastega lubanud Rusi jaanikule minna. Kui tema kodu ära tuli, jäi naine väravatulba kõrvale seisma. Seisis ja vaatas silmad endal kurvad, aga näe, jõudis suu kinni pidada, ei küsinud kuhu mees läheb.

Aeg kulus. Matule tuli juba hirm, et midagi untsu läheb. Aga järsku tundis ta peopesades nagu kõrvetust ja hakkas, ise üle vabisedes lausuma:

„Mingu ära saksa viha,
kivi alla, kännu alla,
seitsme tuule taeva alla,
pange ta sõna sulusse,
manasõnad tal kolgu otsa,
rauakangi ta kaela peale.“

Pelgu tundva Matu silme ees hakkas sündima imelisi asju. Kui ta pihus elas, ent kas ta tema südame taktis tuksus, ei saanud Matu äärmiselt aru. Kodapoolise käte vahelt, otsekui kurjaküüsisist päästetuna, kivist endast, aga ometi maa seest kasvas välja sädelev virvalee, mis pilguks nagu jaaniöine sõnajalaõis õitses, aga siis ikka kõrgemale tõusis. Ja sel hetkel avanes maa, või õigemini, ta hakkas läbi paistma kui selge veega allikas. Matt nägi all lossi kõrgel tornel, sakilisi kaitsemüüre, silmas ümber lossi mustavat vallikraavi pilk jõudis rasketele raudväravatele ja üle lossikraavi viivale kõigile vale sillale. Kodapooliku silmale avanesid sügavad keldrid, kuhu oli peidetud krattide poolt kokkuveetud vara — kõige muu hulgas tuhandes värvitules põlevaid kalliskive, kullast rinnaõelu, sõrmuseid ja hõberahahunnikuid. Aga ei varapaigas ega lossiõues, tallides ega värkstubades, ei suures köögis ega uhketes kambrites ei märganud Matt mitte ühtegi inimest. Kodapooliku aeglast mõtet jõudis sinnamaale, et näebastuslikus lossis ei tohigi enam kedagi liikvel olla. Mõte kõneles mehele sedagi, et Koiva tarmel loitsusõna kurjad alatiseks, ajast aega, kivivangi sulges. K



Matu meel ja mõistus sinnamaani jõudis, hakkas loss ähmaseks muutuma, otsekui oleks kellegi vallatu käsi allikavette peotäie liiva heitnud. Kurjasaju loss kadus, aga selle asemel jäi Matu pilg ette mõranenud savipott, ääretasa hõberaha täis. Matt pilguta uskumatult silmi ja ootas, millal siis pott kaduma hakkab. Aga savinõu ei kadunud. Ka hõbedahunnik sädeles ega mõelnudki, oleks matuks saada. Pott oma kalli sisuga hakkas hoopistükki talle vastu tõusma. Kui selle serv ennast mullast välja oli kergitanud, sirutas mees kõheldes käe. Pott oli täiesti olemas, serv jäi sõrmede vahele.

Peitnud hõlmulise uuesti rinnale, piilus Matt pelglikult ümber ringi, et ega viimati kellegi paha pilk juures ei ole, siis tõi ta rahapoti välja.

Kodu lähedale jõudes nägi Matt, et Ello teda lävepakul istudes ootas. Ta tõusis Mattu silmates püsti, aga kui mees hõbedapoti maha pani, said naise jalad nii nõrgaks, et ta uuesti istuli vajus. Ometi ei pärinud ta midagi. Matt viis vara kõlguse alla, pani naisele käe piha ümber ja tõmbas ka tema varju. Kui ta Ello ootavaid silmi nägi, ütles:

„Homme võin ka tole viimase sõõri täis külvata. Mul nüüd sõna käes ja jõud pihus.“ Ja kui Ello näole selge pelg tõusis, lisas mees: „Nüüdsest on kõva leib ja leivakõrvane laual.“

Ello mõtles, et olgugi Matt ära tehtud, ta siiski oma, ning julges viimaks suu paotada. Ta ei küsinud, kust vara tuli, tahes ainult teada, kas tal kurja küljes ei ole.

„Ole rahul. Ei ole. Temal mitte. Omas meeles arvan ma, et see kunagi sõdade ajal mulla sisse peideti. Ta kulub järje peale jõudmiseks marjaks ära. Vara oli meile määratud.“ Aga siis, otsekui kartes, et äkki ütles ta sõna rohkem, kui tohtis, lausus tusaselt: „Oled mõistlik naisterahvas. Vaata, et sa küla peal ei hinga, siin on kõik untsus.“ Ning nähes Ello nägu, lubas: „Sõidame linna ja sa saad läbivillase undrukuriide ning siidirätiku nagu mõisa emandal.“

Ello poetas tillukese naeru. Just sellise, nagu kähtleks ta oma mehe aru juures. Ello kahtleski. Iga püstipime peaks ometi taipama, et tema Matt enam endine ei ole. Seda räägitavat isegi külas. Kes viie meelega inimene, liati meesterahvas, kannab kivi rinnal istub temaga isegi saunalaval, ei lase Ello kivil näpuotsa ka ligi panna, nagu kisuks Ello kivi puudutades tüki südant Matul rinnus.

Õnustab va tühja hõlmuliseks. Nii kutsus peig teinekord oma mehepoja. Muud kive vihkas Matt nagu vanatühi risti. Kui mõni elatoluna ette juhtub, vannub mees tulist kurja.

Kui Matt oma perega mitu aastat varavalgest siikapimeduseni rüüsnud oli, võis raadanud ja uut põldu teinud, hõbedast ka lisa saanud, pöördus elujärg niikaugele, et Matt võis uue tare ja suurema tunde peale mõtlema hakata. Vundamendikivid vedas ta Kurjasaju ootest kottidele. Kord, raske rahnuga rinnutsi võideldes, libises ootest kottidele üle huulte:

„Ole kull kurja teenrid olnud, katsuge nüüd heast ka aru“

Ello kogemata lausunud sõnu kuuldes pages Ello ehmunult laenuvõtte.

Kõik vedades oli Matu pilk tihti nagu midagi otsides või leida otsust kaunud. Koiva tark oli talle küll ilmutanud, kuidas ühe tehakse ja mil moel nende lõpp tuleb, aga mõnda märki Matt nendel kivivares, rahnude vahel, leida, kuid ei leidnud. Tõukas peatunud küla peal veel praegugi, kuidas siis muidu võiks rikka kätte saab.

Kord, kui üks pisuhänd suisa üle Matu ussaia lendas, pani Ello mees peremeheks tõusnud Matt tulemao sõnadega kinni ja ütles: „Talla. Iga ta krati hambust võetud vilja ja linapunda tallu saad valla vaestele. Ometi sündis külas jutt, et Matt ühe endaga kokku mängib.“

Kui mõnedel inimestel silmi mõistmaks Matu aukartust sõna tohtumust ligimesega aulikult ringi käia. Ihnsus ja kõrkus tikkus, aga Matt käis sellestki elutõest kaarega mööda. Kuna ei kuulnud ta suust karjapoiss ega teenijapiiga. Paljust et saanud begi Matu omased aru. Alati, kui peremees uudseleiva tõi loikas, läks ta pärast sööki väljamäele. Ello hiilis talle kord kaunilt kaunult järele ning jäi imestusest tummana vaatama, kuidas ta mees ja laste isa taeva all lendavate pääsukestega nagu oma sõprustega kõneleb. Matt oli nendega rääkinud kivistest põldudest, nagu võiks üks põld ülepea ilma kivita olla, või nagu ei oleks ta suurele kurjasajule ilalgi piiri pannud. Aga kui mees jõudis kivi juurest kivistõõmuni välja, siis sinna ligi ei küündinud Ello mõistuse mitte. Aga seda sai naine küll selgesti aru, et Matt ootas patsulindudega kellegi poole teele hea sõna, nii nagu oleksid need sõnad ja plüsilinnud leiva paarilised.

VAESE RAHARÄTT JA RIKKA KRATT

Jõuka Pillikse talu vaesel kodapoolisel lõppes nigulapäeval ühe talvesiga. Ju see õela silma kaetus oli, sest veel eelmisel õhtul oli loom ahnelt süüa larpinud. Terve pere oli kui meelest ära. Õnnetus tegi tühjaks pajapõhja ja võttis seitsmelt suult supiva. Kodapooliselt röövis ta pisku hingeraha. Koolnud looma kõrv silmavett tilgutades jõudis saunaie otsusele, et võiks lihast keeta või seepi keeta. Lauditäis seebikäiasid on siiski parem kui midagi. Nii kõndiski vana Oolep „ülesse“, talu juurde, kuni peremehele oma õnnetusest ja kõneles linnasõiduplaanist. Peremees oli nõus hobust andma. Toogu Oolepi-vana talle linnast latirauda ja, suured pühad tulemas, teab mis ingervärki perenaisel vaja. Nende siga värskeks tegemata.

Oolep algas oma pikka teed linna pärast õhtusööki. Tahes õhtuks sõtsele jõuda, sealgi oli paar asja joonde ajada, et vana esimese kukelaulu aegu, edasi minna. Siis peaks ta ju hommikuseks aovalguseks linnas olema. Kui tal vagivastne poolkasukas seljas oli, müügilina rekke istme alla paigutatud ja naise Epu tulusa õpetussõnad ära kuulatud, tõmbas Oolep viimaks ohjad pingule. Aga õkva selsamal silmapilgul, kui saan liikuma hakkas, lendas aias teibasse suur ronk ja kraaksatas.

„Kuulsid? Teab, mis tema sulle teada andis?“ jäi Epu murelikuks.

„Raha, mida muud. Ronk ju rahalind. Kui tema noka lahti teeb, pudeneb sealt selgeid hõbedatükke,“ katsus Oolep omagi ehmatuse röömsa näo taha peita. Kraaksatus oli mehe südant nagu terava noaga kraabanud.

Linna müüsi Oolep linna ära, ostis endale, mida tarvis, ja lisaks müüva talupererele. Võttis lastele veel timpsaia kaasa ja keeras ühe tühjaks otsa ringi. Oli juba keskpäevane aeg, pilvesabast juba lühikesed lühikesed ja puhunud hobune tõmbas kärsitult saani linna.

Enn Oolep linna suure vihusauna juurde jõudis, pidas üks uhke linnasepa laud ta kinni.

„Hei, kõlamees, kas kaugele sõit?“ päris saks tukatikullast müüjaga mängides.

„Kaugele. Ligikond päevatee on ees.“

„Võttes astus ligemale ja kõneles:

„Ühe meheks, tee mulle siis üks väike töö ära.“

Oolep viis pilgu isanda külmast punetavale naerukale näole ja ta tõstis, päris muremustadele silmadele ning venitas kaht-

„Ei, seda asja, ei mina saa vist härrale mingisugust tööd ette. Mul peremehe hobune aiste vahel.“

„Tund lät laud linnunahkse kasuka päris lahti, võttis vestitaskust hõbedatüki, hüpitask seda nagu peibutust pihul ja kõneles kerge häälega:

„Hobusemees jäi haigeks ja sauna on kogunenud kena hunnik tühjaid kasevõlgu. Käsiksin nad ära põletada, aga ajavad ainult

„Mul endal aega napilt käes, võta kaasa, viska mõne versta müüma ja asi tahe.“

„Võetakanti...“ sai Oolepi süda kergemaks, ise aga mõtles: „Aga mait, etskae, mida ronk kraaksus.“

Oolep võttis veel kaalumisaega, nuusates nohinal nina, ja vastas müüjale pärast:

„Ei, käsi nad, tühjad, siis pera peale visata!“

„Tund kuras talle hõbedatüki pihku ja tänas kui omasugust müüjat. Aga see tegi Oolepi sootuks kohmetuks ja kergitas tera

„Aga kui ta, vihavirn reepäral, edasi sõitis, pani vanamees

„Kõne käsi pihku minusugusele. Sakstel on sihukesed peenid võlgad küljes. Kus ikka viskas raha! Mis inimesel viga visata,

„Aga seda nädi nii laialt käes on. Ta maksis mulle kõva tüki koolnud seest kinni.“

Kodapoolne sõitis mõne versta, peatas hobuse ja pildus juba

külmakahmu tõmbunud saunavihud reest välja. Kohendas istekohta vanasse kohta tagasi ja näitas hobusele piitsa. Loom hakkas kõvuti jutiga sõitma.

Mõne aja pärast, kui Oolep istmekotti kohendas, märkas reepäral vihta.

„Tohoh hullu nalja, olen ühe minema viskamata jätnud,“ imestas vanamees ja lennutas viha laia kaarega teeäärsele põllule.

Siis sõitis edasi. Lund langes ikka veel tasakesi, hõbera soojendas nagu reheahi Oolepi põue ja verstad kulusid. Hare sõitis keegi vastu või mööda.

Rööbe kõrtsi juures Oolep peatus ja lubas endale kannu tumeõlut, mis kui mesilinnukeste magus kurgust alla vajus ning ihu ringi käima hakkas. Kui ta terakese sooja peaga rekke istuda tahtis, jäi vanamehe pilk uuesti vihale.

„Mida see siis tähendab? Kas humala vägi on minust õite pimekana teinud või? Viht pole ometi kirp, kes muna maha jätab, n hullult sigineb.“

Kodapooline pistis viha kaenlasse, läks kõrtsi taha, kaapis jalas sügava augu lumme ja mattis viha maha. Ära tulles sülitas ve korra tagasi, et näe, ehmatas teine inimese ära.

Nüüd nüpeldas mees hobust ja laskis kõva sõitu, nagu tahata lumme maetud vihast ruttu kaugemale jõuda. Miski ometi sundi teda tagasi vaatama ja ets kae — viht oli endisel kohal.

Oolep tundis üle keha kuumakõrvetust, nagu oleks talle keetulist leili äianud. Ta tõmbas hobuse robinal seisma, kobis reem maha ja võttis viha, et seda veel kord ära visata. Aga äkki tekkis ta kõrvale vanamees. Ätt oli läbi külmunud: nina vesine, halsorgus, kinnasteta käed päris sinised. Tulnukal olid seljas viletsad hilibud, peas päevinäinud lätu-lätu. Teise jala asemel seisis luntpuutokk.

„Ära viska,“ manitses vana. „Ma olen kohe tagasi. Sa ostsid mu. Kinnitasid kauba käeandmisega.“

„Tohoh, püsti kurati!“ sai tüki aja pärast Oolep sõna keelele. „Seda see saksa mehkeldamine tähendas... Kas ta äkki mulle vanamees ei julgenud edasi mõelda, vaid küsis kähku: „Kuule, kes õieti oled?“

Vanamees ta kõrval vajus kõssi.

„Eks ma ole see, kes vaese rikkaks teeb. Taupad ju isegi. Ma

...kohe patem sobet,“ kõneles ätt nukralt ja külmast

...d laharatt?“ tulid sõnad vaevahiselt üle Oolepi suu.

...õiepi. Eks ütleb mu kohta kratt ja teme raharatt. Mõnes... raapitakse pisuhand, teises tulesirr ja tulemadu. Hea... mitu nime. Ma ju toon naudi.“

...maku ja lepingu aeg täis saab, pärid peremehe lunge,“

Oolep

...õiepi kauba juurde. Miks sa mind küll vastu võtsid?“

...dharatt endise nukrusega.

...õiepi meelemeistuse kaotanud Oolep tahtis esimese jutiga

...õiepi, aga ta käsi piitsaga jäi kui naelutatult õhku kinni

...õiepi pere mu käest kusagile,“ kõneles raharätt vaata et

...õiepi omamuga. Oolepile endale tuli ka sihuke imelik tunne

...õiepi oleks tal kurjast kahju. Kodapooline küsis:

...õiepi peremehe leping täis pidi saama?“

...õiepi pärast. Ta parseldas mind sulle sellepärast maha,

...õiepi leidnud enam nii palju vara kokku vedada, kui ta nõudis,“

...õiepi poolaga raharätt alandlikult.

...õiepi leidis, nagu oleks ling ta kaela ümber lobevamaks läinud.

...õiepi on paratamatult pikk aeg. Vahest annab midagi teha,“

...õiepi jutust: „Või sedasi. Su peremees ei ole inimeseloom,

...õiepi. Ma siuke. Mis sinuga siis ikka teha, istu peale,

...õiepi tekk jalgadele.“

...õiepi oli silmapilk Oolepi kõrval, kohendas endale teki peale

...õiepi

...õiepi oli hull loju. Jala asemel on mul puutükk, aga lõhub

...õiepi püüab jalga vahutada.“

...õiepi tuulab püü poole kõrvaga, andis hobusele piitsa ja

...õiepi teadab mõtteid. Ta teadis kurjakaupa ja hingemüümise

...õiepi teadab oh lootsutundja mees olnud. Jõudnud otsusele, et

...õiepi enam midagi, pani ta piibu uuesti tossama ja päris

...õiepi nagu lompeliselt:

...õiepi ja võimu laialt käes. Kuidas sinu jalast ilma jäid?“

...õiepi oli peaaegu terve teki alla roomanud. Ta lodises juba

...õiepi lonkades vauralt:

...õiepi ole sadakanti, et minuga veel ja võimul on pürid. Mind

...õiepi ei abel taevast maha ja pekki vaadama. Seal ma

jala kaotasingi. Sestsaati ei jõudnud peremehele ka enam tulla koormat tuua. Ähvardas minust mitu korda lahti saada ja paristas kassid maha.“

„Mina olen kuulnud, et raharätid päeval kui mustad kassivolaskid, kui pärsil põõnavad,“ kõneles Oolep.

„Tõsi mis tõsi. Aga kas sa puujalaga kassi oled oma ihusilmaga näinud?“ vastas kratt.

Nüüd pidi Oolep alla vanduma. Ta ainult luristas piipu ja korra krati poole pilku heites nägi, kuidas see vesise suuga tema ninasoojendamist pealt vaatab.

„Tohoh, kas sinusugune ka seda va tubakaviha himustab?“ küsis Oolep.

„Ega minugi suu sarvest ole. Tobitaksin ikka terakese küll,“ vastas raharätt häbelikult, ja kui ta piibu oma kätte sai, ronis karmelt istmekotile tagasi.

Kui nad tüki teed olid vähemaks sõitnud, lausus puujalaga raharätt:

„Jäta mind oma ulualla, nii on sulle parem. Piskuhaaval toob sulle naudi ka. Ikka sealt, kus küllus küllale liiga teeb. Eks ma lepingu lõppemise ajal midagi ette võtan. Muidu jääd kõigest ilma nii kui peni pehmest leivast.“

„Kae, kuis oskab öelda,“ mõtles Oolep, aga sedamaid lõi tema ka talupoja ahnus välja: „Vahest oled suure söömaga?“

„Mulle on terakesest hapupiimast ja lusikataiest suurmatangu pudrust küll,“ lubas raharätt.

Koju jõudnud, viis Oolep puujalaga külalise, kes, kas tahad või ei, juba majuliseks arvatud oli, lammaste juurde lauta. Sel ajal, kui pere timpsaia sõi, tõi kodupooline talle sületäie puhast põhku küljealuseks, andis toidu ja otsis vana kasukatorbaku veel ihusoojaks.

Kui lapsed juba magasid, näitas Oolep Epule hõbedatükki.

„Taevarist, kust sa selle said?“ ehmus Epu.

Oolep jutustas loo ära.

„Nüüd oleme pütis,“ hädaldas Epu endale ehmatusega kas võtta roosi rinda.

„Seda küll. Eks ma ole nüüd nagu ära panditud. Ohupõlves. Aga niipalju ma ütlen, et meiesugune saksa vigurite vastu ei saa...“

„Ja kus... kus see...“ Epul ei tulnud kuri sõna kuidagi keelele.



„Lammaste juurde panin teise. Ta on nagu utetall vagune. Ä nälginud ja külmavõetud, justkui oleks inimese süda rinnus.
„Lähen vaatama...“ surus uudishimu Epus hirmu maha.

„Mis tuli sul nüüd takus on?“ püüdis Oolep naist tagasi hoida. Ometi kobis Epu välja. Kui ta tagasi tuli, sosistas ta vabiseva huultega:

„Ei olnud seal kedagi. Kasuka all lösutas ainult saunavihta.

„Tema ennast igale vist ei ilmuta,“ jõudis Oolep arusaamise. Nädala pärast kõneles raharätt oma toidutoojale:

„Kaua ma ikka armuleiba söön. Olen ju kosunud ka, kui kalle korraks veol?“

„Ära sa...“ Oolep tahtis öelda „kulla mees“, aga surus sõna suhu tagasi. „Mul veel hõbedatükk alles.“

„Seda raha ei tohi puutuda,“ sai puujalg vaata et kohe kurjaks.

„Või kohe ei tohi. Müüsin ta pärast jo hinge,“ seletas Oolep tusaselt.

„Sa oled kui pime kana, kes tera asemel kivi leidis. Kui mu sõna, ära raha puutu. Aga minul on aeg ennast liigutama hakata. Kallid pühad teil ukse ees.“

„Jäägu mu laud pealegi tühjaks, ei lähe röövitud leib mu suust alla,“ kõneles Oolep. „Peale selle on külas varsti jutt lahkest Pillikse kodapoolisele veab raharätt naudi.“

„Rahva suu lai kui hame händ alt. Las räägivad... Mina lähen oma endise peremehe aitadesse. Seal vaeste vaev ja rõhutute rahu. Kui ma terakese su perele toon, võtan ülekohut ainult veidi vähemaks.“

„Ta on õige südiks kosunud. Kõneleb kui õpetatud mees, sügas Oolep kitsikuses kõrva tagust. „Teab neid asju... Eks ta vabalt kisu sinnakanti küll,“ venitas kodapooline.

„No näed!“ tundis puujalg kergendust.

Siis küsis Oolep: „Nii et sinust sai vaese mehe raharätt?“

„Kui sa neljapäeva kesköösi kohal oled, siis vahest saab kõneles puujalg tühjakssöödud pudrukaussi Oolepile ulatades.

Neljapäeval, enne kesköist kukelaulu hiilis Oolep kõlguses. Mees läks, süüdistades ennast seejuures aahnuses. Uluall oli pime, et kodapooline sai ennast kobamisi pakuotsale toetada. Kõik silmad ummispimedusega harjusid, märkas ta vihta. Aga kesköö kikka kiremisel ei olnud saunavihta enam ollagi, keset kõlgus

puujalaga vanamees. Veel silmapilk edasi ja vanamehe talle lattu löi suitsema, hakkas seejärel kui kuiv kadakaoks särinal pehuma, pildudes ümberringi sädemeid. Oolep hüppas püsti ja tõusis kõlguseukse poole, endal süda pooles sääres. Kohe lahvatas talle ette kogu tulelõõma.

„Laeva halastus, nüüd põletab meid puupaljaks,“ jõudis veel hõõguda läbi Oolepi pea käia.

Kodapoolise pilgu ees tõusis tulesirr õhku, kõlgus lõi valgeks kui puunkuine päev, pisuhänd hakkas raginal maast lahti saama, ta hõõgus, sädeles ja hiilgas. Ainult puujala asemel oli nagu mustav vurg. Kõik oli nii pakki-palavalt sündinud, et Oolepi suust ei puudunud veel hirmuhüüdu tulla, kui pisuhänd roovikute vahelt, karmide õlgi suutunata, välja lendas. Ussaeda taganenud Oolep nägi, kuidas tulelohe üles-alla võngeldes kaugenenes ja lõpuks põldude taha ära kadus.

„Ei kukk kolm korda kiredes esimest hommikut kutsuda, kui tulelõõma läbi kõlgusekatuse alla langes ja põrandale püülikotikese,“ ütles kodapooline ning rahapunga poetas. Samas võttis ta vanamehe õpetuse tagasi.

„Vii nüüd naud ruttu ära,“ käskis ta valjult.

Kohkunud Oolep kahmas toodu ja kadus. Ta ei näinud, kuidas lamalaut liipas, inimese kombel soigus, oma puujalga tõstis ja nagu uppuja õhku ahmis.

Kui Oolep sooja leeme ja laste suu kõrvalt võetud kärutädipudru- mikesega lauta astus, oli varatooja juba toibunud. Ta sõi õige mehe laupa ja õpetas:

„Ära annult rahaga kõrtsi mine...“

„Kui sa oma jutuga. Laadale kõnnin. Seal ep märka keegi, palju murekõnne ostab.“

Laadale tingis Oolep iga asja juures kas või malk pooleks.

Aga natukene kiire, kui pere oli sulaselges searasvas läikivaid verivorste talle kõhu täis söönud, tõi Oolep välja lastele ostetud partspilli vesikringlid ning Epu rõõmustas kuldselt läikiva võõbaga savi- ost üle. Puujalaga raharätt oli vahepeal omatahtsi kord oma endise peremehe juures käinud ja riidekirstus ootasid õmblemist lamba- nahad ning kangastelgedel riideks kudumist villane lõng.

Pärast kallist püha küsis raharätt Oolepilt: „Kas ma olen su sõber?“

Oolep ei osanud äkki midagi vastata.

„Sa ometi ütlesid mulle — sõber,“ sai raharätt terake kärsituk

„Jo sa siis oled,“ jõudis nüüd Oolep mõttejärelega öeldu juurde ja jäi teisele küsivalt otsa vaatama.

„Mul on laudas armetu olla. Pikad pimedad ööd. Teinekord hakkab igavusest pisikesi tempe tegema ja siis muutuvad lambad rahutuks. Võta mind tarre, mulle on inimese olek ja kuju omanud.“

„Tea seda asja, pean Epuga kõnelema,“ kratsis Oolep kõrva tagust.

Mõne päeva pärast kolis kratt tarre. Epu tegi talle ahju tahase. Kui lapsed võõra vanamehe nime pärisid, kostis varaveda silmigi pilgutamata:

„Mind kutsuti kolmveerandjalaga Jaaguks. Hüüdke teie puujalaga Jaaguks.“

Puujalaga Jaagu ning laste vahel tekkis varsti sõprus. Vanamees oskas lepast hobuseid, lehma ja lambaid voolida. Epu sai enda saarepuust pudrunuia ja kotspooli. Küsimuse peale, kust temasugne sihukesi asju tegema on õppinud, rehmas raharätt ainult käega.

Vahel jörises ta ka laulda. Viis tuli kui tõrre põhjast, et sõnad olid selged ning jäid meelde.

„Lood aga käivad luuda mööda,
laulud lauajalga mööda,
kirju kitse külge mööda,
vana sea selga mööda.“

Teinekord jörises ta nagu kedagi väga vihates:

„Saksa, sabažu koera,
härä, hännata harakas,
sõi liha meie seljast...“

„Tal oleks otsekui minu hing sees,“ rõõmustas sel puhul Oolep. Ainult siis, kui lapsed kurja vandusid, sai puujalaga Jaak pahaseks. Nii pahaseks kohe, et kõige vanem poiss teistele rääkis, et vanamehe lätu-lätu ümber nägi tuliseid sädemeid.

Paari aasta jooksul kosus Pillikse kodapoolise pere kõvasti. Leib oli laual ja kärutädipudrul rasvast silm sees. Oolep ei sundinud

raharätt kunagi veole, see läks alati omal tahtel ja tõi, mida taaski arvns. Kuid iga vooriga, mis kõlgusepõrandale potsatas, hoopis suure hingeandmise tähtpäeva liginemise pärast Oolepi südamet kui kirstukaas. Ei aidanud selle raskust kergendada ka puujala lubadus, et ta asjad joonde ajab.

Agar hirmu tähtpäeva liginemist sündis Pillikse saunamehe meelale katuse all hoopis kummalisi lugusid.

Ühel laupäeva hilisõhtul astus tarelävest sisse valla rikkam pere, suure Kaika talu peremees Kusta. Rahvas nimetas teda kolmekord kolmkaikaks, kuna koha nimi oli Kaika, mõisa kupjanna teinud ta kaigas teotegijail armutult turjal ja hiljem, peremehe teinud, kandis ta käes kaikataolist keppi.

„Mis tema küll minust võib tahta?“ käis kuum mõte Oolepil peal läbi.

Muu pere, ka puujalaga Jaak, olid targu varjule läinud, lapsed hoopisid ammu.

Kaika Kusta vajus keharaskuse all lõõtsutades toolile, toetas lohutuspuga kepi kahe põlve vahele ja ütles ilma sissejuhatusega, „Kuule, va Pillikse kodapooline, sul on pisuhänd.“

Oolep sundis ennast rahulikuks.

„Mis juttu sa nüüd ajad, peremees?“ suutis ta vaid öelda.

Kaika peremees teab alati, mida ta ütleb. Ja Kusta ütleb alati seda, mis tuline õigus on ja mida ta oma ihusilmaga näinud.

„Kui Oolep midagi ei vastanud, lisas: „Ajasin teist ratsahobusega“

„Laks kui tulekera sinu kõlgusekatusest sisse.“

Kodapooline nägi, et salgamine ei aita. Ta ütles tusaselt:

„Lulul teda omale saama või?“ ja silmapilgu endaga võidelnud,

„Mina teda ära ei anna!“

„Ja mina ei ole mõni poisike, kes teise läbipeetud tükki tahab.“

„Ol on sõnu ja loitse vaja. Mõistad? Ilmuta need mulle ja saad“

„Nagu keisri enda käest...“ peremees tõmbas taskust nahast

„aga, paistis nõõrist ja valas kõlinal kuldrahad lauale.“

Oolepil jäi hing rindu kinni. Nii palju raha ei olnud ta oma eluajal veel näinud.

„Laeva halastus... milleks Kolmkaikale enam raharätti tarvis“

„Tal seda puru niigi laialt käes on... mina ometi kratt“

„Nõõrit ei tea... ja kuidas puujalg siia sattus, ep tohi ma poole“

„sõnaga liisatada...“

Aga siis liipas raharätt ise äkki laua juurde ja ütles:

„Mina tunnen sõna vägevust ja loitsude võimu.“

Kusta takseeris puujalga üksipulgi ning venitas:

„Nii-nii... Või kohe tunned? Nagu ei annaks vurhvi väl, Millega sa oma vägevust ja võimu tõestad?“

„Kui sa mind viimasel veol ratsahobusega taga ajasid, keõgedasin ma oma koormat. Su hobune komistas põllule visatud kotsa ja oleks sind äärepealt sadulast maha heitnud.“

Kaika Kusta näole tõusis suisa mõru ja nõutu ilme.

„Või sedasi. Sihukene asi juhtus küll...“ peremees hammustajutu pooleks ja mõtles: „...Kui jo tulemadu inimese näo pähe saanud, siis peavad temal äraütlemata vägevad loitsud, suured sõnad ja kõvad võimud käes olema. Va Pillikse kodapooline, rumal inimeseloom, peab teda vist nagu majulist, soojendab teist ahjaga, ise imeb endist viisi päkka. Aga vaesed kõik takupead, selle pärast nad vaesed ongi. Kratt peab vedama! Ööd läbi vedama. Ah ilma vedama...“

Peremees pani mustade karvakestega kaetud kämbla rahale näo ja ütles:

„Kaup võib kaubaks saada ja raha sinu tasku minna alles pärast igavese teenri valmistegemist. Mu sõna jääb sõnaks, see raha jääb nagu kirves tammepakku.“

„Pea meeles, kaup sa Oolepiga teha ei saa. Kõigepealt loe raha üle. Alles siis hakkame rääkima. Tasu annad kohe, kui ma nõuan... Petta ma ei soovita.“

Kaika Kusta silus vabisema kippuva käega pikka habet. Ja tundus talle vastukarva.

„Soo, soo... Või asjaajamine tuleb krati endaga. Ja tulema käsud ning keelud suus. Paned mind pahema käega kaupa tegema. Nii kui meie pihud ühte laksatavad, võtad teise käega mu hinge ja kaod...“ urises peremees.

„Pisuhännad ei tunne petisekaupa. See on teie, kavalausuhes eesõigus,“ vastas kratt Oolepiga pilku vahetades.

Raha loeti üle. Siis ütles Kaika Kusta häält kõrgendades:

„Selle eest õpetad mulle pisuhänna tegemist, ja kui kaubaa täis saab, mu hinge päästmise sõnu või kuidas öeldagi, kui ärakaotamise sõnu,“ ja et endas pelgu maha suruda, mõtles: „Heln kihelkonnas käis pisuhänd siiani Rävälil, Vanakupjal ja Lupa-

...võist hakkab tulisuba ka Kaika kohal oma hinda välgutama. Kui need äraütlemata targad ja kavalad mehed usuvad oma hinge tegemist, siis mina ei ole miskistükis hullem. Küla vihkab mind praegugi nagu ussi aia all, nüüd võib mõnigi mees kadedusest ära kaotada.“ Mõtted olid kärjemett hinge tilgutanud. Peremees mõtles ilusa tuleviku endast esialgu kaugemale, kõrgendas tavaliselt häält ja küsis: „Kas oled mu tingimustega nõus? Õpetad?“

„Nüüd lausub kratt ootamatult, nagu oleks ta just sel silmapilgul enda üle täie selguse kätte saanud:

„Minu võim ei võta enam peale.“

Kusta suu vajus lahti.

„Mis jutt see nüüd äkki on? Pidid ometi väes ja võimus olema. Ootad sõnad.“

„Arvamus. Siiski tuleb välja, et mina olen lõplikult üle piiratud.“

„Mõnugusest piirist sa kõneled?“ sai Kusta arusaamine otsa. „Hea ja kurja tundmise piirist. Tulin headuse poolele.“

Kaika Kusta kraapis raha kiiresti punga tagasi. Puujalaga Jaak ütles, kuidas Oolep rahatükke silmitses. Oolep nägi kõlisesas et leibu lastele. Pudrukausse, mil kollane võisilm sees. Siis aundki headuse poolele üle tulnud kratt aru, kust algab headus ja peab kurjus. Et asi ikka täie selguse saaks ja tema kurjale ei sõimeotsagi ei ulataks, usutles ta veel peremeest:

„Kas sa tahad tulemadu omal tahtel ja südame sunnil?“

Kusta vahtas uue lootusega üles ning vastas:

„Kas sa kurvapealt minu mõtte välja ütlesid.“

„Õnni usutles puujalg edasi: „Tahad uut kurja soetada, ehkki ei vana mitmeks põlveks.“

Kusta nagu vajus tumedat puna täis: „Kus mul õpetaja kantslis. Jättem, kuis asjaga jääb?“

„Mina võin sulle mõned teatused anda... Ainult et kui tasuta ei tuleb, ära üleliia nõua. Pea vili on mõte, seda tarkust ei kaotata.“

Kusta mangutas suud ja urises mõrult: „Kuule, va puujalg, kas sa ei muud piirisperemehele endale välja mängida? Aga minu peast ei muud mõtteid kui kevadisest kasest mahla.“

„Pärisperemehe võiksid sa teeristil ise välja kutsuda. Ilma minu...“ See tarkus laialt teada. Aga tema tahab kaubakinnituseks

kohe kolme tilka verd nimetissõrmest.“ Puujalaga Jaak irvitas, en kui jätkas: „Minu ametivenda on kergem pettuse teel lõa o hoida, ta inimese tehtud. Ja kui pärisperemees kratitegemise suisa peale ei juhtu, võid verepandiga sohki teha. Aga hinge mängid igal juhul.“

„Oma hing, teen mis tahan. Nii et saadad mõne raharäti?“ äh Kusta.

„Ise kutsud tulemao välja. Sina ise! Esimesel kokkusaam temaga pane igaks juhuks vana raudpada pähe...“

Kaika Kusta ähkis ja ohkis veel tükk aega, siis sirutas k

Seejärel lonkas Jaak uksest välja, ägisev Kusta kannul. N olid hea tükk aega kahekesi. Puujalaga Jaak õpetas ja Kusta õp pobinal, nagu higine, ent hing rõõmu täis. Kustal tuli veel selsa õhtul oma ussaia sõnu tuulde saata. Tulesirr pidi pereme õigel ajal ise üles otsima.

Kaup oli tehtud, käed kokku löödud ning sõna tuulde saadet ussimaarjapäeval. Mööda läks madisepäev ja mihklipäev, lõikus püha ja kolletamispäev. Tulid hingedeaja pilkased pimedad ö Ühel lumelõrtsisel hilisõhtul potsatas Kaika talu häärberi juur maha pisuhänd. Ta muutis tükk aega kurjavalul oma välimust. K hõõgus sinaka tulekerana lumehanges, hüples ikka üles-alla, pill tades sädemetevihma ja valgustades sõõri maad enda all. Siis tuis sabatähena üle põldude, tegi ringi ära ja tuli tagasi. Lõpuks kukk suure musta kõutsi kujul pehmelt jalgade peale, näugatas kor väristas saba ning hakkas üle ussaia häärberi poole jooksm Tolsamal hetkel lõi Kaika peremehe kambri ühes nurgas rohek tuli hõõguma, nagu oleks kellegi nägematu käsi sinna kõdune kännu toonud.

Kusta tuli just peretoast, pea püsti ja selg sirge, otsekui toeta seda rätsepa küünarpuu. Ta kepp kopsis samasuguse väärikus pörandat kui mõisahärra oma ja ka magamiskamber oli tal teiste majulistest eraldi, ikka selleks, et maailmale oma seisust, rahajõud ja vallast üleolekut näidata. Nurgas rohekat kuma märgates taip ta, et asi on küpseks saanud nagu pihlakamari puus. Peremees ist sängiveerele ja kogus ennast, süda kõvasti pekslemas. Siis topp kiiruga riided selga ja tahtis juba ust avada, kui talle puuja õpetus meelde tuli. Kusta otsis voodi alt saapata ja roostes raud paja ja vajutas endale pähe. Vaevalt sai ta ukse avada, kui kee

helle kuklasse lajatas, nii et põlved vankuma võttis. Aga ka lööja ke kinnatus ja kargas eemale.

Või kohe tahtis hinge võtta,“ sähvatas Kustal läbi pea hirmunud meele. Hetke tundis mees isegi nagu tänumeelt, et puujalg teda toetatunud oli. Tunne oli talle võõras ja vastukarva ning kadus ruttu, vedudes enda järel teadmist, et ausameelsed on elu lollikesed ja need saab hõlpsasti tüssata.

Kohe tuli ka viha. Peremees tahtis hingevõtjat õige kurjalt peksuda, aga nägi lumerämus ainult sinakalt hõõguvat tulekera ümber ringe tegemas. Ja siis ütles keegi talle käskivalt: „Viska ohutu kähku ette ja sõidamel!“

Tunne kui Kaika peremees öelda sai, et ta ei ole kellegi käsutada, mõlvat juba kärsitult: „Kui sa tahad lihata ja luuta teenrit, kes vana lusikataie lõssi ja teise putru sööb, palka ning ihukatet kusi, tuleb sul teha, mis kästud...“

Kusta kopsatas küll vihaselt kepiga, aga õige pea kihutas tuline pekk taluvääravast välja, kratt nagu mustlase koer tagarataste vahel. Tulemadu oli üle läinud, tuul pilved laiali ajanud. Selginud laotuses kuu sinaka helgiga tähed, kuu seisis taevanabas, suur nagu tõlla- tiku, rist peal ja õhetav rõngas ümber. Kaugemalt laanest kostis ulgu. Põhjakaares, tumeda kuusiku kohal veikles ja väreles murene valgus. Kaika Kustal olid küll ohjad peos, ometi ei annud ta täit selgust, kes ikkagi hobust juhib. Ei või ometi a, et vankrirataste vahel hõõguv tulemadu ohje hoiab ja inimese ümber kõneleb? Või... või on kusagil nägematu pärisperemees? Kustal ei puhub ta iseendaga juttu, ainult et kust niisugused kentsa- l mõtted ta pähe tulevad? Ta oleks otsekui kaheks pooleks jagunenud. Kura pool kisub kratitegu, aga teine, viletsam ja arem, ei anna veel tera tagasi ja ajab kõhklevaid mõtteid pealuusse.

„Ma ei saa siin kõhelda. Kaeme, mis edasi tuleb? Hing jäi mul juba verd ma ei anna,“ trööstis Kusta ennast. Ta võttis julguse ja ütles lausust: „Nüüd siis sõidame sõna võimu proovima?“ Kusta võttis tal südamekarvad turri.

„Ma ei tea, kas on igal suus. Sõna võib kui porikarbes tühja pirinat kuulda,“ ütles Kusta piksekärgatusetaoliselt endast teatust anda.

Kusta tuli Kusta talle otsale, et ta ei ole enam iseenda peremees, et ta ei ole kunja võimuis ja vallas. Kustal muudki võib juhtuda, et tema kunja kusib ja vastuse annab. Ometi ei ole vastused tema

pea vili, vaid tulevad kusagilt mujalt. Ja mujalt tuli seegi, kohe peremehe suust pudenes:

„Sul tuleks Lapis ära käia. Seal näed sõna võimu.“

„Kuis see kõlas? Lapimaal? Kuidas ma nii peratuma kaua pääsen?“ kuulis Kusta endalt küsimas ja vastamas: „Eks sinnagi teesid. Sa kae, kuul jo rist peal.“

„Mis tähendus sellel on?“ ei saanud peremees aru.

„Äraütle mata suur tähendus. Täna lähevad raharättide isand Lapimaa taevasse pillerkaaritama. Sõidad kaasa, teed ennast oma sind rehkendatakse nende kilda ja alles siis saab sulle loalt lo õpetada.“

Nüüd pidi Kusta põue peidetud pipranapsist tuge otsima. Ta toe kätte oli saanud, küsis:

„Kus ma neid... tulesabade peremehi näen?“ ja avas kohe tuseks suu: „Nad praegu kõik Vanaussele. Ja meiegi tee viib sinna.“

„Vanaussele... Taevas halasta, seal, lagunenud jahimajas, põrgurahvas ise koos käima. Mina arvasin, et läheme otsejoo igavest teenrit tegema,“ suutis vanamees väriseva suuga lausuda.

Sõit läks põldude vahelt jahimaja poole. Pipranapsist tera sooja peaga peremees tahtis oma hirmu vähendada ning pa mahedalt:

„Ole meheks, ütle, oled sa Räväli, Vanakupja või Lupe kra Või koguni... mõisahärra enda oma?“

Ta päris seda küll häält mahedaks timmides, aga endal lang pilk põhjakaarde, kus punakas veiklev valgus oli jõudu juur saanud. Taevakaar seisis kui tules. Ja nagu peaks väljast tule mõte Kustat suisa armetuaruliseks, kuulis peremees imestades kuidas ta hakkas iseendale hoopis põhjataeva veiklemise üle se tust andma:

„Rahvas räägib virmalistest mitmeti. Kas või sedamoodi, põhjataevas veheldakse hõbemõõkadega. Jutt või asi. Tegelik käib saksavägi seal pidu pidamas. Siis ongi laotus põlemist t sest üle taeva sõidavad põrguisandate saanid ja lendavad luua selj maksamerelised.“

Veel ei olnud viimane sõna välja öeldud, kui hobune Vanaus lagunenenud jahimaja ette seisma jäi. Peremees heitis pilgu vank tagarataste alla, aga ei leidnud sealt teps mitte enant kratti.

Ta oli keset metsa ihuüksi.

„Kas ta lõi mind nüüd suisa põrguperemehe enda kätte või...?“ tules hirmunud mõte Kusta peas. Aga samas tuli talle pisuhänna jutt meelde, et kratid ei tunne petisekaupa. Kes neid teab, inimesed nad ju ei ole. Inimesi ei tohi uskuda, enne usu sutt metsas kui mõne inimese libedat sõna. Ega ta nüüd naljatükki Vanaussele toomise egi ei mänginud. Peab ainult südame kõvaks tegema.

Alaja ees Kusta seisatas ja timmis hingepidemeks veel pipranapsi. Ta ta jala trepimademele tõstis, kääksatas see, nagu oleks keegi ta tulla all naernud. Hirmu tagasi surudes lükkas ta ukse lahti, astus sisse ja jäi üllatunult seisma.

Suure saalis oli äsja pidu peetud. Sooja ruumis andsid pillavalt tult kandelaabrites põlevad küünlad. Pikal laual seisis ridamisi hallutatava märjukesega tinapeekrid, messingist liuad pruuni lihaga puuvõngnad tulel kuldseks küpsenud lindudega. Saia-leiva kuhil valendasid. Hõbedast taotud õlle- ja mõdukannudes kihises tulle, otsekui oleks tema tuleku auks keegi nad äsja täis valanud.

Veel ei saanud Kaika Kusta tinapeekri järele kätt sirutada, kui kinnisvalgus üha heledamalt läbi ukseava sisse uhkas. Mehe tühine hirmuriibe kadus, nüüd oleks ta nagu juba iseendast välja tinnud. Kodu jäi kusagile kaugele, ohter valgus tõotas ja peibutas. Ta ukseava poole vahtides nägi ta künnisel hõbedast kuma.

Ja see sädelev põrandariie pikenes kuukiir temani. Ta hakkas dom rahutuks tegevat kutset. See surus peale nii, et Kusta kalle mõmalauale selja keeras ja areldi lävele astus. Ta oma hobu- oli kadunud! Ukse ees seisis hõbejalastega saan ja kärsitult muv tikk. Otsekui nägematu käekõrval läks Kaika peremees ot juurde ja juba ta kihutaski piki metsateed. Üha uusi sõna- t kutsesid hoovas talle vastu ja tungis ihust läbi, teda nagu tuhande lipa sidudes ja millegi tundmatu poole kiskudes. Juba tormas tume tulise ajuga metsast välja, traavli kabjad puudutasid vaevalt ad. Tee viis läbi Kaika talu ussaia, mööda kooguga kaevust ja nupetest kaskedest. Puude alt läbi kihutades kukkus tal heast-peast tinnast käest labakinnas maha. Kihutava hobuse tee viis aina t, viis mööda soeulgudest, läbi tähevalgel tuhmilt sädeleva tiku Ahne jõe suunas. Siin kadus nii hobune kui saan. Rahutule teele järgnedes astus Kaika Kusta purdele, tõstis pilgu ja jäi tikk tardunult seisma.

Ettevaldaval asuva Tantsumäe harjal kõrgus kühinatuledest

valgustatud kirik ja alla orgu kostis orelimängu.

Taevas kiriku kõrge viilkatuse ja sihvaka torni kohal punetas Kust oli sihukene kirik äkki Tantsumäele tekkinud? Mõte oli silma pilkne, mees tajus vaevalt endagi olemasolu, ainus kindel tunne oli, et vasakut, paljast kätt pigistas külm. Orelimäng kõvenes täitis lõpuks maa ning taeva nagu võimas mürisev kosk.

Kusta sai liikvele, läks üle jõe ning ronis keppi appi võrjarsust Tantsumäe nõlvast üles ja kuust hele tee viis teda aval kirikuukseni. Tavapäraste kirikuliste, kantslis jutlust pidava kirikuhärra, tõral orelit sõtkuva kellalööja ning pilli mängiva kõrgasemel oli pühakoda täis haljaste jalastega saane ja tantsiskleva ning pruuskavaid hobuseid, kõigil kõrinad ja hõbetutid küljes kabjarauad kui tuleleegid all. Kui Kaika peremehe pilk selgima nägi ta kummalisi asju: altaripildi küljes rippusid mustad kuradiksed, itsitasid ja kõigutasid sabasid. Neid oli pühapildi peal niisam palju kui vanemavihma eel rehetas porikärbseid. Tillukesi kuradeid lendles löövi all, istus lühtrite peal, lehvis käärkambri ukse sisse ja välja. Kurje jätkus ka hobuseid vaevama, nii et hirnumine valjust orelimängust hoolimata ukseni kuulda oli. Hetk näis Kustal nagu oleks väikeste kurjade asemel kirik nahkhiiri täis.

Veel järgmisel silmapilgul sagisid saanide vahel tallipoisid, nad puhastasid loomi, sidusid aiste külge pikki kirevaid linte, kohendasid sõidutekke ja hõõrusid üle juba niigi läikivaid jalaseid. Siis asti kannuste kõliseses üks isand Kaika Kusta juurde. Tal oli rinnal kumav raudkilp, peas kõrge linnusulega kübar ja käes piig piits. Saks hüüdis talle:

„Mida sina, Kaika peremees, siit otsid?“

Kusta tundis oma mõisahärra ära.

„Aulik härra, mul oli terakese asja...“ vastas Kusta tolle isandale äralise aupaklik-alandliku häälega, mida ta saksaga kõneldes alati oli pruukinud. Uhke isand ei imestanud, vaid naeratas talle nagu oma sugusele. See ajas Kusta veel enam ähmi täis.

„Kes sind saatis?“ päris isand kohe.

„Eks ma tulnud oma tahtel ja südame sunnil, auline härra,“ kostis Kusta.

Aga nüüd puhkes isand ootamatult naerma. Ka näis tal äkki kiire hakkavat, sest ta viskas üle õla:

„Tule mulle järele. Võid mu saanipäral seista.“

Kusta märkas õige mitut tuttavat. Ka naaberkihelkonna mõisahärra latus juba saanis. Siis nägi ta sagivate inimeste vahel Räväli, Vanakupja ja Lupe peremehi.

Orelimäng oli veelgi valjemaks muutunud ja Kaika Kusta märkas, et kiriku seinad löid kõikuma. Põlevate küünalde lõhn olustas. Traavlid korskasid ja tantsisklesid ning tallipoistel oli nagu hobuste kinnihoidmisega. Inimeste ja loomade kohal lendlesid laetud, sabad rõngas või ussi kombel taga vingerdamas. Saksid teed ja nad trügisid ühe saani juurde. Ümberringi istusid laetud sõiduriistades, tallipoisid ruttasid neile linnunahkseid kasutades põlvedele laotama. Ka Kusta mõisahärra istus saani ja kutsar talle aupaklikult ohjad. Isand hüüdis oma endisele kupjale: „Hoppa kähku taha jalaste peale!“

Orelimäng lõppes äkki. Vaikus mõjus plahvatusena. Katus heideti alla ja rohekas valguses tõusis paharettide parv üles. Nagu hõõguv herilasesülem tiirles ta kiriku nelja seina kohal. Küünalad kahvatusid, altar mattus hämarusse ning pühakoja müürid lüüsid maha sisse. Paharetid hargnesid pikaks reaks, nende võnkletohtade vahelt vilkus üksikuid tähesilmi.

Jätku tundis Kusta, et ka nende saan kiire nõksuga maa allpool lahti rebiti ja juba tormasid hobusekabjad sädemetevihus üle laetud põrsaste. Ümberringi tõusid maapinnalt sajad saanid nagu laetud parmud, traavlid kui hõbenooled ees. Sõit läks laotuse ümber, mis neile põhjatu sülena avanes. Eespool, nüüd juba laotuse keskel, lendasid mürkrohelistes tules kuradid ja hõõgusid inimeste maksamereliste sõidud. Kaika Kusta hoidis saanikorjust kinnikult kinni, südame alt lõi tühjaks, tuul vuhises kõrvus. Talu alla heites nägi ta lumiseid põlde, pimedate aknasilmadega metsid, mustendavaid metsi ja õuedes ulguvaid koeri. Ühes talus näis mees Kaika ära. Nagu käegakatsutavas kauguses seisis tema istunud pudenenud labakinnas.

Kaika talu jäi maha, tee viis kõrgustesse. Pilku püüdsid üksikud lendavad pilvesagarad. Nad libisesid nagu valged luiged mööda. Pimedate tähtede kuma hakkas silmi pimestama, laotus oli täis tulistvalu kappavaid hobuseid. Ja siis ulatus endise kupja laotus meilus viis. Helid olid puhtad, nii õrnad ja nii pehmed, et ta tahtmatult väriseb hakkas. Kusta oli kuulnud külavainul orelimängu, kirikus orelit, kord elus juhtunud luigelaulu peale,



ometi jäi nende kõla alla kaugete tähtede ja veel kaugem maailmade imepärasele muusikale.

Traavli jooks kiirenes. Hõbetutid hobuste küljes lõid tähtvalgel tulekeeltena sädelema, saanid süttisid värvilööma. Hobukabjad pildusid lugematuid tähekilde, mis laotusse hõõguma ja Kusta hirm oli ammu kadunud, vanamees tundis tohutut kerguseletamatut joovastust ja nägi imepärast taevailu. Nad kihutasid mõtte kiirusel piki hõbedast Linnuteed, ümberringi tulekin värvimäng, kõrvus laotuse seletamatu muusika. Nad tõusid pojoones üles, järel veiklev vikerkaar, ja nende ümber trallitas rohelises tulehõõges paharetid. Aga all, magavate külade ja lumemattunud põldude kohal süttis mitmevärviline valgus. Üle laotajooksid punased, kollased, sinised, kuldsed ja violetsed jooned. Need jooksid üksteisest läbi, põimusid, värelesid, virvendasid, kustusid, et taas esile purskuda ja mängida igavest põhjamaamängu. Rohekas, punane ja kuldne valgus langes alla ja sädelehuhandeid kiiri pildudes lumel. Isegi õhk näis olevat täis värvituld ja puude ladvad nagu kumblesid kuldses kumas.

Vastu hommikut kahvatus tuledemäng ja taevaskakkas sirutas Koidutäht, vallatledes ja tantsiskledes kelmikalt.

Kusta ärkas hommikutähte märgates nagu imelisest unest. Ta hoidis ikka veel saanikorjust kinni, aga traavel kihutas nüüd alla poole ja allapoole. Saanijalaste ning hobusekapjade sädelus kadus, traavlite suust pritsis valgeid vahutorte, tillukesed kuradid rippusid nahkhiirte kombel hobuste lakkade ja aisade küljes. Ja juba näis sõitsidki metsalatvade kohal. Kuu oli ringi taevas ära teinud külas kires esimene kukk.

Selsamal hetkel seisis endine mõisasundija uuesti oma hobujuures. Külmetav loom pruuskas kärsitult. Pilku tõstes silmas Kusta paari kratti vonklemas, tuline händ taga, hammaste vahel viljakotid.

„Mis see siis oli?“ jõudis läbielatu uuesti Kaika peremehele. „Kas tõesti kurjalaat, mida ka maksamereliste sõitudeks nimetatakse ja mis põhjatu rikkuse ning lihata-luuta teenrite juurde viib? Nii jo kratt ütles. Sellel ööl arvasid mõisahärrad ja valla vägevad mind eneste kilda. On ikka loitsudel ja selleksamusel sõnal võimad.“ Uuesti kires kusagil kukk. Äkki tundis Kaika Kusta vasaku paljas käes niisugust külmakrampi, nagu oleks pakane marupõ

hõredusega ta ihuliikme külge kinni karanud. Kohe nägi ta enda kõrval puujalaga Jaaku. Kratt ulatas talle sõnagi lausumata Kaika talu ussaeda pudenenud kinda, nagu teaks ta Lapis kumpaniks olnud Kusta käe külmavalu või kinnitaks sellega lepingut. Kui Kusta oli kinda kätte tõmmanud, ütles puujalaga Jaak:

„Vasaku käe kaup sai täidetud. Kautsjon tuleks nüüd sisse võtta.“

Nad kihutasid Kaikale. Kusta võttis rahapunga ja andis selle Jaakale. Esimest korda oma pika elu jooksul ei olnud ta peenikese tööga palka vähemaks näpistanud.

Kratt kadus tulise kerana taevasse. Hommikul, aovalgel, õpetas ta Oolepile:

„Raha sul nüüd on, aga ära lase laiskust ligi. Laiskuse põdemine on inimesel lõpu algus. Laiskuse magajal tekivad maokesed suhu. Enneast enam kui enne ja torgi oma pere kaelakandjaid taga. Ei mõistlik töö inimest tapa.“

„Ei olnud Pillikse talu kodapooline Oolep ennegi tööd peljanud, ta pelgas pigem teda. Nüüd rabas mees ja rabas pere kahelele palehigis. Aga Epu võis juba kududa sooja läbivillast riidet ja pehmet läikivat linakangast. Lapsed said kaetud ja Epu võis oma sirguvat tööväge vaadates: „Ei ole nad üheski tükis talu omadest alamad. Läksime küll Oolepiga vanuigi paari, kuid pevatame lapsed üles.“

„Eel neljapäeval enne toomapäeva sagisid lapsed jälle terve talonna Jaagu ümber. Raharätt õpetas neile seekord savist sõrmede tegemist – vooliti linde, loomi, kohmakaid hobusekujusid ja suuri losse. Lõpuks meisterdas raharätt ühe naljaka inimese-kuju. Kui ta teise jala asemele peerupinnu torkas, tundsid lapsed, et Jaagu enda ära ja madal laealune sai lustilist naeru täis. Voolumise peale oli iseäranis maias Oolepi keskmine poeg Timo. Tema mureks oli ka kujukeste kõvakspõletamine koldetuhas. Kui nad majulised juba põhus olid, ütles kratt Oolepile:

„Läina keskööl läheb Kaika Kusta kratti alustama.“

„Keela ja kaitse! Kust sina seda tead?“ kohkus Oolep, ehkki ta kaup oli kuulnud.

„Ei ole sihukene asi sinu pärida ega minu košta,“ vastas puujalaga Jaak tõredalt, aga nähes Oolepi näol süüdlase ilmet, lõmendas ütlust: „Kaika Kusta poolt lendu saadetud sõna tabas ja

kutsus endale kurjakumpaniks mõisa krati..."

Natukese aja pärast otsis Jaak ise juttu: „Timole oleks saapavaja. Teeks ühe tiiru ja tooks raha. Poiss savikunstis kindlale tuleks nahkpõll ja tööriistu osta.“

„Lase olla. Teed endale liiga, põdur nagu sa oled,“ keelas Oole.

Jutt näis raharätile meelt mööda olevat. „Too mulle kärutädi putru. Ja anna piibutäis tubakat. Lähen siiski. Mu endisel perimehel külla küllaga.“

Jaak sõi mõnuga kärutädi putru ja popsis piipu peale. Siis poetas peas kõndinud mõtte välja:

„Ega mu jõud enam teab mille peale hakkagi,“ ja lõi ise napp kass sooja ahju peal nurru. „Kui lõpuks mõnesuguse tarkusega oma esimese peremehe hinge kallale pääseks.“

Oli külm jõulukuuöö. Lumi sädeles lugematuis kiirtes, taevast seers kõrgel, täis hõõguvat tähetuld. Täiskuu oli suur kui tõllaratas, lausa põles punases viinas, õhetav rist peal. Juba asemel küllalt Kusta märkas äkki kambrinurgas taas tontlikku rohekat kummit. Helendus hääbus aegamööda, selle asemel püüdis kõrv kinnistuda kuiva, käskiva kõhatuse. Pilku tõstes nägi Kusta lävel mõisa härrat ennast seismas, linnunahkne kasukas seljas, läikivad söekasva säärikud jalas, mustad, pumatiga võitnud vurrud naeruvõdinaga pisut pungis silmades kõrkus ja pilge. Mõisasaks muutus hapsaks, kasvatas silmapilgu vältel taha musta rahutult pekslesaba. Seegi nägemus valgus laiali, hingepõhjani ehmunud Kusta kuulis kärsitut käsku: „Tee nüüd ruttul!“ Kui ta siiski viivitas, käratati talle nagu mõisas: „No mida sina veel vahid?“

Siis läks kiire sõit lahti. Kratiikaja viskas pilgu taha ja naerupäras tulekera miilamas.

„Hea seegi, et vanakuri ise ühes ei ole,“ katsus Kusta loomtröösti peale riputada. Seekord jäi ka pipranapsist väheseks. Ta oli Kaika Kustal tunne, et perutav hobune ei puudutanud lüüa. Samas sai talle äkki ümbrus tuttavaks. Nad sõitsid Pillikse talu mööda ja pöördusid Vanausse jahimajja viivale metsateele.

Kusta rabeles ennast kurjast painest lahti ja tuletas puujalaga Jaagu õpetusi meelde. Sestap ta peataski hobuse, kobis saanud välja ja tõstis tee ääres lebanud vana ahjuhargi üles.

„Kae pimevaimu, kui paras. Nii kui rusikas silmaauku. Ja va puujalg üles karvapealt ette ära,“ takseeris peremees leidu.

Natukese aja pärast jõudis ahjuhargi kõrvale veel katkine kedervars, margapuu ja pruugitud luud. Nüüd oldi Vanausse ligidal ning silmi üles tõstes nägi Kusta puude taga torni rohekas hõõges puu. Kurjavalgus oli pilgune, sulades samas ummispimedusse. „Peremees ei suutnud ennast enam vaos hoida ja pomises: „Lahne nüüd mu hinge müüma?“ Vastust ta ei saanud. Kusta mokitas keegi soku kombel. Või pudenes see ta enda huulte vahelt. Siis jõudis peremehe mõtteisse puujalaga Jaagu jutt, et „Lõppu tuleb neljandal sõidul“. Tüki aja pärast tuli hirmuõhku. Kustale meelde ka Jaagu õpetus: „Kurjale tuleb musta pihku pista. Ega vanatühi pimedas ja ähmiga ei märka.“ Veel ei olnud mõte, et kust seda verd saada, lõpuni mõeldud, kui puujala jutt uuesti pähe jõudis: „Pillikse talus kõnnib musta ringi.“

Lõpuks tuli Kustale meelde, et ta oli ka raharätile endale kõlisevat kinnunud ja aina pärinud, kuni selle lõõg täis sai ja ta käratas: „Muud sa ei tee kui lunid ja kaupled. Ikka et kui palju, kuis ja milles. Sai ja oli. Tuli ja jäi. Tõi ja andis. Läheb ja viib. Sõnuda sõnnumisi. Lausumisi ja loitse. Väge ja võimu. Keelde ja käske.“

Kusta peatus järsu nõksuga jahimaja ees. Peremees märkas esimest korda, et lusthoone neljal teeristil seisis. Saanipärast hüppas meele hõõguv kera ja veeres sädemeid pildudes esimesena uksest välja. Järele tümpis Kusta, kaigas pihus.

Seekord oli suur saal tühi ja pime. Tuul kääksutas ust ja ulus naitõhemikes. Maja naksus ja nagises. Saali keskele jõudes märkas peremees, et ahjuhark, kedervars, margapuu ja vana luud puu iseenesest ta näppu pidama olid jäänud. Vaevalt jõudis peremehe pilk pihus peetavale, kui ta endale mõttes puujalaga Jaagu õpetusi kordas: „Nelja sõiduga peab tal kere valmis saama. Ahjuhark pane selgrooks, rattarumm kõhuks, kedervars kereks, kera mõrast kaussi tagumiseks pooleks, sisikonnaks sea õletuust, kera kotilõngakera, sabaks seitse vana, pruugitud luuda ja üheksa õmmavilja. Margapuu ja küünarpuu aseta käteks-jalgadeks, rehadeks hammasteks. Siis tõmba kõik paklase lõtsiga kokku ja löö söega mustaks. Muu kasvab külge, kui hinge sisse saab.“ Peremees pani ahjuhargi, kedervarre, margapuu ja luua põrandale.

le hunnikusse ning juba kihutaski ta mööda metsateed taga hobune kui kurjast vaimust vaevatud üleni vahul.

Järgmise neljapäeva öö lõi ilma sulaks ning hakkas tuiskama. Vaimude tunnil kutsus rohekalt hõõguv valgus tarenurgas ta uue kurjateole. Teel korjas Kusta üles seitse pruugitud luuda, margapuu ja küünarpuu, natuke maad edasi sõidetud, ulatusid rehapuul lumest välja.

Kolmanda neljapäeva õhtul oli tuul nagu terve nädala jõu kogunud ning paisus päris hingetuisuks. Järsku koputas keegi kolmanda uksele ja endalegi märkamatult istus Kusta juba saanis n. hobune kihutas lumerämus edasi. Ka Vanausse mahajäetud jalama ja oli rajuvõimu all. Kui Kaika peremees rattarummu, ka mōrase kausi ja kotilōnga keraga pimedasse saali jõudis, tundis ta isegi põrandat jalgade all värisemas. Majas avanesid ja sulguvad ukse. Keegi nagu laskus aeglaselt tornitrepist alla, astmed naksusid.

Vaevalt oli peremees hirmu tagasi surudes pisuhännale lõngakera peaks seadnud, kui tundis võigast elukat ennast liigutavat. Ehmunud tonditegija tormas kākaskaela majast välja, sädemeid pilduv tulema du järel.

Järgmist neljapäeva Kusta pelgas. Ta kõndis talus ringi, nuris ja nuras. Valusamini kui enne mõnitas ta kaigas alamat rahva. Õhtuti istus vanamees laua taga, pipranaps ees, silmad pelglikult tarenurgas. Vahel tundis Kusta suurt hirmu ja kordas siis enda talupoja visadusega:

„Hinge ma ei anna. Puujalaga Jaagu jutt on siiani karvapeal täide läinud. Ega ta edaspidigi sohki tee. Pillikse must kōnnib ka juba aedikus... Pealegi käisin ma mõisahārri enda maksamerelisi sõitmas ja olen nüüd tema aus ja armus ja hiilgus ja kaitses.“

Nii mõeldes läks süda kergemaks, pipranapsi tuline sõõr pehmendas ihu.

Ka Pillikse talu kodapoolise madala katuse all tuli Kaika Kusta kranteost jälle juttu. Pärast paari tooma-ööd külitab inimkõhu saanud raharätt jõu kosutamiseks asemel. Näpu vahel ta sõnmidagi tegi: voolis lastega seltsis uusi kujukesi või meisterd. Epule pudrunuia. Jōrises isegi tuttavat laulu. Kord kōpsasup helpides lausus ta Oolepile:

„Ma nägin eelmise neljapäeva ööl Kaika Kustat.“

„Tema läks ikka oma kurjateole?“ küsis Oolep.

„Kuis muidu. Või minagi ingli kombel ringi lendasin. Kusta aga hulgas kratt ja kõrval kükitas põrgu peremees ise.“

„Laevas kaitse! Ei siis ole Kustal pääsu. Ise andis siia suure hõõgepõllemisraha,“ jäi Oolep muresse.

„Kui ta mu õpetuse karvapealt täidab, saab vanakuri pika nina.“ Jaak haukas liha ning lisas: „Kusta põrgulist ei näe. See tema mõistus.“ Visanud pilgu Oolepi nõutuks jäänud näole, selgitas: „Inimesel on tuimad meeled, sellepärast. Aga hobune kihutas kui oma enda eest, silmad peas pungis.“

Puujalg helpis veel suppi ja ju ta ei saanud ütle mata jätta: „Nüüd läks süda haledaks, saatsin Kustale sõna alla, tuletasin veel musta kukke meelde. Ka kaubategemise ajal siin, siis kui talle ussaia krativalmistamise kunste õpetasin, käskisin Kustal luuta ja luuta teenriga armulikult ringi käia, et vahest võidab õnni headuse poolele.“ Aga kui Oolep kohe ei kohmanud vastata, Jaak kōrsituks ja hüüdis: „Kas ei ole siis mina üle piiri sõnu juurde jõudnud, või mis?“

„Oled, sõber, oled!“ kinnitas Oolep kōhku.

Neljapäeva õhtu tuli vaikne, pakaseline ja kõlises soeulgudest. Uksetagune kuu kord valgustas külma maad, siis andis pimedusele kogu võimu kätte.

Vaevalt oli kesköö jõudnud, kui uksetagune kōrsituks läks. Kusta oli ähmis.

„Kuis too õpetus nüüd kõlas,“ tuletas ta aedikust musta kuke verd endale meelde. „Va puujalg käskis kotinōela ühes võtta ja n. nagu suskaks ma selle omale nimetissōrme. Ikka vabal tahtel sõnne sunnil. Ise poetan vanatühjale kukevere pihku.“ Kusta hõõris riidesse ja kinnitas veel puujala sõnu: „Kui pisuhänd kōksisse saab ja mu ümber ragistama hakkab, ep või mitte matada, vaid hoopistükki hüüda: „Mine maga laudil, kuni ma kutsun.““

See lōrest leidis ta viimase vajamineva. Juba metsavahel hakkas tuma jahimaja rohekas kumas sādelev torn. Kui peremees taha lõi, nägi ta reepāras suurt musta kassi, silmad kui kaks punvat sütti peas.

„Taevavägi, mida kõike ma nägema pean. Kas ikka jõuan on südame kõvaks teha ja tembu lõpuni viia?“ katsus pereme kramplikku hirmu alla suruda. „...peaasi, et mu hing mulle alla jääks.“

Oli Kaika Kusta jahimaja juures saanist välja astunud, hiilg kratt juba tulise kerana ta ees. Kuu pugus pilve varju ja tõi rohekas valgus muutus häguseks.

„Mine nüüd!“ ärgitas Kusta ennast, surus kaika kõvemini pihta ja astus miilava tulemao järel majja.

Värisevate kätega hakkas peremees pisuhännale sisikonna põhku sisse panema ja paklast lontsi ümber vedama. Ikka kur päeva, ikka kurapäeva! Lõpuks kriipis valmiva tondi sõega musta ja torkas silmadeks kaks ränikivikildu.

Uuesti liigutas ennast mehe käe all pisuhänd, ta selgroog ravis ja saba tegi abituid keerde.

„Nüüd siis tuleb see tükk ära teha,“ mõtles Kusta, võttis kotinõela ning hakkas kurja kutsuma:

„Tule, kurat, too, kurat,
näe, kurat, näpista, kurat,
too mulle tuline kuube,
raiu raudane kasukas.“

Hinge ihkav kratt ringutas ennast juba kõvasti. Nõelaots puudus peremehe higist nimetissõrme, pihku surutud kukeveri ootas van tühja. Järsku pudenეს tulekera ta kõrval valju kärgatusega tuha deks tükiks, paisates vanamehe leegimõllu. Kusta ehmatas, tund äkki sõrmes nagu kirbu hammustust, ja enne kui ta kolme lageda jõudis, oli ta kolm tilka verd ära andnud. Leegid langes kokku, sädemeid pilduv kera veeres uksest välja ja hakkas m kohal üles-alla võngeldes kaugenema. Loitsuruum aga lahvas mürkrohelist valgust täis, põrgu peremees oli ise kohal, võt vere ning jooksis kapjade plaginal tornitrepist üles.

„Sa saatan, ära võtsid mu verel!“ karjus Kusta raevus ja hirmu. Ta sõnu ei kuulnud keegi. Saalinurgad sosistasid loitsusõnu eda

„Kui sind hüüan, siis
tule sa, tuline kurat,
üle kümne kiriku,
üle seitsme suure linna.“

Vetepundiga hinge saanud kratt hüppas maast püsti ja katsus kivituseks oma looja peale karata. Kustale tuli õpetus meelde ja ta toomis nagu kästud.

Suu kihutaski hobune tagasiteel. Kusta kõrval istmekotil klükitas mille rohekalt hiilgavate silmadega süsimust kõuts.

Veel enne kui kukk jõudis esimest korda hommikut hüüda, nägi Kusta puujalaga Jaaku sisse astumas. Kusta oli kambris edasi-tagasi kõndides maa ning taeva kokku mananud.

„Nad petsid mind! Nad võtsid kelmitööga hingel!“ hüüdis ta rahutult nähes.

„Juhtus tõesti sandisti,“ tunnistas puujalg löödult. Vanamees ahkav tükk aega, nagu raskes südamevaevas. Viimaks paotas suu: „Tulemõllu ei osanud ette arvata... ja ju vist ta nii olema peab, et iseperemehele tuleb hing kautsjoniks jätta.“

„Pärisperemees... Kas sa siis kõike ette teadsid ja õkva petsid mind või kuidas?“ hüüdis Kaika Kusta vihaga.

„Ma juba kord ütlesin sulle, et pisuhännad ei tunne petisekaupa. Sinu juht, sinul ja minul, meiesugustel see pärisperemees on,“ tunnistas puujalg nagu suurt rõõmusõnumit ja lisas: „Tulin sulle looma, et hinge võid tagasi saada.“

„Tagasi,“ kiristas Kusta võimetus vihas. „Pilad inimest.“

„Sa ju põhjad praegu iseenda allajäämist. Terve elu oled saanud petnud, täna esimest korda peteti sind.“ Puujalg ohkas, ta pureks teda kusagilt tõbi või oleks tal äkki kahju, et Kustaga ta hullusti läks. Ta lisas: „Hakkame uut hingekaupa tegema. Kui pikaks ajaks sa igavest teenrit tahad?“

Kaika Kusta pühkis higist otsaesist. „Ja sa tulid tõepoolest hingepäästma?“ usutles ta.

„Tulin.“

„I pilus vanamehe pilk puujalga, aga mõte juba liikus.“

„Palju sa anda võid? Või õite, palju mulle veel elupäevi määratud“

„I une kontrahi lõppu ei tule surm sulle järele.“

Tuline mõisasundija tundis tera kergendust. „Kui see jälle teie auguga kaup ei ole...“ urises ta, „...siis... siis võiks kas või...“ Vaname kolmkümmend aastat ja veel pool aastaringi peale.“ Ta ei tundud pilku, ent tundis, kuidas puujalg ta ahnuse üle irvitas. Ta ei ta silmad üles löi, irvitas kratt edasi, hõre habemetutt vudisemas.

Puujalg tõmbas taskust pügalpulga, mille tippu oli lõigatud Kaika talu peremärk, ning hakkas kõnelema:

„Meisterdasin teist terve päeva. Ikka selleks, et kõik tuleb karvapealt õige ja oleks kirjas. Kui sa sohki ei tee, võid hing vabaks saada, see on esimene tingimus. Märgime võlakohustust aastaringidega maha. Iga vedu annab takke pügalpulgale.“

„Või sedasi, või sedasi... et oleks nagu lootust selle hinge ähkis Kusta sõbralikumalt, siis, takseerinud pikka pügalpulka, ahnus ta üle jälle võimust ja ta ütles: „Kui juba karvapealt, jäta täkete äramärkimiseks kõvasti ruumi.“

Kratt märkis võlakohustuse pulgale, murdis pügalpulga pikki pidi pooleks ja ulatas ühe poole Kustale.

„Kellele teine pool läheb?“ muutus endine kubjas uuesti valvsaks.

„Pärisperemehele. Kui su tasuta teener esimesele veole läbi saada ühes. See on nii vedajate seaduses ette nähtud. Ja ära vooride märkimisega segi mine.“

„Aga kui ma punktipealt mees olen, kuidas hingepäästmise jääb?“ kõmistas Kusta. Ta oli ometi raha maksnud. Ja ta oli em krattitegu ka targa juures käinud. Nüüd tahtis ta kuulda, mis puujalg välja pakub.

Jaak hakkaski oma tarkustest pajatama: „Vedajast võib õig mitmel viisil lahti saada. Kõige kindlam tee olevat tulemadu rattarummu sisse meelitada. Tuleb rummu peale ühtejärke rõõs piima panna, siis harjub teine limpsimas käima ja poeb seejärel täiskõhuga rummu sisse magama. Kui kontrahi aeg ringi saab ja kuri rattas põõnab, peab rummule pihelgased punnid ette tapma ja ratta täies tükis tulle heitma.“

Kaika Kusta vaatas kõnelejale umbusklikult otsa.

„Ja siin ei ole sulitempu sees?“

„Ei. Kui sa teed, nagu sind juhataasin. Minul on aeg minna. Igavene teener on parsil rahutu ja ootab. Teised täna kõik taeva vedamas...“

Järgmisel neljapäeval läks ka vahepeal tõvevoodis vaevelnud puujalg veole. Oli veel varane aeg, Jaak seisis oma inimeselises olekus kodapoolise ussaia, kogus jõudu ja uuris ilmakaari. Taeväs hakkas sirama Põhjanaan ja seejärel süttisid lugematud tähed, laotus

Korrapärast hõõguvat tuld täis. Maa seevastu näis lagedana, tühjajana, mahaajletuna ja magas kesktalvises öös. Majade aknasilmad olid pimedad, koerad ei haukunud, ulg suri hundi kurku. Taevasse kerkis punnukalt õhetav kuu ja lumi hakkas sädelema.

Korraga oli ühes kohas tulekuma näha. See kerkis kõrgemale, tuleb vurrkannina ikka kurapidi, ikka kurapidi, siis viskus sinaka leegina üles, hüples natuke aega samal kohal ja muutus pisuhännaks. Ümberringi sündis veel mitu leeki. Nagu põlevad ussid, tõusid nad magava küla kohale, pugesisid sisse unkaaukudest tatarilivede alt. Ja väljudes olid pisuhännad rasked leivaviljast, õunahkadest ja rahast.

Maa kohal vongeldes tassisid nad röövvara külast välja. Ka hõõrit liipas kõlguse alla, võttis hoogu, ta lätu-lätu hakkas sädelema pilduma. Jaagust sai üleni leegitsev tulesirr, kes katusest läbi läks ja kõrgust mõõtes linna poole vonkles. Tagasi jõudes nägi kratt heledasti miilavat pisuhända lähenemas. Raharätil ei olnud teab mida hambus, terake tallenahka ja teine terake ranginahka, vagivastsed sedelgad, ohjad ja kabjarauad, sest Oolep oli juba ostnud, aga väsimus vajutas ta nagu rauatüki allapoole. Liikuma hakkas sellest, et lumi Jaagu ümber peibutavalt sädelema lõi, võis väsimus ka vastutulijale kui sääsehammustus endast teada, ta kinnasamasse, punakasse sõõri, raharäti kõrvale ta maha vajus hõõri pühkis. Puujalg tundis ära Kaika Kusta pisuhänna ja nägi selle ränka koormat.

Natukene aega vaatasid mõlemad nagu kohmetunult teineteisest mööda, siis lausus raharätt:

„Sedamune et, näe, kus kokku juhtusime.“

Teine muidugi ei teadnud oma tegemiseloost midagi, ta viskas raharädi kildadele killavennale ning vastas sugu kõrgimalt kui sünnis:

„Ei ma väsinud olnud. Koorem, sunnik, hakkas veol maha minema.“

„Palju sa öö jooksul tood?“

„Seitse voori ja seitse puuda vooris,“ vastas rikka kratt.

„Nüisugune oli ka minu põli,“ mõtles puujalg ja ütles õige

„Veh, ära mine üle piiri. Inimese ja põrguperemehe ahnusel pole otsa ega äärt. Veel pea meeles, et neile, kellelt sa võtad, oleks ka pisiku hingepidemeks jääma.“

Rikka mehe kratt upitas oma seitse puuda selga ja urises

vastuseks: „Eks Kaika Kusta tea ise, mis Kaika Kusta teeb. K. külvab hea või kurja seemet.“ Siis lahvatas ta tulelööma mu pühkis minema.

Samal ajal sobras Kusta salvedesse kokkuveetud vilja, tõstis kamalutäie teri üles ja nõristas sõrmede vahelt tagasi. Vanamees haaras eriline uim ning iha. Iga voori järel tegi ta naaskliga pügi puu peale takke ja saatis oma igavese teenri jälle tooma. Muid lihatünnide kallale ja võtku küljeveerandikke, otsigu tallenabi ja kalleid saarmanahku! Tirigu kärjemeetünnikesi ja võikantsakaid. Võtku raha, raha, raha...

Kui Kaika talus rikkus nagu leib ahjus kerkis, siis Pillik kodapoolise madala katuse alla tõi aeg murepäevi. Kontra lõppemine lähenes. Ka puujalaga Jaak muutus. Vahel kadus teo mitmeks ööks ära, vahel konutas lavatsiveerel, aga teinekord langes talle kui hull tuju peale, tuli aina särises lätu-lätu ümber. Laste juures hoidis ta ennast veel tagasi, ent kord juhtus Oolep kõlguses kuulma, kui raharätt kurja tegemist sõnus:

„Siuh, säuh, silmad pähe.
kiuh, kõuh, kõrvad külge,
tuli sabarootsu peale.“

Oolep oli ise ka mure pärast näost must ja juustelt hall. Viimasel hingevaevas tõi ta linnast lõhnavat ja kallist tubakat ning hakkas ühel laupäeval pärast vihusauna raharätiga tobitama. Tüki aega pärast julgus Oolep suu paotada:

„Jaak, sa oled meile na omaks saanud. Ega sa mu hinge ikka ei päri.“

Raharäti ihul hakkasid jälle tulekeeled jooksuma. Ta oli õnnelik pikka aega vait, nagu suruks pealetungivat tuska alla. Ent siis osatas:

„Hing ja pärimine... Või minagi oma lõppu tahan.“

„Pelgab surma nagu inimene kunagi,“ muutus Oolepi meele hellaks ja ta pakkus ohtrasti tubakat. Puujalg saigi kurjast iseenda võitu ning hakkas kõnelema:

„Kratt, pisuhänd, raharätt, tulesirr, rahakass, tulemadu — ei kihelkondades on inimesed meile erisuguseid nimesid andnud. Teeb meid, annab nimesid, tahab lillegi liigutamata püstirikkat

saada, aga kui kontrahi aeg kätte jõuab, on vesi ahjus ja pill pihus. Muuga, Oolep, on teine lugu, sa ei ole pisuhända teinud.“ Puujalg konutas tükk aega piipu, siis jätkas: „Et kas ma su hinge pärin? Ometi, et kuidas minust lahti saada?... Vanade tarkuste põhjal tund see nii, et kui sa mulle mõne sihukese töö annad, mida ma ei suuda, siis ma jooksen minema. Käsi mul näiteks leivast tulel leha. Või linaseemnest kuhi laduda, kus varras sees püsti oleks ja laius maha märgitud. Aga kui ma siiski lähen...“ raharätt konutas jälle vägisi pealevajuvat tuska eemale ja ütles järsult: „Et sa mind ostsid, siis pead mind ka tagasi müüma.“

„Ega too mees peast segi ei ole, et sind tagasi võtab,“ ühmas Oolep ja sai aru, et ta hullusti ütles. Puujalaga Jaak maigutaski end, nagu oleks sapp keelepäral, ometi hakkas seletama:

„Olen ringi käinud ja asja uurinud. Vaata, see, kes mu tegi, mängib ka linadega. Sa vii mind öö enne kontrahi lõppemist siia Hüssalohule linaparisniku juurde. Tal seisavad koormad kõlguses. Poned hingeraha juurde. Hüssalohule on peratumalt lina kokkuveetud ja selle ostab linnas mu endine peremees ära.“ Raharätt konutas Oolepile teraselt silma ja lisas: „Parisnikul on peenikeseks umbeks pärast kauba tegemist käed kokku laksatada ja ümmargust pudelist koirohunapsi rüübata. Aga käte kokkulöömine ei anna kaubalepingu.“

Oolep tundis, kuidas ta südant rõhunud kirstukaas tera kergemaks muutus. Ometi uuris kodapooline veel umbusklikult:

„Kas sa ei peaks tagasi minema otse minu käest?“

„Kelmitembule vastatakse sulitükiga,“ hammustas raharätt pahasti vastu.

„Aga kui ta sind koormas üles leiab?“ päris Oolep.

„Sas läheb asi rekki, tulen tagasi. Aga sa pane mind pealepoole, kuhu kuni kätt ulatub. Hüssalohu parisnik võtab proovi kahtluskalt altpoolt. Kae, inimene oma lihtsameelsuses peidab lina, kuhu ta kaaluraskuseks on vett peale siputanud, millegi vastu allapoole.“

Lõudiski kätte Jaagu viimane õhtu. Juba koidupuhtel pidi Hüssalohu parisnik linna poole sõitma ning enne oli tarvis saunaviht ja saunarahka-koormasse viia. Epu tõstis lauale lumivalge saialeiva suure kausitäie jaheliha, peale võis rüübata meenõudu nii palju kui süda lustis või hing ihkas. Lastele oli seletatud, et puujalaga

Jaak läheb mõneks ajaks kihelkonna teise otsa ühe kaugelt sugula juurde.

Tuli pilvetaguse kuuvalgusega ilus õhtu. Oolepi hiljuti ostetud hobune trampis sõidurõõmus, saanis toretses Epu väljaõmmeldud soe tekk ja istmepadja oli naine nii pehmeid õlgi täis toppinud, et sõida kui ema süles.

Aga just sel hetkel, mil Epu oli istmekotti soputamas, lendas aiateibale ronk ning kraaksatas.

„Näe, taevalinnuke kah Jaaku saatmas,“ mõtles Epu, ent kalle meelde jõudis rongi eelmine aiateibakraaksatus, lisas endale, „Või viib nüüd viimase pisku majast?“ Epu astus haige hingega tareläve.

Oolep nägi, kui raske Jaagul minekuga oli. Ta ei sundinud hobust sõitma ega andnud sõnadele voli. Kui verstajagu mindud sa ütles raharätt:

„Su Timo-pojast tuleb meister.“

„Kust sina tead?“ muutus Oolep rõõmsamaks, et teine kõneleja hakkas. Aga küsimus näis kratti pahandavat. Ta vastas:

„Mis see praegu sinu küsida või minu teada. Elad, näed. Siis võttis Oolep julguse kokku ja päris:

„Kuis sa siiski inimese kuju said? Olgu peale, et puujalaga kassi ei tunta, aga vanad tarkused ei tunne ka inimesenägu pisuhända.“

Raharätt tobitas ikka veel seda linnast toodud head ja lõhnast tubakat. Ta kostis nagu vastutahtsi:

„Oolep, ega siis see, et inimene kahel jalal kõnnib, teda võtta inimeseks ei tee. Olgu tal küll meel peas ja keel kõnelemiseks suus. Kui tal metsakutsu hing ja pärisperemehe ahnus veres, näe, minu omal olid, mis inimese mõõdu tema siis välja annab? Kihutas mind niikaua armutult vedudele — tihti pidin võtma viimast leiva pere laualt —, kuni ma hakkasin tundma head ning kurja. Kui Oolep, too mõõdupuu teebki kahel jalal käijast inimese.“

„Toosama hea-kurja mõõdupuu astus siis üle vanade loitsude tegi kratist inimese,“ mõtles Oolep ja ta imestusel ep olnud puu. Ja veel mõtles ta, et Jaak kõneleb nagu õpetust saanud mees. Aga siis lausus Oolep: „Sul sortsab vahel ka seda kurja välja.“

„Ma olen ometi kurjast kokku pandud ja kurja sõna abil ei ole kutsutud, kuis ma teisiti saan,“ vastas raharätt.

Jutt oli niikaugele jõudnud, et Oolep jälle oma valutavat paistetustada julgus.

„Nii et kui Hüssalohul asi peaks rekki minema ja sa tagasi tuleks, võtad mu rinnust hinge...“

„Kuis teisiti. Võtan ja viin pärisperemehe kätte.“

Oolep tundis, et ihu läheb üleni vesihernesesse. Ta suutis üksnes meelutada. Kaaslase näole pilku heites ütles raharätt otsekui suurt võitu vaigistades:

„Ma olen ometi inimese poolt välja mõeldud ja valmis tehtud. Nii et kui inimene suudab nii julma asjaga hakkama saada.“

Hobune laskis vaikset sörki, lumi krudises saanijalaste all. Juttu ei enam ei saadud ajada, mõlemat vaevatas oma mure. Nad olid juba talust ning Vanausse teelahkmest ammu mööda. Mida ligemale Hüssalohule jõuti, seda rahutumaks puujalg muutus. Vubise- lused sähvisid tal varrukast välja, lätu-lätu hõõgus rohekas. Akki hakkas kratt sosinal loitsima:

„Tule, kurat, too, kurat,
näe, kurat, näpista, kurat,
too mulle tuline kuube,
raiu raudne kasukas.“

Oolep lõi päris pelgama. Luges mõttes kolm korda issameie nime läbi. Kui Hüssalohu kingu tagant paistma hakkas, pistis puujalaga Jaak Oolepile äkki käe pihku ning ütles:

„Head aega siis, ma pean minema.“

Silmapiilguks miilahtas krati istmel rohekas tuli, seejärel sai seal nähtavaks vana saunaviht. Oolep peitis Hüssalohul viha ning operaha linakoorma sisse ja astus kellegi nägemata kõlgusest läbi, jooksis läbi ussaia, hüppas saani ning hakkas hobust nüpeldama. Kodapooline ei suutnud endale aru anda, mis tal hinge kinni pures, kas hirm või haledus ning tuline kahju, et puujalaga nagu ase ahju taga sestpeale tühjaks jääb. Siis jõudis temani elundite tundmine, et ta suures ähmis unustas pärida, kuhu kohta ta jooks peaks minema, kui Jaagu tagasimüümine rekki läheb. Vahelasa peaks see küll õkva keskööl sündima, igal juhul enne, kui ehmeslind esimest hominikut hüüab.

Järgmine talvepäev kustus vara. Juba kükitas pimedus tarel-

nurkades, võttis võimust lae all, hiilis hiljakesi perelauani. Ta peerupilakas läita. Kui lapsed magasid, võttis Oolep pihtkasti ning astus välja. Ta otsustas kõlguses istuda ja oodata, mis tule või tulemata jääb. Sealtsamast kõlgusest oli ju puujalg oma vedud tõusnud. Aga kui ta ennast istuma oli seadnud, astus ka ta sisse, kasukas seljas, suurrätt ümber.

Oolepil oli sellest ütlemata hea meel, nii ütlemata hea meel et ta ainult suutis öelda:

„Ma oleksin ka üksinda hakkama saanud.“

Epu ei lausunud midagi. Või ei kuulnudki. Vahtis üksisil kõlguseukse poole.

Oli samasugune pilvetagune kuuvalgus. Öhtust oli saanud kühm ja külm öö. Koera haukumine kõlas kaugele. Oolep hakkas ka nägema järgi kõlguseukse poole vahtima. Mõtted olid ärevad ja sumised, kui mitu herilasepesa peas. Aeg venis. Kuu taevalael liikus eda ja kord tuli nähtavale, valades ussaia tuhandevärvilisse sädelusse, siis vajus uuesti pilve taha. Tallis krõmpsutas hobune heinu, külas klähvis koer.

Mida edasi kesköö poole, seda enam tundis Oolep hingede kõrvetust. Ajuti arvas ta juba nagu tulevubinat nägevat ja mõtles rahata kohal olevat. Kui ta Epu poole vaatas, märkas kodapooline onu naise kahvatus näos kõigepealt värisevaid huuli.

Seejärel läks aeg millegipärast segi. Või hakkas temagi varjult loitse peljates kurapidipäeva voolama. Oolep tundis jalgu ja ka surevat. Iga krõpsatus pani ta võpatama. Kodapooline oli juba kõigeeks valmis.

Äkki hüüdis kukk esimest hommikut. Nad hüppasid Epu mõlemad püsti, otsekui oleks uss nõelanud. Oolep oli paari sammu tarelävel ja kobas pimedas võõruses ust, nagu ajaks teda keegi taga või võiks hingetahtja isegi veel peale kukelaulu tulla. Kõik ähmis kodapooline käsikaudu pilaku juurde jõudis, ajas ta mida ümber. Tuld raiudes nägi Oolep, et oli Jaagu ja laste poolmeisterdatud savikujukesed maha lükanud. Pilk jäi pidama tillukesele savimehele, kelle üks peerupilpast jalg talle muldpõrandale vastu valendas. Seda mitmeks tükiks kukkunud Jaagu kuju ta taastanud Epule näitaski. Ja ei tea, kas sellest, et Jaak nüüd alaliselt läinud oli või et hing Oolepile rindu alles jäi, aga Epu vajus ahj taha raharäti magamisasemele ja ei hängenud oma ohtrat silma.

ett. Ja Oolep pidi mõtlema, et, kae, kui imelik on inimene ja veel imelikum on inimese elu. Võib-olla et nendesamade mõtete kokkuvõtteks lausus kodapooline järgmise päeva õhtul Epule:

„Sedasamune et, kevadel istutan puujala auks ussaeda kase. See kasvab meile rõõmuks. Jaak ise va hea meheke...“

Ilus liiks Pillikse kodapoolise madala katuse all edasi. Lapsed olid esialgu puujalaga Jaagu kohta, ent unustasid ta aegamööda. Nad olid juba parajad kaelakandjad ja murdsid tööd teha, nii et teki laual ja kali tünnis püsis.

Pillikse kodapoolise kehva talu ulualla jõudsid pea jutud Kaika talu kurjast rikkusest. Küla kohal olla mitu korda tulemadu nähtud, see sõidemeid pildudes Kaika talu suunas lendas. Kusta ise jäi oma suure varasaamise murega kõhnaks, valvas ööde kaupa aidas tunda tulekut, peitis toodut ja andis pisuhännale ikka raskemat tööd. Varsti oli pügalpulga esimene aasta nii täkkeid täis, et Kusta mõnegi voori märkimata jättis ja pahandust sellest ei tõusnud.

Aeg tegi nagu kerilaud ringe. Aasta järgnes teisele. Kaika talu laiendas oma põlde, suurendas karja, sundis taga teolisi õnne ja sulaseid oma põllul. Suurtes rehtedes peksti aasta läbi liha. Mitmes aidas ootas kokkukantud vara mahamüümist. Ehkki tavaliselt nüüd juba kuuskümmend aastat täis oli, ei tundnud vana-õnne väsimust, ta lõi hoopistükkis näost punetama, nagu jookseks vahutanti. Kaika talu tulesirr sai külas ja kihelkonnas nii nähtuks tuntuks, et mehed katsusid teda kord vedamise ajal kinni panna. Pügalpulka liigutas varaihkaja ikka harvem ja harvem. Milleks ta anda ja pulga peale märkida, 'palju rahakass kokku veab? Tõtt ja oma, hingi selle eest pandiks pandud ja siis võib ometi olla, mida meel lustib.

Aga ühel sügisel, kui Kusta kuulis, et Räväli vanaperemees oli mõistatuslikul viisil ära on surnud ja temast õite midagi järele ei jäänud, taipas ta seal kontrahi lõppemist. Kaika Kusta laskis kohuse vankri ette panna ja kihutas Pillikse kodapoolise juurde. Oolep toksis ussaia leparaage katki ja Kusta küsis ta käest see-õnneki otse:

„Oolep, ma kuulsin, et su puujalg on ära?“

„Mis seal kuulda? Jo mitu aastaringi saab täis,“ vastas kodapooline.

Rikas peremees kummardus Oolepile ligemale ning päris sosina: „Kuidas su hing alles jäi? Ilmuta mulle oma tarkusi. Ega ma ilmselt ei taha.“

„Kuidas?... Jäi alles ja kõik,“ vastas Oolep sügavalt ohates. Kodapoolisele tuli puujalg meelde, aga Kaika Kusta vaatas teda nagu põrunut.

„Küla peal räägitakse, et see su kõige vanem, nüüd juba meheohtu poeg, tahtvat potilöövi ehitada. Käed olevat tal savitöö peale valla,“ kõneles Kusta, et oma tuleku peapõhjusele tera külamoodust juttu peale raputada.

„Ju see Timo plaanis seisab küll. Kae, mede puujalg poisile viguri külge õpetas.“

Kusta laskis selle uudise endast läbi, siis ütles:

„Tead, Oolep, mul on seal ühe mäe külje sees head savi. Aitase mind järjele, tuli siit mööda sõites sihuke mõte, et tulen ja ütlen: Saada poiss Kaikale!“

Peremees kihutas kergema südamega koju tagasi. Ta teadis, et Oolep ei oleks rohkem öelnud, kui ütles.

Aga ainult aastat paar tegi Kusta pügalpulgaga veel nagu poolterakest, siis viskas üldse käega. Varsti mõisa mõõtu välja andes Kaika talu rikkus ja võim ep vaja mahamärkimist. Kui juba ühe kotlane ja puupaljas kodapooline oma hinge ära päästis, siis suhtes tema hullem on. Aeg lendas kiiresti. Kaheksakümneaastane Kusta ratsutas veel hobusega ringi ja sundis sulaseid. Vahel võttis ta tee ka Pilliksest mööda. Endise kodapoolise tare kõrval seisid potilööv ja ussaia kasvava suure kase ümber pruuskas hobuse ja terve kihelkonnast, sest Timo kuldse vaabaga supikausse ja võidkirnusid, partspille ning kõrvaga potte ihaldas iga perenaine. Teised Oolepi lapsed olid samuti juba omas elus. Ainult kõige noorem poegadest läks kõrtsileti taha, jootis teisi, võttis libedal keelel kerge raha ja jõi enda varakult hauda. Poja hukkaläinud elu oligi üks põhjus, et ka Epu peagi ta kõrvale viidi.

Kui mure nagu paari pandult Pillikse rahyaga koos käis, vahetas harva ainult sammuvõrra maha jäi, siis Kaika talu uhkest, kahe eluga häärberist hoidus ta esialgu eemale, nagu ei olekski ta muud vaid ringikomberdav vallavaene. Ometi ei jäänud häädad seal

tulemata. Noorperenaise ja lapse viis kuri kurgutõbi hauda. Aasta pärast tallu toodud uue nooriku süli jäi lastest tühjaks. Vahakarva üdne ja kuiva hernekaunana krõbisev naine kõndis talus ringi ja puotas oma suud ainult alama rahva sundimiseks. Kustaga olid nad ühel meelel ja keelel ning vanaperemees kiitis oma miniat nii kortsis kui ka laadal.

Kontrahi lõppemise aeg lähenes. Kusta punetav nägu kaotas värvi, äkki otsis üheksakümneks saav ätt tuge voodist, andis tulestirile hõlpu ja jagas vallavaestele mitu ahjutäit saialeiba. Ka oli kratti juba mõnda aastat rõõsa piimaga lakutanud ja rattatõmmu sisse magama harjutanud. Ka oli Kusta pihlapuult lõiganud kodapoolseid oksti, meisterdanud aegsasti punnid valmis ja nikerdanud ristimärgi peale. Vana, veel esiisadeaegne ait, kuhu pisuhänd vana vedas, seisis otsiti võsas ja Kaika Kustal oli seal hea oma vigureid teha.

Viimane poolaasta oli käes. Tulemadu viis Kaikale ikka veel võore. Laskis pikkade hammaste vahelt maha koti viljaga, värske lihaga ja talumehe kasinate veeringutega. Selle aasta kevad oli olnud varane ning kuiv, toomingate õitsemise aegu sadas küll hoog vihma, aga siis tulid tulikuumad ilmad. Vili põllul jäi kiduma, loomad kerkis ainult konna kõrguseks ja loomad ammusid poolmõlps. Põuavina laotus üle palavusest õhkuva maa.

Kontrahi lõppemise neljapäeva hilisõhtul tõusid idataevasse mustad pilved. Kaugemal hakkas kõmisema äike. Külas ulgusid koerad, tuuletu õhk lämmatas. Peredes juba magati, sügavas unes olid puhkama ka Kaika teenijahinged. Peremees oli käskinud neile ööle tööd vaadi õlut välja jagada. Enne keskööd, juba kurjas kevattules, pistis Kaika Kusta pihelgased punnid pikk-kuue taskusse, puotas kambriukse ja hiilis häärberist välja. Vanemavihm oli õige tugev jõudnud, ussaia sähvatas välk ja mürin veeres üle laotuse. Vanamees tõmbus ehmudes kõssi ning komberdas aida poole.

„Kui ta veel ainult taevatuld annaks, siis saaksin omad tegemised ära ja vanatühja ära petta,“ tuikas mõte peas.

Aidaukse avanud ja tulerauaga tuld raiunud, nägi ätt kohe, et otarumm oli omal kohal ja pisuhänna üks neljast jalast tolknes sammuaugust välja. Kusta toppis pisut värisevate vanainimesetega sügavas unes puhkava kurja koiva ettevaatlikult auku ja hakkas pihlakapunni ette taguma.



Jälle sähvatas äike, vägev kõuemürin vappus üle maa. Aida taga mets lõi tumedalt mühisema.

„Kui kratt ei ärkaks!“ mõtles Kusta südame pekseldes, „...ja kas rummu sees mõnda salapragu ei ole? Peaks ometi kõik tunda minema! Elu on ilusti elatud, annaks kas või poole varandusest hinge päästmiseks ja laseks sulaseid terake hõlpu olla...“

Nii endale tõotusi jagades tagus Kusta punne, tundes, kuidas meest ärganud pisuhänd rattarummu rabeleb. Vanamees ise vabises nagu soetõves, kirvekuuas ei tahtnud tal pihus püsida. Et asi õntsu ei läheks, lõi ta veel mõne kiilu lisaks.

Uuesti prahvatas äike, nüüd juba päris ligidal. Avatud aidauks ja silmapilguks virvendavat tuld täis, mürin võttis nõidusetegija vaukuma. Vabisevate kätega raius ta tuld, süütas tõrvase taku-vaonla ja heitis londi keset aita laotatud kasetohuhunniku sisse. Tuli toht lahvatas põlema, tõrvases takus edasi hüplev tuli laienes. Kusta kargas kaenla all peksleva rattarummuga aidast tagurpidi välja.

„Ainult natukene veel... ainult veel mõni silmapilk ja vihm ei tee teile enam midagi,“ kõneles Kusta hammaste plagisedes iseendale.

Õige ruttu ulatus punane lont sarikate vahelt välja, heites kuma üle võsaaluse ja äikese-eelses tormis mühiseva metsa. Lõvanenud mõne sammu, võttis Kusta viimase jõu kokku ning kargas ratta koos rummu peksleva kurjaga üha kõrgemale tõusvasse õlle. Kartes, et värisevad põlved teda ei kannu, toetus ta lõõtsutades põlvuvedele ja surus kepi tugevamini pihku. Äti silmad otsisid tule-mollus ratast.

Järsku nägigi ta leegitsevat rummu ja selle kohal vingerdavat tulepirri. Kratt vabastas ennast vaevaliselt ja tõusis sädemete-mollus kõrgemale. Kurja pea põles rohekalt, ta pikk punane vaba peksles haavatud ussi kombel. Jõudnud puude latvadeni, langes pisuhänd tagasi ja kargas keravälguna oma tegija ning peremehe kallale.

„...Vist jäi mõni salapragu rattarummu sisse... ja loitsusõnu oleksin pidanud ütleva,“ jõudis rabelev mõte veel Kusta peast läbi käia, enne kui ta raudseid sõrmi kaela ümber tundis. Kärgatas üle maa ning taevas vappus. Silmipimestav välg lõi otse põlevasse aidasse, paisates tule-mollu laiali. Hetkeks oli taevaalune nii rohekalt tuld täis, et isegi vaskne kukk kirikutorni otsas elu sisse sai, kaela ümber ajas ning nagu appi hüüdes kires.

Hakkas langema esimesi rabisevaid vihmapiisku.

Sellel õhtul ei leidnud ka juba mitu aega tõvevoodis vaeveldanud Oolep und. Mõte käis oma rada, läks kambriuksest välja, tikk ringi noorusmail, rühmas tööd ja aina tööd meheas ning tõraskelt jalgu järel vedades põhukoti peale tagasi. Täna vaevas ta millegipärast ammukadunud raharätt. Kõndis teine ussaiaas mööda ja ning ajas juttu. „Oolep, sinuga on teine lugu. Sa ei ole pisuhänt teinud,“ nii ta rääkis Oolepi mälestustes. „Inimene oskab isegi raharätti nii vaevata, et see kurja kõrvalt ka hea üles leiab.“ Ja näe, ta ei saa kohe mitte aru raharäti tollest lausest, kui ta ütles, et ta pügalpulga oma endise peremehe katuseharja tagasi. Mida pügalpulk tähendab, seda teadis Oolep mõisatööst oma naha peal, aga muu jutt oli talle küll arusaamatu.

Väljas hakkas müristama.

„Vanemavihma annab. Sellepärast kondid lõhuvadki valutada mõtles Oolep. „Päästab veel leivavilja ja kergitab loomade nimmest.“

Äike möllas terve öö. Kord, kui kole kärgatus käis, arvab Oolep tule tareharjas olevat. Pere jooksis rabinale uksest välja. Ka Oolep tahtis minna, tahtis kohe kangesti minna, aga jõud üles. Ja kui tuld ei tõusnud ja ka majulised tagasi ei tulnud, tekkis kiire vanainimesesui. Kerge ja erk kui linnutiiva lõök.

Hommikul tõi Timo isale pudrukausikese aseme ette ja kõneles. „Söö. Kui lõuna ajal tulen, äitan sind üles. Väik on ussaiaas Jaa, kase puruks lõõnud. Ja Kaikal põles eile öösi vana ait maani maha. Kusta ise olevat nagu tina tuhka kadunud. Ainult kepp leiti ühes. Ta hingeõõtja tulesirr pani veel õkva üle meie ussaia...“

Oolep sõi pudrukausikese tühjaks, ei läbenud poega oodates, ajas ennast asemelt üles ja komberdas tarelävest välja. Kaski poolest saadik maha viidud ja ladvaosa pihuks-põrmuks pudenenud.

„Siia ta selle hirmsa paugu pani,“ arutas Oolep, „või...“ Väik jäi Kusta hing äärtpidi kaselatva kinni... ja ta untsu tekkis, et ta ära viidi... Mede puujalg ei olnud inimene, tema ei osanud õpetustes petta...“

Ätt silmitses mustaks põlenud, pealt sakilist tüvejuppi ja tal tuli ette, et see näeb välja kui harvade hammastega suu. Ja veel ta sihukene kentsakas tunne, et see suu naerab. Väik naerab selle suu kaudu Kaika Kusta hingeraas?

„Kuis see asi siis ongi?“ arutas Oolep. „Kaika Kusta elas oma elu ära nagu pulmalauas. Peale selle vaevas ja mõnitas ta ennast. Tegi, mida süda lustis.“ Oolep pilgutas oma vesiseid silmi ja arutas edasi. „Kes teab, kas talle aastaidki nii palju oli mõõdetud, et ta elas, vahest tingis kurjakaubaga elule pikendust juurde...“

Ait toetas selja vastu seina. Ta seisis tükk aega heledas sooja valguses.

„Kust mulle veel enne surma sihukesed mõtted pähe tulevad? Tulevad sindrinahad vastu tahtmist ligi... et nagu peaks juba ajalikus elus midagi teisiti olema?“

Korkus ajas Oolepi asemele tagasi. Pajaaken seisis lahti. Suve tuul voolas tarre. Peres olid kõik kaelakandjad heinamaal. Väljas tuus ja lõhnas suur suvi. Ent Oolep nägi selles sillerdavas valguses ainult tõe tõmbunud, sakilist kasetüvejuppi, mis nagu harvade hammastega suu naeris.

ANNIVAKK

Pühendan kunstnik E. Viitola

Küla oli nagu küla ikka, ainult kui Rabaheite talu kõne tuli, vaatasid rääkijad üksteisest mööda ning alustasid kohmetu juttu. Pärimuse järgi oli Rabaheite rajanud mõisaorjuse vabaks saanud talupoeg Ovelemb. Siis asunud koht muust küla eemal, metsa ja kasesalu vahel, suur soo lirtsumas külje all. Kõnni viienda põlve peremees Pent otsaliseks sai, oli raba kaugele taandunud, aga talule nime jätnud. Rabaheite rahvas oli isevärki. Oli pidasid neid uhkeks, teised arvasid nad päris tuusijate ja loitsijate kilda ning põlgasid sootuks ära. Ja ikka oleks nii mõnigi pere röömuga näinud, et Rabaheite Pent tema tütrele kosja sõidat, sest talu rikkusest sosistati uskumatuid asju. Pent tõi aga noori kaugelt soosaarelt. Tõi soonetasuja ja laululaksutaja, sirgu mehe ja keelega Keiu tütre. Illuke oli kunagi metsast saadud, mureliha haava alt korjatud ja nii isata üles kasvanud. Keiu oli talu ilmarahva naeru pelgamata Ilo nimeks andnud. Nimi kipitas küla rahva keelepäralt nagu paise ihul. Nii juhtuski, et kui Ilo noor Pentide paarimineku juttu tuli, tõusis inimeste näkku ilme, nagu peaksid nad vastu tahtmist haisvat luuvalurohtu rüüpama. Veis sosistati küla hüdsehaudade juures, et keegi olla suure Lageri peal imelikku killavoori näinud. Keiu saatnud, näe, tütrele kaasa vara. Veimevakk olnud nii suur, et seda tulnud seitsmäl metsa poole ja kaheksal karuotil vedada. Pealejuhtuja hiilinud salakesi järel ja näinud, kuidas Keiu Rabaheite ussaia esimese hundi selja maha kargas ja kohe hakanud annivakast kõlisevaid kuldrahamaid peale pudenema. Terve öö ulunud soed soos kui hullud.

Eks jutud vingerda siu kombel edasi ja õige varsti ulatunud Rabaheite rahvani. Nii küsiski talu kadunud vanaperenaine

õde, siiani otsaline naistetöodes, nagu möödaminnes, otsekui äkki juttu hüpanud mõtet mõlgutades:

„Kangesti imelik nimi sulle antud... Ilo... Ema on sul metsaööbik, sa oled moor laisavõitu. Ei tal vist muud meeles mõlkunudki kui keda instiitada ja lillerlippu lüüa. Küla kuulutab küllast annivakka, aga ei sa toonud tallu küünealusevõrra kakujahugi kaasa.“

Noorik oli Pendile ühes toonud armastava meele, kaks tööahnet tegemisi täis kätt ning alalises lauluröömus suu. Eks selle kuupeale Ilo vastaski:

„Sa, Ädu-ema, kutsu mind, kui tahad, kulla kuuse naiseks või ole männiku miniaks, sest metsast ma saadud tõesti ja metsast saadud ka. Mu ema, hella eideke, temal on ümber laululõngad, sõnu kukub tal kui kulda, hammaste alt hõbedat... tema andis mulle, jah, et nimeks, sest et mul ilo jookseb ees, nali naeratab takka, mu ilo keskel, veeren ilo vahel.“

Illukest vastust saades jättis Ädu võitegemise sinnapaika ja läks minema, kuulutades ussaia, et tema oma jalga enam Rabaheitele ei too. Pent jäi loost kuuldes tõsiselt ja ütles:

„Ära ilmuta liialt, mida mõtled, ära laula, mida arvad, muidu jookseb tüli tühjast, küla hakkab kõmama.“

Aga Ilo ainult naeris vastu. Naeris, ei seisnud paigal pütiski, kiustas tegemisteks päeva palgest, tegi tööd öö hõlmas, toimetas liha toometunnil ja vuristas vokka veel sitikapimedas. Sellest lähtu, et kahe kange noore hoolet põldudel vili kõrgem ja kõrsimadam, terad raskemad ja kuldsemad küpsesid kui teistel. Ka kari paisu ohtralt, nii et Ilo võis teenijalauale suisa rööska piima tõsta ja tunnis ei lõppenud liha lihast ega kirnus üks võitegu teisest. Illuke pandi sedagi pahaks. — Perenaine on kulbivars ja tarelukk, peremees peerupakk ning adrakurg. Rabaheite kulbivars käib kogu aeg uksest välja, pillub ande üle küla laiali. Varsti on peenike liha ja nälga näpus.

Aga ei tulnud peenikest pihku ega nälga näppu. Rabaheitel ei muutunud töö nii kui omale, sundis ennast taga vana kodaolimegi. Küll pandi peres hiljukesi imeks, et Ilo suu ka naiselike laule täis seisis ja ta naer isegi rehepeksu tolmus ei lõppenud.

„Iks ta kergeke ole,“ jõudis kodapoolise taat oma noore perenaise üle otsusele, „sõkla moodi tuule üles tõsta. Aga sõlla annab

üle kihelkonna. Rabaheite kõva järje peal talu, seal on võimalik pudrule suisa rõõska piima peale soristada ja vibuninaväge leival toeks anda. Ilo ise ka kõva tööinimene.“

Nooriku kolmandal perenaisepõlve sügisel, kui väike Kare juba samme tegi, puhkes ühel päeval torm, mis õhtuks vanarajal tõusis. Maru murdis metsa, kiskus taredelt katuseid pealt ja võpõllult viljarõuke, tegi heinamaa kuhjadest tühjaks. Tollel ei maganud külas keegi. Mehed tassisid katuseõlgedele kive ja naist kaid raskuseks peale, naised rahustasid pelgavaid lapsi. Torm möllas veel terve järgneva päeva ja ta meelevald murti alles õhtul. Inimesed tuikusid asemete juurde ning vajusid raskesse unne. Aga kui kesköösi Pent Kareta virisemise peale üles ärkas ja tuld raudleidis ta Ilo aseme tühja olevat. Mees rahustas lapse magama, kõndis ussaia ringi, hüüdis kaugemalgi, aga vastust ta ei saanud ja ka hommik ei toonud Ilo tagasi. Päeval tampis peremees ümbrust läbi, ronis üle tuulemurdu, hüüdis soo ääres ja hõikus metsa. Lootes, et naine on vahepeal tagasi tulnud, läks õhtuhakul kooli, aga nägi ainult mahalöödud pilke ja vaikivaid suid. Kui ta vaatas ööd, tõrvik pihus, uuesti ussaia oli, nägi mees Ilo tulemas. Pent astus ees tarre. Ilo tuli järele. Ta oli näost kõnnumulla karvriideist ja olekult muremust.

Pent surus rõõmusööstu maha ja küsis tasa, ometi isemöö häällega:

„Kus sina siis olid? Tahtsin võtta ette tee soosaarele keegi juurde.“

Mehe hääl tõi puna Ilo palgele. Ta lõi pea selga ja vastas:

„Ega ma libahunti ei jooksnud.“

„Mis sa siis kohe nii... Laps virises ja tahtis ema.“

Ilo istus koldetule ette. Alles nüüd nägi Pent naist nagu soetõlv vabisevat.

„Räägi, mis juhtus? Miks sa nii, sõnagi ütlemata läksid?“

„Ema kutsus,“ vastas Ilo tasa.

„Kuis ta... siia kutsuma sai?“

„Kutsuda võib ka teisiti, ilma ise tulemata.“

Pent vaatas naisele teraselt otsa. Ta alandas hääle pehmelt.

„Räägi, Ilo. Kodapooliseidel siin sooja leent tehtud. Taha ma toon? Mis emaga siis juhtus?“

Ilo raputas toidupakkumise peale pead. Ta ütles õige ta

„Imaga juhtus see, mis meiesugustega ikka juhtuda võib. Torm... ta jala pealt.“

„Ih! Ta siis metsa tormi kätte?“ päris Pent kokkunult. Ent Ilo ütled käisid juba omi radu.

„Ma tundis sõna võimu,“ rääkis naine edasi. „Ta tundis igivanu... Ja nende tundjatel on seadus ühes antud, et surmatunnil... et peavad oma tarkused ja sellesama sõna suuruse edasi andma. Tõesti ei leia nende hing hauas rahu. Sellepärast ma lausumata...“

Pent mõtles tükk aega kuulnud. Siis küsis, hirmukirbe hinges:

„Kuidas sa siiski teadsid?“

„Keegi nagu raputas mu unest üles.“

„Ja ema on siis...?“

„Ma puhkab muretishaava all, sootubaka ja vereurmarohu... keel, isa kõrval.“

„Kas kõrval?“ tõstis Pent järsult pilgu.

„Ma hakkas teises kihelkonnas mõisale vastu ja jooksis raskete... haavade siia sohu pakku. Ema ravitses ta küll terveks,... elu jäi tal üürikeseks. Nüüd võin sellest rääkida.“

Uuesti mõtles Pent kuuldu üle, siis küsis:

„Nii et sa tunned nüüd vanu tarkusi. Su eit, jah, parandas... lapsed. Andis rüüpeid, määris võideid. Ta olevat posimisega... hambavalu alandanud.“

„Ja abi eest inimesed põlgasid teda,“ vastas Ilo.

„Rohkem pelgasid kui põlgasid. Pilasid teinekord ka laululusti... lillerlipu-elu pärast.“ Aga siis jõudis Pendini mehe meelest... teadmus ja ta päris ähmis: „Kas sa nüüd hakkad ka nagu... Keiu sõnuma? Ja Kareta pärib loitsusõnad?“

Ilo vaatas mehele otsa. Ja Pent nägi naise pilgus varjamatut... lget.

„Ära pelga, Pent, ei ma hakka. Jo kui ma sinule läksin, teadsin,... teen eide südamele haiget. Kareta pärib aga vanad teadmused ja... al. See on ütlemata rikas kaasavara.“

Kui soo juba kandma hakkas, rakendas Rabaheite Pent hobuse... ja sõitis mööda otsest taliteed Keiu hurtsiku juurde. Meest... kogu aeg vaevanud mõte soo-eide imelikust surmast ja veel... leest, kuidas Ilo, ise nõrk kui virb oksake, jõudis üksinda ema... olla panna. Suisa küsida ta ei tihanud. Juba kaugelt rahult nägi

mees, et suurest kase, mis ussaias kasvas ja mille varjus Iloga olid tihti istunud, ainult mehekõrgune tüvi püsti seisis. Kui Iloga ette jõudes märkas Pent, et Ilo oli murdunud kasekrooni mure haava alla vedanud. Aga kui ta sammud haava juurde sead, leidis ta sealt maatasase lume eest... Mees otsis läbi täre no väikese kõlguse, ometi ühtegi riistapuud, millega võinuks soo-Keha hauda kaevata, ta ei leidnud.

Nüüd liigutas senise mure sees juba pelg pead. Pent istis tükk aega nagu jalust võetuna pikkpingil. Rõskusest hallitades löönud seinte vahel oli tunda kuivama pandud nõiasõnajala juurkate, soomaarjaheina, tedremaranate ja veel paljude muude, Pent tundmatute taimede lõhna. Pooleli jäänud paklase riide kangas nootatas inimese sooja kätt. Koldes olid sõed tuhaks saanud. Avastades pajaaknast tõi tuul sisse üksikuid lumehelbeid.

Terve pika ja külma talve Ilo nukrutses. Käis alailma soosama. Siis oli Pendi süda eriti mure, et ta läks tihti Ilole poolsohu vastu. Kevad tuli äkiline, nagu oleks ta taevast nõoni terves tükis valmilt alla lastud. Kui kased rohetama hakkasid, tõusis ka Ilo kahvatusse näkku kerge jume ja huulilt pudes esimene laulurida. Talvel vokki vuristades oli ta Karetale kadunud eidest kõneldud ja sealtmaalt seisis Kareta ema seelikusale. Seisis ka veel siis, kui väike Tani hällis kiikus ja ema hoolt viimraasuni endale karjus. Tütarlapse sirgudes hakkas ema talle imelise asju ilmutama. Pendlile tuli see võõras ette, et Ilo võis Tani-pajala suisa üksi ussaeđa unustada ja tütre lustiks metsa jalutada viia. Eriti armastas Ilo kaasikus kaasitada. Talle meeldisid valgetüvelised kased, nende jaoks oli naisel isegi laul suus.

„Aiu-taiu tammemetsa,
ei mina taha männimetsa,
panen kased kasvamaie,
sõsarad sirgejad sinama,
päeval laial haljendama,
õhtul kullale kumama.“

Ilo kõneles tütrele, et hingelistega tuleb nagu iseendaga rääkia, olgu see väeti ussike all-mulla või meiukõrvul kask-kaasikus. Isegi kase, heleihul ja valgesäärel, on oma elu, mida ta vaiksalahinaga ilmutab.

„Ilo sa korja kaasikust põlle sisse, nalja räti nurga sisse. Hoia ära, anna muile, jaga hoides vallale. Ilo ei andeski alane, rõõm rahvassa vähene,“ kaasitas ema, ja tütar, juba pihaline, kuulas ning võttis omaks, hakkas kaasa iluma. Kui Kareta veel paar aastaringi sirgunud oli, võis emasüda rõõmu tunda, et ta tütrest elu saab, kes on iloks ilmale, laulja rõõmuks rahvale. Aga vahel olid Karetale mõned ema laulud arusaamatud. Kui see teinekord tütre enda kõrval ära unustas ja helletas:

„Läksin metsasta mehele,
puu otsast kallile,
kaseladvast kaasale.
Puud olid puhtad pulmalised,
kased valged kaasanaised,
sõnajalg oli sõiduruuna,
rägastik oli hoostetalli,
sööditükk oli söömalauda,
põllupeenar istepinki,“

ta tõmbus Kareta kaugemale ja silmapilgu kangastus talle ema kummel taevatuultes õõtsuv näebastuslik kasepuu. Aga juba oli Ilo tema ise ning naeratas tütrele vastu. Oli ema laulmise lõpetanud, tõusis kaasikus pehme kohin, nagu tänutäheks kuulnud rõõmu, et Ilo või teadaandeks, et sõsarad puud olid inimsõnadest aru saanud ja nad omaks võtnud. Ilo hingepuu, suur kask, seisis kõiviku kõrval, Rabaheite kopli ligidal. Noor naine istus puu alla ja kõneles Karetale helladest kasehingedest. Ta jutustas, kuidas kask on kodumaine kodule ja metsale, kuidas kasekohin mureliku meele laheks puhub, ta mahl tööst vaevatud kurku karastab, lehed kangastajale värvi annavad, oksad aga vihusaunas tõbist turgutavad ja ajavad ihust välja ajavad. Ilo ja Kareta metsaskäigud olid pinnuks jäänud külale, lausa torkivaks okkaks Ädule, kes Rabaheite ligidale, kaskile jäänud Tiidojaagu tallu oli ulualla jäänud. Libeda keele meelega Ädu aitas talu lehest perenaist põllutöodes ja oli tütre peretütre hillitseja ning ehtija. Tõsi, palgeilu ja ihuplaaniga olnud saatüs kumbagi tüdrikat õnnistanud, kõndisid teised oma sõrmedpeenikestel jalgadel hõbekettide kõlinal nagu kaks kurepoega kassias ringi ja ei aidanud nende kehaviga isegi seitse paari ülestikku



tõmmatud ilusakirjalisi sukki varjata. Ometi kuulutas Ädu va
keel nad üle kihelkonna tüdrukuteks. Rabaheitele ei olnud p
vihaga Ädu aastaid jalga viinud, aga oli alailma luuranud, sta
silmitsi järele hiilinud, kui Ilo ja Kareta kaasikus helletam
käisid. Ja ükskord, kevadel, mahlade jooksmise ajal, oligi A
imeliku asja pealtnägija, ennekuulmatu loo tunnistaja. See ei ol
mitte unes, võis eit hingeõnnistuse juures vanduda, aga ihusilma
nähtud, kuidas Ilo juua tahtvale tütrele kasepuust mahla ka
sai. Koputas sõrmenukiga tüvele ja ütles ainult: „Sõsar, an
keelekastet, nõrista suumagusat,“ ise hoidis pihu all ja kol
hakkas puuihust mahla tulema. Kui nähtust ja jookstust hipe
Ädu Tiidojaagule jõudis ning loo perenaisele ära rääkis, vap
see pikkpingile istuma ning suutis vaid pomiseda:

„Seda võis arvata, sõnumised ja sõnad. Kust muidu see palge
ja peibutus, sirgusirina ja puukallistused tulevad. Vana ke
loitsud. Ja Rabaheitel pidi kulda nii palju olema, et sega v
jalaga.“ Ning siis röögatas perenaine äkki, nagu oleks teda heril
nõelanud: „Hobune ette ja vannid, länikud ning liuad, leivamõh
ja tünnid vankrisse. Eks näe, mis sünnib, kui me kaasikutäie mahl
koju veame ja ka oma kuntse tegema hakkame...”

Küla jäi imestusest sikkus silmadega vaatama, kuidas Tiid
jaagu hobune lõhkus kodu ja kaasiku vahet traavida, vanker k
järel tuljakut, sulane seisis püsti ja viibutas piitsa, suurtest tünnid
ja vannidest, liudadest ja tõrtest, sortas magusat üle. Ka
jooksis mahla. Oherdiga puuritud auke punetas igas kasetu
mitu ja puude elujõudu nõrgus nii palju, et metsaalune magusa
suisa märjaks sai ning kleepuma hakkas. Tiidojaagul aga ligune
kuumaksköetud saunas perenaine ja tütre. Sulistasid suuri
tunnides kasemahla sees. Vahetevahel upitas üks või teine tü
ennast magusast välja ja päris ema käest:

„Kuule, eit, kas mu juuksed on viljakuldse läike peale saanud
Või nagu nii kui Ilol ilusaks muutunud?”

Ema oli ennast ähkides ja lõõtsutades kurguni kasemahla lo
joonud. Ta kinnitas heleda häälega:

„Käunis olid sa enne ja veel ilusamaks oled nüüd muutunud. I
sa enam külapoistele sünni, sina sihi meistrimeest. Sihukese võim
ja värviga tüdruk,“ ja lõpuks ei suutnud ema endale pidada, vaid
sosistas: „Illikesed, vesiroosikesed, kuldanuppu eidetütred, saan

ate vana Keiu vigurid, loitsudega vägevaks turgutatud kasemahla.
See ütleb, et hommikuks tünnid ja tõrred suisa hõbedat ja kulda
või ei seisa. Ega Ilo asjata kaasikus ilutamas käi.“

Lõunadesse ja tõrtesse jäi küll ainult mahl loksuma, sulane
me, saunaahju ja lõhkus puid, vedas uut mahla ja valas vana
mahl. Perenaine ja tütre võtsid isegi kehakinnitust Keiu sala
mudega vägevaks tehtud kasemahlas ja ema sosistas vahetevahel
huusilmi loitse, mis ta tütardele ihuile, näpuosavust ja armuõnne
didi andma.

Sel ajal, kui Tiidojaagul nii ennekuulmatud lood juhtusid ja
lume kirus, et vanapaganal pidi ka pörgus söömaks aega jätkuma,
nõrke ep ole mitte, selsamal ajal sündisid Rabaheitel hoopis
võimad asjad. Juba mitu päeva oli Ilo imelikku nõrkust tundnud.
Jad olid nagu puupakud rasked all, ihu ihkas asemele, pihl
lukkate vahele. Noor perenaine nimetas ennast mõttes laisaks ja
andis tegemisi peale. Aga ühel õhtusel lüpsil hakkas lehmaudar
silmade ees äkki tantsu lööma, Ilo ise hällis nagu külakiigel. Ta
d likilisest pööratusest üle, läks kohe lavatsile.

Hommikul tahtis Ilo tõusta, et põllule ruttavale Pendile suupoolist
male tuua, ent vajus jõuetult asemele tagasi.

„Ei jõua. Jalad nõrgad all, nagu voolaks elumahl ihust minema,“
leis ta tasa.

„Pikuta natukene. Küll läheb üle. Teinekord olen mina ka nagu
da pekstud. Leian endale ise pala suhu.“

Kui Kareta oli lehmad lüpsnud, tuli ta Ilo aseme juurde. Tütarlast
hinnatas ema nägu, see oli lubivalge, suu ümber mustas võru,
omad olid nagu auku vajunud.

„Ima, isa ütles, et sa oled haige?“ päris Kareta kohkunult.

„Jah, jõud jätab mind maha. Isegi kätt on raske tõsta,“ vastas
ta ja katsus naeratada.

„Ma saadan Tani isale järele?“ kohkus Kareta.

Ilo ümber muutus maailm äkki hämaraks. Ta silmad otsisid
te kuju.

„Oota terake... Kuula mind? Mul on kevaditi ennegi nõrkust
tud, siis, kui mõni mu hingepuust elumahl võttis... sellepärast
osanudki karta...”

Kareta oli püsti karanud. Nähes Ilo nõrka klõlliigutust, vajus
pingile ja küsis:

„Ema, mida sa tahad? Külge pöörata? Istuli tõusta? Ma aitan

„Kareta, kuula mind, enne kui Tani ja isa tulevad... Sa ol Keiu lapselapsi...“ uuesti katsus Ilo tütrele naeratada, „...käi sa saarel edasi. Ketra seal laule lisaks, liida lõngu kanga sisse. Ilo pidi puhkama, „Kareta, ära tee kurja kellelegi, siis ei teta ka sinule. Too abi hädalistele, siisap saad abi isegi.“

„Ära räägi nii. Sa ju elad edasi,“ halas tütar.

Kui Kareta kummardus ema piha ümbert kinni võtma, kangas talle äkki nagu kunagi lapsepõlves, et ta näeb ema asemel näebastu likku kasepuud. Ja veel lahvatas ta pilgu ette kasemahlas ligi küljealune kott. Nägemus oli hetkeline, ent ema sõnad hingepu tõid nüüd nagu taevatule sähvatus meeltesse kodapooliseid hommikuse lüpsi ajal kuulnud jutu ning naeru Tiidojaagu rah mahlahahist. Kareta andis emale mesimõdu ja käskis nii pal juua, kuis süda võtab, ning kõneles kiirustades:

„Ema, Tiidojaagu omad olevat terve kaasiku mahla jook pannud. Ma lähen ja aitan teid kõiki. Tean, kus su hingepuu kasvab. Sina lama rahulikult. Isa ja Tani tulevad kohe.“

„Kareta, kuula mind! Enne kui lähed... pean sulle Keiu su suuruse ja võimu üle andma. See võtab vähe aega...“ sosistas I

Üleni higisena, hirmust peksleva südamega jooksis Kareta kod poolise juurde.

„Madis, otsi kõik valmisvoolitud rehapulgad üles ja võta ka Kaks puuhaamrit ka. Ma panen niikaua hobuse ette. Ära kohmitsema!“

Ja Kareta tormas talli.

„Keela ja kaitse! Perenaine öeldi hinge vaakumas... Võib tahavad abi saamiseks Ilo tuusija juurde viia,“ arutles Madis. „Aga milleks seal rehapulki ja puuhaamreid vaja läheb?“

Kui nad aga ilma perenaiseta hoopis metsa poole kihutasid, hakkasid, tõusid vanamehel ihukarvad püsti ja hirmuhigist valj tilk nina otsa. Kareta oli põlvili vankris ja nüpeldas hobust, nagu oleks tal vanakuri kannul.

„Kas ma enam kunagi üle oma tareläve astun?“ rabeles Madis mõte peas.

Juba kaugelt otsisid Kareta silmad ema hingepuu välja. Ligema jõudes nägi Kareta, et ta hirm pidas paika puutüvest punet vastu palju mahla voolavaid auke. Kask oli tühjaks jooksnud

puuniks tõmbunud hiirekõrvad krabisesid vastu.

Nad hakkasid Madisega puu haavadesse pulki taguma. Ümberlingi, igal pool, kuhu pilk küündis, jooksis kaasik mahla. Surni kõndis puude ümber. Maapind oli märg, sipelgad, mesilased ja lugematud muud putukad pidasid magusal mullal söömapidu.

Madis tagus pulki ja piilus ise pelglikult ringi. Äkki juhtub temal mööda minema ja ta rumalat tempu pealt nägema. Perenaine kodus suremas, aga nemad taovad nagu kaks arukaotanut kaskedel auke kinni. Ikka neidsamu, mida Tiidojaagu rahvas aina oherdas ja oherdas. Seda ilmarahva naeru, mis siis tuleb.

Varsti olid pulgad lõpukorral. Karetal andis tükk aega seletada, enne kui Madis oli nõus üksi metsa jääma. Vanamees seisis müstist valge ja raputas nagu seesmisest krambist alatasa pead. Alles siis, kui Kareta kodapoolisele hõberaha lubas, võttis ät töö uuesti ette. Tütarlaps kinnitas veel, et läheb ainult uusi puupunne ja toidupoolist tooma, Madis oodaku ta ära. Hüppas vankrile ja kihutas koju.

Päike oli juba pruukosti ajas, kui Kareta üle ussaia jooksis. Tarelävel jäi ta kammitsjalu seisma. Ema oli keset kambrit pikka lele õlgedele tõstetud. Ta lebas valgel palakal nagu mesilasevahast koju. Isa istus ema peatsis, Tani nuttis kõrval ja kodapooliseid luges kaugemal sosinal surmaitku.

Kaua Kareta nii lävel seisis, ei teadnud ta hiljem isegi ega pannud teised leinajad tähele. Tütarlaps neelatas nuttu ja rääkis mõttes emaga. Töötas talle teised puud päästa ja kõike elavat hoida. Kareta silmitses Ilo nägu, teravaks tõmbunud ninaotsa, nagu ta järele hüüdvat suud, meekarva juukseid tanu all. Ta nägi surma aeglaselt Ilo palgetesse tõusmas...

Varsti oli Kareta uuesti kaasikus. Tal oli vankriotsatäis peerupakke ja kirves kaasas. Veel pool päeva ja valge kevadöö tagusid nutust punaste silmadega tütarlaps ja omaette sosinal kõnelev Madis puuhaavadesse punne. Toometunnil käis esimene pehme kohin kaskede latvadest üle. Surm taganes. Maapind hakkas kuivama ja ei mustendanud enam lugematutest putukatest.

Lõuna ajal päris isa kojujõudnud tütrele:

„Kus sa käisid?“

„Hingi päästmas,“ sosistas Kareta ning pages ema surilaudi juurde.

„Kus te käisite?“ küsis Pent ka kodapooliselt. Taat ajas enna asemel istukile ja rehmas käega:

„Ära päri, peremees. Ei meiesugune enam elust aru saa. Tiidojaagu omad puurisid oherdiga kaskedesse mahlaauke ja nüüd käisid me meie Karetaga neid kinni tagumas.“ Madis vaatas nagu abi otsides Pendile otsa ning lõpetas: „Hea veel, et mina hingega tulema sain.“

Juba mõndagi oimanud Pent läks ning silitas tütre pead.

Kareta istus järgneva öö ema juures. Pent ning Tani läksid puhkama. Pajaaken seisis lahti, väljas tiutsus öölind, kevadvalgus heletas ussaeda.

Vastu hommikut võttis väsimus Kareta üle võimust. Tütarlaps nägi imelikult selge ning värvidest kirka unenäo. Ema astus üla lävepaku sisse, elus ja terve. Ta naeratas oma imelist naeratust, kuhu oleks nagu palju säravaid päikeseteri sisse sulanud. Ilol olis seljas lumivalge seelik ja pilupiht, juuksed langesid õlgade peale vallale, puusal tilisesid hõberõhud. Unenäoline astus tütre juurde ja ütles:

„Sa päätsid paljude mu sõsarate elu. Näe, mille nad sulle tänuks saatsid.“

Ilo ulatas Karetale tillukese kasetohust annivaka. Kui Kareta pärida tahtis, et kuidas sa, ema, ellu tagasi said, ei olnud Ilol enam kusagil. Tütarlaps avas võpatades silmad. Ema lamas ikka oma asemel ja esimesed päikesekiired kuldasid ta tanu. Aga Kareta süles oli unes nähtud tilluke annivakk. Kasekoorest tehtud, väike kaas peal ja kaanel sissepõletatud Rabaheite peremärk. Kui tütarlaps annivaka avas, läikis talle kasemahl vastu.

Nõutuks jäänud Kareta ei osanud muud targemat midagi teha kui mahla maitsta. Keelepära märjaks teinud tilk tõi talle imepärase kergendust ja kaotas ihust tinaraske väsimuse.

Kareta peitis annivaka lavatsipeatsisse.

Enne heinaaega ühel hommikul, kui Kareta karja ajamast koju tuli, istus Ädu aida lävepakul ja lõi kirnus koorevõid kokku, nagu ei olekski vahepealseid aastaid olnud. Eit ei vastanud Kareta küsimuse peale, kes ta tagasi kutsus, musta ega valget.

Õhtul päris tütarlaps isalt, kas Ädu jääbki tallu.

„Ta siin sündinud ja talus terve oma elu tööd teinud. Kuhu ma ta vanainimese veel ajan,“ vastas isa, ometi tundus Karetale, et isagi Ädut ei tahtnud.

Varsti hakkas eit oma endist olekut võtma. Katsatas kui harakas munteibas ja kord ütles perelauas suisa välja, et ei siin talus võõmaga olegi äripäeva, üks pidu pidu alati. Et ei tea, kas pere tütrele jo armastuselill südames õitsele on lõõnud ja silmad pimedusega katnud. Pent juba avas sõnaks suu, aga nähes võiliuas hüva kroami vähenemist ei lausunud midagi.

Enne jaani jäi vana Madis haigeks. Ütles, et pihasooned ajavad kui tuld välja ja pea on nagu linapund otsas. Eit voolis küll ta pihasooni, seadis kuumaks aetud kaeru kotiga peale, ometi abi ei tulnud.

„Eks ma nikastasin naba paigast,“ leidis Madis üksi olles tarkuse öles. Ätt mõtles nendele punnidele, mida ta puutüvedesse oli tegunud, ja oli oma tarkuses täitsa kindel. Ta hakkas loitsusõnu posistama:

„Kuu, kosta naba,
päev, päästa naba!
Seisma kui savikivi,
paigale kui paekivi.“

Seejuures ei tahtnud Madis oma hingepõhjas mitte tunnistada, et ta põeb ka ilmarahva hammaste vahele sattumist. Kui küla oli ennemini Tiidojaagu perenaise ja tütarde mahlajandi üle naeru kõõksunud, siis nüüd sosistati hüdsehaudade juures pooliveeri pelglikult, et sel ajal, kui Rabaheite Ilol surm jo peatsis seisis, tegi Kareta kaasikus oma tempe. Puudele oleks võinud ju hiljem ka punne ette lüüa. Isegi vana Madis, too pehme mehike kui villane lõng, isegi tema olevat Karetal kaasas olnud.

Kui Kareta Madise haigusest kuulis, jõudis tüdruku mõte kõigepealt kaasikusse. Vanamees rabeles liialt, läks higiseks ja kevadtul ju sala — tõmbas läbi. Kodapoolise eit oli perelauas kõnelnud, et mitte üks kunts ei aitavat. Siis meenus Karetale küljealusekoti alla peidetud annivakk. Muremustade ja vaevarõhuvate päevade jaoks oli ta imelise kingi sootuks unustanud. Kareta valas mahla kruusi ja kõndis alla sauna juurde. Kui Madis peretütart tulemas nägi, läksid ta silmad ehmatusest suureks.

„Oled vist minu pärast haige,“ muretses Kareta lavatsi kõrvale istudes. „Madis, ma tõin sulle kasemahla. Vahest kergendab su vaevu.“

Aga Madis kõõritas üpris umbusklikult kruusi.

„Teab neid maailma asjasid ja mahlasid...” venitas ta viimase võitle endaga tükk aega, siis sosistas otsekui saladust, „...kui sul vana Keiu loitsud käes oleksid, vahest siis prooviksin.“

„Ma ju Keiu-eide tütre tütar,” heitis Kareta ätliga ühte nõusa.

Madis rüüpas. Rüüpas korra ja tundis kergendust. Rüüpas teisegi korra ja oleks karvapealt tahtnud ennast asemel istuda ajada. Et mitte ulbaku poisikesena näida, venitas ta nagu vastu tahtsi:

„Ei tea, aga terake oleks nagu parem või nii. Eks päev selgu edasi ja õhtu anna aru...”

Teisel hommikul oli Madis heinakaarel. Kodapooliseit aga vahtis ühtevalu Kareta poole. Et näe, terveks posis mu vanamehe tüdrukuga tuleb väga ettevaatlik olla, nõia soost teine. Juba Keiu oli tuusija ja vanade loitsude tundja. Lõõritas kui lõoke oma soosaarel ja keetis rohte. Laskis küll Ilo-tütrel Rabaheitele tulla, aga pikka iga ei olnud temalegi antud. Nüüd nuhib talus nagu ennegi Ädu-moor ringi.

Ädu kogus tõesti aina sappi juurde. Kõik oli talle vastukarva. Kui kena põieke sapist viha täis sai, avas ta kibeda kodapoolise eidele:

„Küll on siin vahepeal elu hukka lastud. Ja kukkus mu õepoeg Ilo võtmisega orki. Omavahel öelda, kas Ilo õige inimene oli või inimese surmagi suri. Kareta ka, näe, kargab leina ajal kui varblane ringi, ei püsi paigal pütiski. Käib kaasikus laulmas. Või sihukest emast või surmast.“

Aga kodapooliseit sallis Ädut veel vähem kui pererahvast. Ta vastas südametäiega:

„Ei sinu parmupilli puhumisest siin vanker seisma jää. Aga on sihuke, et iga otsaline karjub omapead, meiesugune elab sellest mis kõhtu antakse.“

Ädu sai kodapoolise torkest aru ja pööras ruttu selja.

Kareta käis tõesti kaasikus. Vahel isegi öösiti, kui kedagi nägema ei olnud. Talle tuli ette, et ema on siinsamas ja tal on heameel Kareta tulekust. Siis päästis tütarlaps keelepaelad valla:

„Kui mina hakkan laulemaie,
laulemaie, laskemaie —

ei mind või siis ohjad hoida,
ohjad hoida, kõied kõita,
ma ju lauliku sugusta.“

Teinekord kaasikust lohtu otsides kahisesid kaselehed sõnad ta keelele:

„Laulik oli mu emake,
laulis lapsekiigutaja,
laulis imetaja-hellitaja,
laulik peab minustki saama.“

Ilo kuivanud hingepuust hoidus Kareta kaugemale. Noort kase-metsa oli suur tükk välja surnud ja seda hakati maha võtma, osu kaasikust põdes. Ainult kõige vanem mets, see, mis seisis suure soo ligidal, kahises endises jõus. Sealt, vanametsa rajalt, viiski tee üle Rabaheite soo suurele, mülkaid täis Lagesoole ja edasi Soosaarele. Tihti pages Kareta ka sinna. Vana hütt oli juba Ilo perenaisepõlves talu jõuga korda tehtud, Keiu-eide pooleks murdunud ningepuu maha saetud. Kanarbikuga kaetud soosaar nagu tombas Karetat, oodates ta samme, kõneles tüdruku igas veretukes.

„...Kareta, kuula mind,” oli surev Ilo rääkinud, „...sa oled Keiu lapselapsi... käi Soosaarel edasi. Ketra seal laule lisaks, liida lõngu kanga sisse... Ära tee kurja kellelegi, siis ei tehta ka sinule. Too abi hädalistele, siisap saad abi isegi.“

Tütarlaps oli ema surmast möödunud paari aasta jooksul annivakast ohtrasti hädalistele lohtu ja rohtu jaganud, nii et imeliku kasetohust karbikese kuulsus varsti üle küla, siis üle valla ja lõpuks üle kihelkonna ulatus. Aga nagu kunagi vanaema Keiu abistav käsi ära pilati, nii hakkasid noored ka Karetast kaugemale hoidma. Külakiigel jäi ta mitut puhku nii üksi, nagu oleks ta libasjooksja, ning lõpuks ei läinudki tütarlaps enam teiste hulka, lõõst vabal ajal kaasitas kaasikus või tuli soosaarele. Siin oli ta prii. Kareta ei peljanud öösiti laugastel õitsevaid virvatulukesi ega metsakutsu silmi, mis vahel suisa ussaiaas sätendasid.

Kord ei leidnud Kareta vanaema madala katuse all und. Tütarlaps ei osanud endale aru anda, mida ta igatses või mille pärast ennast õnnetuna tundis. Kevadtuul lõgistas väljas pajuakna lauda

ja linnud soos luigutasid. Valge udu nagu imeline heik loon hõljus raba kohal. Tol unetul ööl meenus Karetale Ilo jutt vanaisa peidetud varast, mida tuli põlvest põlve edasi pärandada. Kord oli ema talle isegi peidukoha kätte näidanud. Kui puhtetunnil Kareta mättakirvega peidukoha avas, tõstis ta sealt välja roostetanud lõõnud ja nüri teraga mõõga.

Kareta kohkus leidu nähes ning mattis selle tagasi. Ometi oli vanaisa mõök talle niivõrd mõjunud, kõik ta mõtted nii teraste teede peale lükanud, et tüdruk alles lõuna eeli Rabaheitele tule. See oli juba vesi vana Ädu-moori veskile.

„Meie Kareta jõudis alles lõunaks kodumaile. Tani kuuluke sind otsima. Kas käid jo nagu vana Keiu metsast kaasat kaemas?“ ütles ta peretuppa astuvale tütarlapsele.

„Kasest öeldakse kihlad käivat ja eks siis kõik puud ole pulmalised, käed neil hõbekarralised,“ vastas Kareta terake teravamalt kui paslik.

„Veri veab soe ikka laande,“ ei suutnud Ädu pidama jääda.

Nüüd oli Kareta lõõg täis. Ta ütles sosinal, aga nii, et isa sõna kui herilane suskas:

„Kui sinu teha oleks, läheksin ma siit tuliseil jalgeil, pageksin ussaiast sädemesääri,“ neiu tõmbas sügavalt hinge. „Jah, ema on soos sündinud ja vanaema pulmad peeti nii suured, et kõik metsarahvas osa sai. Ka hunt oli söömas, hunt oli joomas, hunt oli viie viiuliga, vanasaatan sarvega, tont torupilliga.“

Ädu hakkas nutma ja pages tarest, aga Kareta ei osanud endale aru anda, kust need sõnad ta keelele kukkusid.

Tani oli tüli pealt kuulunud ning kaebas, et Ädu-moor tema vastu ka õel olevat. Veel teadis poiss pajatada, nagu tuleks Tiidojaagu perenaine oma kahe tütrega neile külla. Ädu-moori nõu ja abiga. Kodapooliseid olevat selle üle hirmus vihane.

„Võib-olla jäävadki Tiidojaagu omad meile?“ päris poisike hirmunult.

Kareta ei oleks niisuguse asja peale kunagi tulnud. Tema elu oma lauludes. Ka teadis neiu, et mahlaloo ja ilmarahva naeru pärast kannab Tiidojaagu käre ja säre perenaine Ädu peale vimma. Aga küllap nüüd, kus loodetav naisepõli Tiidojaagu omale saadavat leppisid vanad vaenlased ära ja heitsid ühte. Kareta süda valutab nii, et ta õhtul isa käest aru päris.

„Kaua ma ikka sedaviisi üksi...“ kohmas Pent ning lõi pilgu maha. Järgmisel laupäevaõhtul, kui Ädu uutes hilpudes peretoast läbi läks, lipsas Karetal rohkem hirmust kui arust sõna suust:

„Kas lähed Rabaheitele uut perenaist mehkeldama?“

Ädu-moor lõi kombeka vagadusega pilgu maha ning kostis: „Mis see minu mehkeldada? Aga perenaise saaks Rabaheite kui kalli hõbesõela. Ja neli töökött tooks kaasa. Tal tütreid jo kaelakandjad.“

Kareta oli neist kurejalgseist ja hõbekettidega ehitud tüdrukuist kuulnud. Ja kuuldu põhjal ta vastaski, naerukuradike kurgus kudistamas:

„Töökött? Need kaks ei olevat muud kui kakuraiskajad ja päevapütsajad.“

Ädul kukkus nagu kääk kurku. Moor ahmis õhku, enne kui sõnadeni jõudis:

„Sa kae kõigepealt iseennast... Mis sina siis oled?“

Naerukuradike hakkas Kareta hääles suisa kukerpalli viskama. Tütarlaps vastas:

„Kes ma ikka olen. Kuuvalgus ja päevapaiste, ilmsi unenägi ja salakeelte kuulutaja.“ Kareta häälel alanen: „Kui sina võimu saaksid, siis oleksin hädaalune ja ainult aia-ants oleks mu turgutaja.“

Ädu tegi minekut. Aga veel ussaias oli moori kurja pobinat kuulda.

Ometi tuli seegi neljapäevaõhtu kätte, kui Tiidojaagu perenaine kahe tütrega vankrilt maha ronis ja Rabaheite peretuppa õõtsus, tütreid hõbekettide kõlinal järel. Ädu kandis kallite külaliste ette parima ja moori mahe kõnepruuk oli sinna juurde nagu magus mesimõdu. Kareta ja Tani unustati lauda kutsumata ja ähmis Pentki ei märganud nende puudumist.

Varsti räägiti külas, et Tiidojaagu perenaine laskvat veimevakka teha. Sügisel pidid ilmatuma suured pulmad tulema, kesik olevat muumal ja vasikat lakutatavat sulaselge piimaga.

Kareta hoidus isast eemale ja ka Pent tundis isepärast vimma tütre vastu. Ega ta Tani seltsigi liialt otsinud, Ilo vaeslapsed hoidsid jo ammu ühte. Ädu seitsmekümnele liginev selg läks nagu sirgēmaks, samm nobedamaks ja ta hääle sundis tööväge taga. Friti katsus ta Kareta töid-tegemisi maha teha. Laulmist vihkas Ädu nagu vanakuri pikset, sest:

„Ei laulust lauda kaeta,
sõnust ei tehta söömaaega —
higi pannakse padasse!“

Kareta küll ütles vastu, aga samas tundis ängistust ja paigutust Soosaarele. Võttis tihtipeale Tanigi kaasa. Aga isegi siis, kui Ilo lapsed ära olid, ei leidnud Ädu hing rahu. Teda vaevas Kareta imepärane annivakk. Liiatigi räägiti palju külas kasemahlast, mis andis alamale rahvale lohtu andvat. Ka Ädu võinuks sellest osa saada, temalegi astus vanadus vägisi kannale. Kas ta Rabaheite jaoks vähe on teinud? Moor oli Kareta aseme mitut puhku läbi otsinud, annivakka leidmata. Kord otsimistuhinas kergitas ta ka samas seisva Ilo riidekirstu kaant, päästis valla kadunud perenaise hõbedakaela ja selle sisu sädelus võttis kadedal mooril hinge kinni. Tema oli Ilole tihti ta vaesust ette heitnud. Oli see hõbe ikka Ilo kaasavara või oli Kareta aarde oma mahlaga kokku ahnitsenud? Moor usutaski ühte külaeite, kes Kareta rüübet oli mekinud:

„Noh, kas nõiajook ikka tohterdas vägevasti hinge ja andis tantsujalad alla? Hõbedatüki maksis sul see temp ära? Või ei ole rohkemgi? Oled sa kuulnud, palju tüdruk nõuab ja palju talle antakse?“

„Eks sai antud ikka ja annavad teised ka,“ vastas päeviloo, kes päris suu peale kukkunud ei olnud. „Et kas Ädu, vanatüdruku toht, veel rüübet himustab? Ei see vist ole määratud seateole, hobuse unenäole, koerakoonu palgele. Vanapiigad pidid pärma põrgu põhilaudu ja põrgukatla kaasi.“

Suures südamevalus kõneles Ädu oma annivakaotsimisest ja hõbedaleiust ka Tiidojaagu perenaisele. Aga sel tuli mahlalupu meelde, ta silmad läksid nagu öökullil ümmarguseks ja perenaine pigistas suu kõvasti kinni, et sealt Ädule paha sõna välja ei lipsaks. Ta mõrsjast inimene.

Ädu mõistis ja tundis, mis perenaise südames sünnib. Sündsalt silmi maha lüües ja ümber vaadates, et ega äkki kedagi nägemas või kuulmas ei ole, sosistas ta:

„Teab, palju seda hõbedat veel Soosaarel peidus on? Eks see imettegev rüübe ole sealsamas. Ma ikka senini arvasin, et ta teda kusagil enda ligidal peidab. Kes seda rüübet sõõmu saab, on hulga aastaid noorem. Ja palgeilu missugune! Seal käia ju põhjatu rikkad

inimesi. Isegi mõisast. Inimene annab tervise eest kõik ära. Sestap tüdruk ühtvalu Keiu nõiasaarel käibki.“

Perenaine vaikis endiselt, sest vaikimine pidi teinekord tarkuseks olema. Ometi tundis Ädu-moor, kuidas ta juttu ahnelt kuulatakse.

„Sedasi jah, aulik perenaine. Ega sinul tasu tulla, sul ajalist vara küllalt käes ja ise veel ilus naisterahvas. Tütred ka kui hiie õiekesed, valged vainulillekesed, suukesed päris suhkurista, pead peal pähkelista, kehad keerusta kullasta,“ kukkus moor kombekohaste sõnadega kiitma. Kui perenaine veel vaikis, paotas: „Mina tahan oma eluea teenistuse küll kätte saada...“

„Mine siis ja saa...“ avas nüüd perenaine suu.

„Lähen, olgu aulik perenaine mureta, mul teegi selgeks tehtud. Ikka mööda kitsast elurada kahe lauka vahel, mudamülgaste keskel. Aga kui ma Keiu hurtsikus parasjagu otsin, peab keegi ometi sood silmas pidama. Et võõra pilk peale ei juhtuks. Kust kohast ma sellise kallimeelse inimese leian?“

Perenaine ei rääkinud nüüdki midagi. Näitas Ädule oma veimevakka ja kõneles tulevasest õnnest. Aga kui Ädu-moor oli minema kõndinud, jäi jutt noorust tagasiandvast rüüpest nagu iseenda vari perenaise külge. Ja uusi jutte jõudis meeltesse. Näe, Rabaheite Madis, va kõsu, vuristavat nüüd nagu vakk tööd teha. Ja kihelkonna teisest otsast olevat puupaljas vaeslaps pärast paari rüübet rikkale perepojale mehele saanud. Teab, missugune hõbedalast ja riidekast juurde nõiuti. Ikka vana Keiu sõna ja loitsude abil.

Ühel õhtul lavatsiäärel istudes, kui perenaise pilk oma närbunud rinnale langes, hakkas asi küpsema. Nii nagu karjalaps kuumas lõkketuhas kartuleid küpsetab, nii hautas emand oma otsust. Ja kui see lõpuks piima sisse sõtkutud saiataignana kerkis, laatis ta karjalapse Ädule järele. Moor oli kui püssikuul kohal.

Sel sügisõhtul kõnelesid naised kaua ja sosinal. Oli juba päris pime, kuu hakkas ennast taevarinnale kergitama, kui Ädu kodutööle asus.

Järgmisel laupäeval köeti Rabaheitel varakult sauna. Pent tahtis enne naisevõtmist korra sõtsel ära käia ja Ädu keelitas heast südamest tüdart ja poega ka kaasa võtma. Ilo lapsed juba mõlemad keelekandjad, tütar varsti mehelemineja, et lase sõtse ka näeb. Ise jäi moor liiki põduraks, soigus, et lendva on ristluudesse

sopsatanud, palus karjalast pihta triikida ja kobis juba enne pere rahva ärasõitu oiates asemele.

Õhtu tuli pilvetaguse kuuga. Sitikapimedus oli tuule kaasa toonud, see rebis vanas metsas, Rabaheite soo ääres ootava Ädu-moori pearätti ja kergitas undrukusaba. Mooril tuli kaua külma tuule käes seista, enne kui ta puude vahelt liginevat perenaist märkas. Tiidojaagu oma jõudis pahasena:

„Küll ei tahtnud soojust tarest välja tulla.“ Aga kui Ädu asutas vaikides sohu minema, lausus perenaine tusaselt: „Oota. Eks ma tule siis ikka kaasa. Sinu pärast, Ädu. Sulle kulub ju tervise kosutus marjaks ära.“

Ädu pelgas üksi minekut ja oli kui sukk vait. Tõmbas ainult suürrätti tihedamalt ümber. Rabaheite soos lõhnasid sookailud pehme sammal vajus jalge all, külm vine hoovas minejaile vastu. Ajuti, kui kuu pilve tagant välja tuli, tunnistas Ädu ümbrust ja leidis, et nad on õigel teel.

Lagesoole jõudes ei tahtnud kumbki naistest oma pelgu tunnistada. Ädu-moor otsis kepiga kompides õiget rada. Ümberringi korisesid laukad, keegi nagu luksus kusagil naerda. Külm hall aur muutis ümbruse viirastuslikuks. Õõtsuv jalgealune tuletas meelde, et ainus vale samm viib laukasse.

Ja siis nägid nad mõlemad ühtaegu kummalist valgust. See tõusis neist mitte kaugel mätaste vahelt, laienes, lõi hiilgama, sädeles rohekas-punases tules, nagu oleks sinna mitu kamalut jaaniusse heidetud. Kõdura sookase tüvi oli naiste kõrval nagu kuldpudemetega üle külvatud. Leek otsekui kutsus, peibutas, meelitas ligemale, ja kustus ehmatusest kangeks tardunud naiste pilgu ees.

„Keela ja kaitse,“ sai Tiidojaagu perenaine keele lahti, „...nõiutud soo. Kuraditulesid täis. Meelitavad inimesi laukasse... Mina lähen tagasi.“

Aga just selsamal silmapilgul tuli kuu kumer kübar pilve tagant välja ja Ädu-moori pilk märkas kitsal teerajal, otse pastlanuke ees, midagi sädelevat. Moor kummardus ja võttis pihku sulaselt kuldraha. Seda ammulisui vaatavale Tiidojaagu omale ulatades posistas sala:

„Rahapada põles. Me nägime oma ihusilmaga rahapaja põlemist pealt. Tõusis korraks üles maapinnale ja tagasi vajudes pillas kuldtüki mätta peale.“



Tiidojaagu emand proovis isegi hambaga järele, et kas kuldraha viimati moondus ei ole. Ei olnud. Läikis pihus kui silmatera „Noh, Ädukene, sina leidsid, võta tagasi,“ pakkus ta kulda „Illikuku sõtseke, mis mina, vana surmakont enam kullaga teen Pea endale. Kaasavaraks. Kaeme, vahest on veel.“

Õotsuval mädasool, kõhud märjad, roomasid naised laukani ja leidsidki pihutäie kuldmünte. Perenaine peitis vara oma viie undruku alla, puusa peale salataskusse.

„Lähme edasi, Äduke. Nüüd on teada, kust Ilo ja Kareta rikkus ning lillerlipu-elu pärit on,“ sosistas Tiidojaagu emand oma viit kõrti järjepidi alla lastes ja soputades.

„Palju salasõnadega saadud vara veel soosaarel võib olla,“ van gutas moor pead.

Nüüd küttis naiste uudishimu peale tervist toova mahlajoopi üles veel iha ilmotsata ja ennekuulmata rikkusi kas või ainult kord kaeda. Nad liikusid hiljakesi edasi. Märjaks saanud riided rippusid raskelt seljas ja panid ihu lõdisema.

Said nad pisut või palju mindud, aeg oleks äkki nagu seisma jäänud või vastupäeva kerima hakanud, kui Tiidojaagu emand tavaliselt ütles:

„Ädu, vaata! Seal kurakätt paistavad udu sees kaks puud. Aga pilk tagasi nägid minu silmad samal kohal kahte naisterahvast. Olid sihukesed...“ edasi jäi perenaise keel kimpu, sest kahte naisterahvast nägid nad nüüd mõlemad.

„Ega see ometi kaetus ei ole,“ mõtles Ädu seisma jäädes.

Udus nagu edasi-tagasi kõikuvatel naistel olid üll valged kõrdid ja pihad, juuksed valla ja ka need hõljusid kummaliselt, nagu oleks kellegi nägematu käsi neid kergitanud, või hõljuks juuksed asemel taga tihe uduviir. Siis said soopiigad kohalt lahti, tõusid teerajale ja hakkasid tükk maad eespool edasi minema.

„Taevavägi ja pilverist, justkui Ilo oleks? Ja teine vana Keitu-ehise,“ kohkus keeletuks ja meeletuks Ädu. Aga samas sai mõni aru, et ta ei ole neid eesminejaid enne oma ihusilmaga näinud sest sooskõndijate jalad ajuti ei puudutanudki maad.

Nii mindi ja mindi. Ikka kaks ees, juuksed justkui uduviirg järel kaugele läikivad hõberõhud puusal ning Ädud perenaist järel. Ja sestpeale ei olnud need kaks enam oma meeles.

Ädu oli korraga lapsepeaseks muutunud, ta kepp ei kombanud

enam ammu kindla pinna järgi. Nende tee viis otse laugaste vahele. Ja seal jäi aeg hoopis seisma. Udu tihenes veelgi, vajus kui laani peale. Siin-seal süttisid virvatuled, tuues kananaha ihule. Jalge all korises ja mulksus. Kord kiskus perenaine tervet jõudu appi võttes laukasse vajunud Ädu-moori välja. Samas kukkus ta isse sisse, tundes, nagu katsuks teda suur mudane suu aeglaselt alla neelata. Siis oli Ädu-moor põlvili laukaserval ja tiris teda taevast appi hüüdes üles. Mudased, külmunud ja surmani hirmunud naised komberdasid endale aru andmata edasi. Ajuti muutusid eelkäijad olematuks, mõnel soopõndakul sahisesid ainult lehti lennutavad kased... Ja siis olid nad taas inimesekujulised, kullendavapihalised, libisesid juuste lenneldes ees, tõmmates kaht eksitatut nagu nägematute niidikestega endale järele. Nii tambiti, komistati, vajuti mutta ja komberdati uuesti edasi. Pikk sügisöö hakkas otsa saama. Kuu läks looja. Viirastuslikke naisi ei olnud äkki enam. Ja kusagil kires kukk. Idas tõusis sügiseselt hämune koit. Naised ärkasid nagu mingisugusest unest ja vaatasid sõnatu imestusega teineteisele otsa. Umbrus oli neile tundmatu. Kaugemal paistis võõras talu. Neid oli salasunnil, sõna käsul ja loitsude varal Lagesoo teise otsa, kihelkonna piirimaile talutatud. Veel ei olnud perenaine toibunud, kui ta paremal puusal mitmes kohas kipitavat valu tundis. Tiidojaagu emand rebis viis seelikut üles ja nägi särki all, oma ihu peal verd imevaid musti läikivaid kaane. Perenaine pistis suurest õudusest karjuma. Ädu-moor hakkas, ise üleni nagu soetõves värisedes, vereimejaid teise ihust välja kiskuma. Tükk aega soigus Tiidojaagu emand, enne kui talle täis mõte pähe jõudis. Ta sõrmed kobasid salatasku järele — naine leidis selle tühja olevat.

Külas kires ehmeslind teist korda hommikut...

Alles lõuna paiku jõudsid naised koju. Ädu pugus lavatsile ja ep olnud tal enam tarvis haiget vigurdada. Moori raputasid külmavärinad, mida isegi mitu ülestikku kasukat ja kuum kaerakott ei vaigistanud. Terve keha põles, nagu oleks ta sipelgapesas. Sõtse poolt kojujõudnud Kareta tahtis talle annivakast mahla pakkuda, aga moor pugus tütarlast nähes surmahirmus kasukakuuhja alla.

Järgmisel päeval rüügiti külas, et ka Tiidojaagu perenaise on lendva läbi löönud. Pent sõitis mõrsjat vaatama, ent tuli nõutu

näoga tagasi. Teda ei olevat ussaiast kaugemale lastudki. Selle jättis Rabaheite peremees targu ütlema, et talle koerad kallata ässitati.

Imelikku loosse tõi terakese valgust Rabaheite kodapoolisest Tema oma kange südame ja veel kangema vihaga, et Ädu alama rahvast näljutab, oli Ädul juba pikemat aega silma peal hoidnud. Ka sellel öhtul, kui puruhaige moor järsku metskitse väledusega taluväravast välja läinud, heitis kodapooline endale suurräti üle ja hiilis järele. Tema näinud oma ihusilmaga, kuidas mõlemad naised Lagesoo peale läksid ja ta silme ees udu sisse kadusid. Kodapooline vaatas igale kuulajale nagu vannutades otsa ja posistas.

„Siin ep ole pikka jutulaata tarvis. Seal soos valitsevad veel Keiu-eide sõnad ja Keiu-eide loitsud. Küll Keiu-eit teadis, mis pärast ta nii tegi.“

Paar öhtut hiljem otsis Pent Kareta üles. Tütarlaps sepa tallis hobustele rokka.

„Kareta, räagi, mida sina nende sooskäimisest tead?“ päris Pent karedalt.

„Mida siin teada? Eksisid Lagesoo peale ära. Seal ju mülgas mülka kõrval, jalalaiune rada jookseb vahelt. Ime, et eluga tagasi said,“ vastas Kareta.

Isa vaatas talle sõnagi lausumata pika pilguga otsa. Tütarlaps esiteks kohmetus, siis tundis hirmuga, et isa nagu ladus nende vahele raudkive, millest üle ega mööda enam ei pääse...

Terve linakolkimise aja olid sooskäijad tõvevoodis. Siis toodi Pendile sõna, et Tiidojaagul on pulmaks sulgu pandud kesik ammu tapetud ja perelauale kantud.

Rabaheite Pent nagu vajus küüru. Ega ta teab mis linnulaulu Tiidojaagu omalt oodanud, töökätt eriti ka mitte, aga perenaise silmgi on talule tarbeks. Ilo kõrvale südamesse ei pääse küll keegi, aga ega ta ise ka enam poisike ole.

Aasta möödus. Sai täis teinegi aastaring. Rabaheite aeti ikka veel perenaiseta läbi. Kareta katsus emast tühjaks jäänud kohta täita. Isa ja tütar käisid vaikides teineteisest mööda, Pent pööras vahel isegi pilgu kõrvale. See kasvas omakorda tuska ja trotsi Kareta südamesse. Visa hingega Ädu-moor koperdas vaevaliselt kepi najal ringi ja enamjaolt ka vaikis. Ainult kui Kareta vilja lõikuse ja rehepeksmise aegadel suure lihakausi perelauale tõstis,

sai moori hing nii kuuma valu täis, et ta minema luukas.

Tani oli isasse. Poiss suutis juba adrakurest üle olla, mis Pendile rõõmu tegi. Nead kaks talus otsalised olidki ja elu edasi kiskusid. Kiskusid edasi, nagu oleks elu kivihunnik, mida ainult ränk töö ja must mure võib liigutada.

Kareta oli ainuke rõõmukuulutaja. Aga varsti pidi kodumail temagi suu kinni jääma, sest iga laulurõkatuse ajal hakkas Pent nagu mingis sisemises vaevas nohisema.

Sestap Kareta kodust õhtuti kaduski.

„Läheb sohu oma nõiatükke tegema,“ mõtles Ädu-moor talle kurjalt järele vaadates.

Neiu tõttas tuttavasse kaasikusse, õhtutuules hällivate puude alla. Seal võis Kareta täiel rinnal helletada:

„Igav on olla iluta,
halb olla laulemata,
kole käo kukkumata,
raske rõõmuta elada!“

Leelotades meenusid Karetale ema sõnad, et ilo tahab ilo igavest, rõõm tahab rõõmu lõppematut, ometi on ilo antud ajuti, noore õnnigi üürikene. Ja veel oli ema kõnelnud, et ilo on ikka valu, ilo-meeled on liiati lahti, valla mustale murele, avali kurjale keelele. Kareta tundis, et ta oli iloga üks. See tegi tütarlapse meele haigeks. Nähtamatu kivivall lahutas teda isast ja ka teistest noortest. Rabaheite rahvast oli kogu aeg põrmuke võõristatud, aga seal idus imetus all. Küll ei keeranud ka nüüd talle keegi suisa selga, vahel helletasid neid kõik koos. Aga ühel neljapäevaõhtul oli Kareta julgust kogudes talle meelepärase poisi juurde astunud ja kiigele kutsunud. Noormees vaatas Karetat kui kodukäijat ja tegi kiiresti minekut. Häbine Kareta hammustas huulde ja jooksis ära. Hea, et lugu teistest kaugemal juhtus. Koduteel neelatas Kareta nuttu, tahtis kiiresti oma aseme peale, aga kui Rabaheite haripool nähtavale tuli, pöördus ümber, tormas läbi vana-metsa Rabaheite sohu ja läbi Lagesoo otsejutti, mättalt mättale hüpates soosaarele. Tüdruku silmad jäid kuivaks, neis hakkas küdema isesugune tuli. Ta lamas terve uneta öö soosaare hurtsikus lavatsil. Oli kangesti ilus öö, kullendavalt hele, kevad elus esimeses

värskes kauniduses. Kodune, hinge hellitav ja lohtu andev sooaar voolas läbi avatud pajaakna tarre. Keiu-eide kangaspuud otsekui kumblesid sädelevas valguses. Kareta tusk hakkas järele andma. Siinsamas ligidal, saare liivase põndaku põues, muretishaava all puhkavad ta vanaema, vanaisa ja Ilo-ema.

Kareta oli peale ema äkilist surma kaua küsimuste käes piinelnud. Mispärast Ilo ei olnud kunagi varem rääkinud oma väsimusest kevadistel mahlalaskmistel? Või ei teinud ta seda nimme, niisugune surma paratamatus oli tema olemuses. Ka vanaema oli võetud otsekui jala pealt. Ta mäletas ema juttu, et vanaemast õieti mitte midagi järel ei olnud, nii kahe käe kanda, et ema võis põrmu tillukese mättakirvega mulda panna. Aga ehk ongi sedasi seatud, et kui ühe inimese riivatu käsi maaema muude lastega arutult ringi käib, toob see huku ka inimestele enestele? Veel sai tütarlaps aru ema soovist soosaare mullas puhata. Kas ei ihaldanud ema kord tuules hälliva kasena uuesti ellu tõusta? Soo kaitseks teda. Aga võib-olla kahiseb vanaemagi puuna kusagil ligidal edasi? Ilo seisab ühtilma ta kõrval ja naeratab oma imelist naeratust. Vanaema Keiu tuleb ta juurde nagu läbi udu. Vanaisa on alati olnud kujutu, mõtetest äralibisev ning kauge. Ainus habras ämblikuniit tema juurde on hõbedakastike, mõök ja ema Ilo jutud. Puust, sissepõletatud must rite ja väikese vaskpööraga kastikese sisu on Kareta lugematul korril vaadelnud. Hõbedast rõhud, sädelevaks hõõrutud, pisemalgi liigutusel helisevad ja päikestpüüdvad. Neile lisaks rinnanõelu, preese, sõrmuseid, mitu ringi hõbekeesid ja sõrmepikkuseid hõbeda kangikesi, kust saab vajaduse korral tüki nagu rahaks küljest ära lüüa. Nimetu vanaisa pidi jõukast perest pärit olema. Nimetuna ta järeltulevatele põlvedele surigi, sest nimi kustus põgenemisel soolaugaste vahele. Ilo jutu järgi tulnud vanaisa ilma tagant, mitme kihelkonna tagant ja teda aetud mõisa koerte ning hobustega taga.

Soov vanaisa mõõka veel kord näha kasvas ühes mõtetega. Vahest on mõõgal mingisugune märk peal?

Vastu hommikut, kui päikesetera ulatus pajaaknani, soo lugematute suudega häälitsetes, niiskes õhus maarja-ëmakased, kailud ja rabakassi-urvad lõhnasid, kaevas Kareta mõõga üles. Pikka aega uuris tütarlaps terariista, selle pinnalt mingit märki leidmata. Lõpuks pani ta mõõga lauale, libistades sõrmedega üle tera. Neiu



ei osanud aru anda, miks ta ennast sel hetkel nii üksikuna tundis ja silmapilguvältel kedagi mõõga juurde ihkas. Tütarlaps raputas mõtte eemale, mähkis mõõga riide sisse ja peitis hurtsiku savi-põranda alla. Peidukohta saviga täites meenusid talle veel ema jutud, et põgenik, kes kunagi vanaema Keiu juures pelgupaiga leidis ja Ilo isaks sai, ei olnud iialgi orjakakku maitsnud.

Kareta läks päeval koju tagasi ja tegi terve suve vaikides tööd. Ainult ilo-õhtutel, hinge sunnil ja suu tarbeks pages neiu kaugele metsa või soosaarele, omade juurde, ning laskis laulu lõnga lahti:

„Läksin metsa kõndimaie,
leidsin metsad metta täisi,
leidsin kannud kalja täisi,
kõik puud punaõluta.
Kuuse all olid kullatilgad,
kase all olid karratilgad.“

Järgmisel talvel hakati Rabaheitel juba uuest perenaisest rääkima. Pendi väljavalitu oli naaberküla lastetu lesknaine, vaikne ja töörühkija. Kareta ei rutanud seekord isa käest aru küsima. Kevadel, käo kukkumiste aegu tegi isa ise juttu:

„Pulmad oleksid pidanud õite sügisel olema, aga me meeled ei olnud temaga siis veel ühes.“ Ja kui Kareta vaikis, luges isa selle vahingumärgiks ning ütles ootamatu validusega: „Vaata, et sa teda soos ei vaeva...“

Kareta võpatas nagu piitsapiu löögist ning keeras selja. Aga paar päeva hiljem, õhtul peale sööki, astus Pendi juurde.

„Taat, ma siis nüüd lähen.“

„Lähed? Kus sind oodatakse?“

„Soos.“

„Lähed kodust minema? Mis sa seal tegema hakkad? Kuidas peatoidust saad?“

„Kuidas vanaema Keiu ja ema Ilo said?“ Kareta neelatas ja lisas: „Eks lillerliputamisest.“

„Ega sind ole keegi välja ajanud,“ pomises Pent pikkpingile istudes ja jäi tütrele ainiti otsa vaatama.

Kareta tundis, et isa ei taha ta minekut, ometi ta teadis, et oli isale ristiks ees. Iga kord, kui vallavaesed ja külasandid, elust pekstud inimesed ja kihelkonna tõbised Rabaheite ussaeda luukasid, et annivakast kergendust nõutada, läks Pent kambrisse. Kareta aimas ka seda, et isa ennast mingil moel tunneb Tiidojaagu perenaise põdemises süüdi olevat. Karetani oli jõudnud isegi sosin, kuidas külakõrtsis ikka veel Ädu ja Tiidojaagu perenaise soolugu räägitud, kui Rabaheite peremees sisse astus. Kõik jäid esimese ähmiga vait. Pent vaadanud kohkunud nägusid ning keeranud uksele ringi.

Ka Rabaheite Pent oli omad mõtted ära mõelnud, sest ta ütles:

„Sul oleks vaja soo asemel mehele minna.“

Sõnad viisid Kareta näolt jume. Ta pressis vaevaliselt:

„...Kes mind võtab? Ema tuli soost ära. Mis ta sellest sai?“

Soos oli Kareta kodus. Ta oli nagu tükike tuules hällivast maarja-emakasest, kevaditi õietolmu pillutavast ubalehest, suvi läbi õitsevast kassiurvast, sambla kohal hõljuvast sookailude lõhnast, kanarbikus sumisevaist magusalinnukestest, pilvitust taevast korisevate ja mulksuvate laugaste kohal, mis siis nagu pärnaõie-meega täidetud liuad kumasid. Õhtuti mähkis soo otsekui häbelik tüdruk ennast pehmesse valgesse uduloori ja siis pidid Ilo-ema jutu järgi kased endale jalad alla saama. Lummavalt valgetel öödel laulsid linnud ja maailm ta ümber sünnitas uut elu...

Kareta oli saanud kangakudumise tööd ja ta soalaad lõksus päevad läbi. Neiu helletas laulu juurde, nii et ümbrus vastu helises, aga ketras ka laule lisaks, liitis laululõngu kangasse, ilotas uusi lugusid.

Neljapäevaõhtuti ja laupäeviti tulid hädalised annivakast abi ammutama. Tütarlaps ulatas igale abivajajale mahlakruusikese, isegi tänusõnu ootamata või tahtmata. Kareta teadis sedagi, et needsamad, kes nüüd tulid, pelglikult tareukse paotasid, külas ta kohta head sõna ei julenud öelda.

Möödus suvi, jõudsid sügisesed vihmad. Linnud asutasid kaugele rännule. Kareta tundis igatsust kodu järele. Ta oli salakesi, endale isegi tunnistada julgemata oodanud isa ja Tani...

Pikad vihmased päevad istus Kareta voki taga ja tegi jälle tööd külla. Kui meel väga nukraks muutus, laulis rõõmuks juurde, sest vihm talle viise ütles, sadu saatis sõnu, laule teisi tuuled tõid.

Kord hilissügisel, kui maa juba lund ihkas, soo nagu haige lind saare ümber elutuna ja vaikivana lebas, jõudis Kareta veel hiljapeale külast. Ta oli kedrust viinud ja hingepidet vastu saanud. Keset sood tuli tüdrukul võitmatu igatsus kodu järele. Kareta jäi seisma, hüppas üle lauka mättale ja vaatas silmapiiril metsaviiru, Rabaheite kaasikut. Aga kujutledes võõrasema nägu, isa imestavaid, võib-olla isegi nõutuid silmi ning Ädu-moori pilke, jätkas neiu teed. Öö tuli kottpime ning tuuline. Kaugemal soos oli kuulda soeulgu, tuul ulus tareharjas, lõgistas pajaakna kallal ja puhus söed hüdsehauas elavaiks. Tütarlaps ei läitnud peerutuld, heitis peale õhtulist lavatsile. Väsinud Kareta jäi kohe magama ning nägi und.

Uni oli imetabaline, kuidagi valutegev, nagu ulatuks üht serva pidi ärkvelolekusse. Väljas, tare ümber ei ulunud sügistuul, vaid helises kevadine soo. Kareta oli mõõga välja võtnud ja ihus terariista vana luisutükiga. Ihus nagu kellegi käsul. Mõõk ta käte vahel sai elu sisse, hakkas sädelema, pildus tillukesi välke, nagu oleks Kareta sealt taevatule valla päästnud või vikerkaare läitnud. Ja just siis, kui vaimustatud tüdruk mõõga imetlemiseks kõrgele tõstis ja kui see lugematuid tulevälke pildus, kuulis neiu lõrisevat soeulgu. Kohe kuulis ta ka liginevaid samme. Keegi tuli joostes. Kareta läks ähmi täis, tahtis mõõka kusagile peita, aga enne koputati uksele...

Tüdruk ärkas, tõusis ehmunult istuli ja kuulatas. Ta oli und näinud. Ainult tuul mühises tare ümber. Neiul hakkas jahe ja ta tahtis uuesti pikali heita. Äkki ulus ligidal hunt. Uus lõrisevalt, nagu oleks ta äsjasest unenäost soosse jooksnud, kehaliseks saanud ning jälitaks oma ohvrit. Ja keegi oli väljas, vajus lõõtsutades, otsekui viimast jõuvaru kokku võttes vastu hurtsikuust.

Vähetuntud ja haruldaste sõnade seletus

- aia-ants — aia tugipost
- asjuline — asja pärast tulnu
- ehmeslind — kukk
- haarapea — poolkuivanud okslik puu
- haripool — katusehari
- harmi — piltl. 1. hall; 2. hall koer (koeranimi)
- heinamaarjapäev — 2. juuli
- heituline — kartja; kartev
- heik — helendav
- helvetiilmutis — põrguilmutis
- hillitseja — ümmardaja, hoolekandja
- hillult — õrnalt
- hiirats — rauk (sõimunimi)
- hobusehurmarohi — angervaks
- hõlmuline — 1. hõlmas hoitav, hõlma all peetav;
2. piltl. peiu, kaasa; ka õitsikaaslane
- hüdsehaud — 1. tuhka maetud söed; 2. lee, kolle, tulease
- illuke — väikseke, armsake
- ingervärk — peen, kallid kaup, ka maitseaine
- jaheliha — teat. külmroog: koos kontidega keedetud liha
- kaetus — kurja silmaga vaatamine
- kahe eluga häärber — kahekorruseline maja
- kalmus — jõekalmud
- karjaluik — karjapasun
- katsatama — kädistama
- kitsi — ka teatud haigus (näit. reuma, venitus); tavaliselt terav valu liigeses, millega kaasneb liigese nagisemine
- kodapooline, ka kodapoolik — kodakondne, majuline (talu juurde kuuluv, kes ei ole otse talu pere liige)

kojo — kuju
 kolletamispäev — 14. oktoober
 koolnuehmatusejuur — palderjanijuur
 kotlane — piltl. inimene, kelle vara kotti mahub
 kumpan — paariline, kaaslane
 kudruskael — piltl. neiu
 kuup (Helme murre) — koobas (kuupemäe)
 kõlgus — varjualune
 kärutädipuder — kartuli-kruubipuder
 leheristipäev — 6. mai
 lillerlippu lööma — piltl. aega tühja lillutamise surnuks lööma
 linnuristipäev — 29. aprill
 lõikusepüha — 5. oktoober
 lämmi — soe
 maarjaputk — heinputk
 madisepäev — 21. september
 maksamereline — kuraditega pidutsema; lendav nõiamoor
 malgamaa — malga (kepi) abil mõõdetud väike maatükk; ka teatud töönorm
 meiukõrvul — hiirekõrvul
 metstubakas — harilik kopsurohi
 mihklipäev — 29. september
 murelihaab — madal, soos kasvav haavapuu
 naud, -i — rikkus, varandus, raha
 nigulapäev — 6. detsember
 näebastuslik — kaemuslik, viirastuslik
 ohter — küllane
 paja aken — väike lükandlauga (pajalaud) suletav aken; leitseauk
 paklane — takune
 peratumalt — hulgaliselt, lõpmatult
 pihaline — neiuohtu
 pihupõrm — terake, kübemeke
 piht — pihik
 piholind — peoleo
 pilak — peerujalg või raudklamber, mille vahele pisteti peerg
 pilupiht — pilutatud särgipiht
 pilverist — inestushüüatus
 pohemold — piklik puuliud, milles tangudeks surutud teri sõkaldest puhastati (käte vahel hõõrudes)
 pruukost — hommikusöök
 pušupard — 1. mokahabe, 2. sõimunimi

pügalpulk — pulk, millele sälgu või tükkega märgiti teotegemispäevad
 raamatmaakler — kirjatundja, kirjutaja
 rekki minema — rikki minema, läbi kukkuma
 rüpp — süli
 saagusõnad — sajatamissõnad, needmine
 sikkus — pungis
 sirr — pisuhänd
 suurmatangud — uhmrise tehtud kruubid
 siidemesääri — tulistvalu
 südamekarvad püsti — närvi minema, hirmu tundma
 teotus — mingi salatarkus või -õpetus
 tikk — rähn
 timpsai — keedutaignast sai
 tirkama — kergejalgselt minema
 toometund — puhtetund, koidutund
 tuhveljalg — piltlikult „saks“
 tuusija — tark
 tõra — rõdu
 tõnn — hunt (eufemistlik asenimetus)
 ulbak — ulakas
 undruk — seelik
 urmeline — pehmeloomuline
 uss(e)aed — taluõu ja -aed; õu
 ussimaarjapäev — 8. september
 vagivastne — tuliuus
 vahing — vaen, häda
 vahingumärk — ahingukujuline märk
 vanemavihm — äikesevihm
 verisilm — sõimunimi
 vesihermes olema — hirmuhigiga kattuma
 vibuninavägi — piltlikult „sealiha“
 vlrb — noor oksake, võsu
 vlinavikk — viinavaadi sulgur; ka joodik
 õkva — otse
 üdlajalg — pisike poiss, väikesekasvuline

Laipak, H.

L 12 Kurjasadu. — Tln.: Eesti Raamat, 1987. — 128 lk.: ill.

Kogumik sisaldab neli kunstimaistendit, millest „Lähepiiga“ ja „Aonirakt“ teevad looduskaitse-
teemat ja kaks ülejäänut kajastavad igivana hea-kurja vahelist võitlust.
Keskmisele koolieale.
Illustreerinud Milvi Torim.

4803010200—069

L 901(15)—87 TL—3—15—86

901(15)—87

84.3E

Keskmisele koolieale

Херта Л а й п а й к

ЗЛОЙ ЛИВЕНЬ

На эстонском языке

Художник-иллюстратор Мильви Торим

Таллин, изд-во «Ээсти раамат»

Toimetaja L.-M. Anderson

Kunstiline toimetaja H. Tikand

Tehniline toimetaja M. Kukerman

Korrektorid E. Kõrge ja I. Torm

ИБ № 5230

Laduda antud 23. 04. 86. Trükkida antud 21. 01. 87.

MB-00222. Formaati 70×100/16. Ofsetpaber nr. 1. Kiri : times. Ofsettrükk.

Trükipoognaid 8,0. Tingtrükipoognaid 10,32. Tingvärviõnnimiseid 42,57.

Arvestuspoognaid 8,61. Trükiarv 28 000. Tellimus nr. 1818

Hind 70 kop., raamatukogukoites 95 kop.

Kirjastus „Eesti Raamat“, 200090, Tallinn, Pärnu mnt. 10

Tallinna Raamatutrükkikoda, 200108, Tallinn, Laki t. 26

